

Rechtskundig Weekblad

Vereniging zonder winstgevend doel

Verschijnt elke Zondag

Abonnementsprijs : 500 fr. per jaar

Postcheckrekening Nr 3185.22

Beheer en Redactie : Mr. René VICTOR, Justitiestraat, 21, Antwerpen

DE BEWIJSLAST IN HET BURGERLIJK PROCES

Rede uitgesproken door de Heer G. STEVIGNY, Advocaat-Generaal bij het Hof van Beroep te Gent, op de plechtige openingszitting van het Hof, op 16 september 1957.

I. — Inleiding.

1. In het voorbericht van het eerste nummer van de « Revue critique de jurisprudence belge », heeft wijlen de Eerste-Voorzitter van het Hof van Verbreking, Leopold Soenens, op merkwaardige wijze de huidige taak van de rechter in privaatrechtelijke geschillen beschreven en de moeilijkheden waarop zij stuit bij de toepassing van het recht op de hem ter beslechting overgelegde betwistingen, taak welke Van Dievoet zo treffend resumeert in die enkele woorden : « het erkennen van het levende recht » (1) (2).

2. Dat de rechter bij deze « erkenning » vaak moeilijkheden ondervindt staat inderdaad buiten betwisting. Het positief recht biedt niet altijd een gepaste oplossing voor de, naar personen en naar talloze andere factoren wisselende gevallen, die aan het oordeel van de rechter onderworpen worden, wat hem er wel eens toe verplicht de bekende aansporing van Géný te volgen en recht te spreken « par le Code civil mais au delà du Code civil ». (3)

3. De taak van de rechter bestaat echter niet alleen in het erkennen, of, naar de uitdrukking van Asser-Anema en Verdam, in het « concretiseren » van het recht. (4)

Alvorens deze belangrijke en kiese opdracht te kunnen vervullen moet hij eerst, dat spreekt vanzelf, de feitelijke bestanddelen kennen die ten grondslag liggen aan de betwisting. Welnu, het kan niet ontkend worden dat de rechter, bij de beoordeling van die feitelijke gegevens, eveneens vaak op ernstige moeilijkheden stuit, veroorzaakt, niet zozeer door de complexiteit van de omstandigheden, verhoudingen of gebeurtenissen die ten grondslag liggen aan het ingeroepen rechtsfeit, als wel door de wettelijke of andere gewoonteregelen die zijn vrijheid van handelen, — zowel bij de procesrechtelijke bewijsvoering dezer feitelijke gegevens als bij de beoordeling ervan, — stremmen, of zelfs, in bepaalde gevallen, volledig uitsluiten.

4. Doorgaans wordt deze beperking van 's rechters vrijheid door het merendeel der Franse en Belgische

rechtsgeleerden beaamd, omdat, naar hun oordeel, het burgerlijk proces tot doel heeft niet zozeer de « reële » waarheid te achterhalen dan wel de « gerechtelijke » waarheid, d.w.z. diegene die de rechter uit de debatten, waarin de partijen de hoofdrol spelen, en slechts overeenkomstig de wet, afleiden kan. Strookt die gerechtelijke waarheid toevallig met de werkelijkheid, des te beter. Is zulks echter niet het geval, dan is het zeer spijtig voor diegene die zijn proces verliest, wat wellicht niet zou gebeurd zijn had de rechter over de mogelijkheid beschikt de « reële » waarheid na te vorsen of enigszins te benaderen. Doch, over die mogelijkheid beschikt de rechter niet altijd.

« Le vrai technique se substitue au vrai réel » schrijft De Page, en hij voegt er aan toe : « la vérité individuelle est parfois sacrifiée, peut-être; mais la sécurité sociale augmente ». (5)

In de openingsles die onze gewezen collega de Advocaat-Generaal Dumon, in de Universiteit te Brussel gaf, bij de aanvang van de cursus van encyclopedie van het recht, verdedigde hij dezelfde zienswijze. (6)

En in een critiek, ondertekend H. Rousseau, van het vonnis door de burgerlijke rechtbank te Nizza op 18 november 1937 geveld, waardoor het, ter zake erkenning van een natuurlijk kind, aan de beweerde vader toegelaten werd door een bloedonderzoek te bewijzen dat dit kind niet door hem verwekt werd, staat te lezen :

« Le tribunal de Nice en rendant le jugement ci-dessus receuilli, nous paraît avoir complètement oblié un principe essentiel, c'est que le but d'un procès n'est pas plus la découverte de la vérité que le but de la guerre n'est le triomphe du droit. On fait la guerre pour imposer la paix. On fait un procès pour aboutir à la chose jugée... » (7)

5. Al deze opvattingen stroken volledig met diegene welke de rechtsliteratuur, op enkele uitzonderingen na, van het burgerlijk proces gegeven heeft en die kunnen samengevat worden in de twee volgende grondbeginselen : de partijen zijn meester van hun rechten, van hun bewijsmiddelen, met één woord, van het proces — de rechter daartegenover is lijdelijk. (8)

Het laat geen twijfel dat het stipt naleven dezer principes beslist niet geschikt is om de voornaamste taak te vergemakkelijken die aan de rechter opgelegd wordt: de gegrondheid van de betwiste rechts- en andere feiten te beoordeelen. Wel integendeel! Zoals de gewezen Stafhouder van de Orde der Advocaten bij het Hof van Beroep te Parijs, meester Poignard, het inderdaad onlangs nog onderstreepte, zijn er zoveel waarheden in een proces als er tegenstrijdige partijen zijn, zonder dan nog gewag te maken van de «*reële*» waarheid die vaak te goeder trouw, doch ook wel eens te kwader trouw, in het duister gelaten wordt (9).

Aan de rechter dan maar uit te maken wie het halen moet!

Weliswaar zal hij hiertoe ambtshalve een enkwest, een deskundig onderzoek of, in de voorwaarden door de wet bepaald, een aanvullende eed kunnen opleggen, doch buiten die uitzonderlijke bevoegdheid moet hij zich doorgaans, bij de vaststelling van de gerechtelijke waarheid, noodgedwongen laten leiden door hetgeen de partijen hem wel als bewijsmateriaal willen verschaffen.

Naar Hamel nog onlangs verklaarde is de rechter in het burgerlijk proces inderdaad niets anders dan een scheidsrechter. (10)

6. Dat Portalis, onder de roes van het individualisme volgend op de Franse revolutie, en beïnvloed door het wantrouwen dat te dien tijde ten opzichte van de vroegere Koninklijke rechters heerste, in de toekomstige rechter slechts een scheidsman zag (11) is zeer begrijpelijk, aangezien dit beeld volledig overeenstemde met de meningen van zijn tijd over de rechterlijke functie; doch, dat dezelfde opvatting thans nog, meer dan een anderhalve eeuw nadien, doorgaans door de rechtsleer gehuldigd wordt, is beslist moeilijker te begrijpen. Als orgaan van de Natie, door de Grondwet belast met de uitvoering van een deel harer machten, treedt inderdaad de rechter thans niet meer op als een eenvoudige passieve scheidsman tussen partijen (12). Hij spreekt het recht en zelfs in sommige gevallen schept hij het, moet hij het trouwens scheppen, want zijn taak is, naar de zeer gevatte woorden van Van Dievoet: «*zijn land en zijn tijd een jurisprudentie te schenken, welke met de behoeften van de maatschappij en met het rechtsgevoel van het volk overeenstemt*» (13). Hij heeft derhalve een sociale taak te vervullen die veel verder reikt dan een passief scheidsrechterlijk toezicht over een tweestrijd die zich vóór hem afspeelt en waarin de gebruikte middelen niet altijd een toonbeeld van eerlijkheid zijn. Die publiekrechtelijke taak is: gerechtigheid te doen zegenvieren waar het behoort, in alle domeinen van het recht, door eenvoudig aan ieder te geven wat hem naar waarheid, recht en billijkheid toekomt. (14)

Dit voornaam aspect van de rechterlijke functie wordt door R. Morel in zijn «*Traité élémentaire de procédure civile*» onderstreept, en, in dit verband, wijst hij op de aan de rechter opgelegde verplichting, in de mate van het mogelijke, de waarheid op te zoeken. (15)

7. Men vergeet inderdaad al te dikwijls, niet alleen zoals Fabreguettes het treffend aanstipt, dat de rechters door hun uitspraken de maatschappelijke orde helpen handhaven en dat een onrechtvaardige of onjuiste beslissing een bedreiging uitmaakt voor gans de gemeenschap (16), doch bovendien vergeet men dat de doeltreffendheid van het gerechtelijk ambt en het noodzakelijk vertrouwen dat het inboezemen moet

grotendeels gesteund zijn, zowel bij de rechter als bij de te goeder trouw zijnde partijen en bij de derden, op de vaste overtuiging dat, in welke domeinen van het recht ook, gerechtigheid, als eerste onmisbare voorwaarde, waarheid omtrent de feiten onderstelt (17).

Het zal U derhalve in deze omstandigheden niet verwonderen, Mijne Heren, dat, toen Mijnheer de Procureur-Generaal mij met de zeer gewaagde eer belastte de openingsrede uit te spreken bij de aanvang van dit gerechtelijk jaar, mijn keuze viel op een onderwerp dat innig verband houdt met het optreden van de rechter in het burgerlijk proces, nl. *het probleem van de bewijslast*.

Daar het in ons huidig procesrecht de partijen zelf zijn die aan de rechter het, tot staving hunner rechten, noodzakelijk bewijsmateriaal moeten overleggen, wordt het burgerlijk proces beheerst door de vragen: wie moet bewijzen? en wat moet bewezen worden?

Is het ten deze juist, zoals onze gewezen collega Dumon het in zijn voormelde openingsles zegde, dat, zo er bepaalde uitzonderingen zijn op de lijdelijkheid van de rechter, zij hem nochtans de wettelijke mogelijkheid niet kunnen bieden om de verweerder te verplichten een bewijsmiddel ten voordele van de aanlegger te verschaffen, daar de verweerder in het burgerlijk proces over het algemeen geen bewijs te leveren heeft, zulks alleen de taak zijnde van de aanlegger? (18)

Met andere woorden is het wel juist, of liever is het wel billijk, zoals het eensgezind door het Hof van Cassatie in België en in Frankrijk en doorgaans door de rechtsleer aangenomen wordt, dat de rechter bij de bepaling van de bewijslast, in zover echter de partijen of het materiële recht zelf hierover niet beschikt hebben, strikt gehouden is door de regelen welke artikel 1315 B.W. omschrijft? Of is hij integendeel vrij, zoals wel eens geleerd werd, dit vraagstuk op te lossen naar billijkheid of naar andere criteria die de toepassing van artikel 1315 B.W. zouden beheersen?

Of gaat tenslotte zijn bevoegdheid nog verder, en mag hij, uitgaande van het standpunt dat de rechter niet lijdelijk is, en teneinde de waarheid te ontdekken, zich in de loop van het geding actief met de bewijsvoering inlaten, om eindelijk, in geval zij hem tot geen zekerheid kon leiden, het proces te beslechten ten nadele van diegene die, overeenkomstig het beoogde materiële recht, het bewijsrisico droeg?

Dit zijn de vraagstukken die wij voornemens zijn in deze openingsrede te behandelen.

II. — Het procesrechtelijk bewijs en zijn belangrijkheid.

9. In zijn vermaard en invloedrijk boek over de geest van het Romeins recht, wees von Ihering reeds op het uitzonderlijk belang van het bewijs in de rechtspraktijk (19).

Planiol en Ripert deden het eveneens door hunne verhandeling over het bewijs der verbintenissen aan te vangen met hun gekend adagium: «*La preuve vivifie le droit*» (20).

De rechter heeft inderdaad tot taak aan het geschil dat hem door de betrokken partijen overgelegd werd een juridische oplossing te geven, met andere woorden, aan het concreet geval dat hem onderworpen werd een rechterlijke en meteen voor partijen bindende verklaring of beslissing te verlenen, door toetsing van dit geval aan het door de partijen beoogde objectieve recht.

Alvorens dit laatste te kunnen toepassen is het echter vereist — dit werd reeds onderstreept — dat de rechter overtuigd zij van de echtheid der tot staving van dit recht aangevoerde feiten.

Deze overtuiging zal hij zich zeer zelden door persoonlijk navorsingen kunnen verschaffen, omdat de partijen grotendeels meester zijn van de bewijsvoering en de wet hun dit meesterschap verzekert. Hij is er dus vooral op aangewezen zich op de feitelijke argumentatie van de partijen te steunen, wat aan deze laatste meteen de verplichting oplegt, willen zij in hun aanspraak of in hun verweer slagen, te bewijzen, overeenkomstig de wettelijke normen, datgene wat het door hen gewenste gevolg kan verwekken, *Facta sunt probanda* !

10. Dit bewijs moet echter niet van die aard zijn dat het bij de rechter een onwrikbare overtuiging doet ontstaan, zoals zulks het geval is met een vaststaand logisch of wetenschappelijk bewijs. Door de complexiteit van de betwistingen, het vaak ontbreken van concrete bewijsmiddelen of de wettelijke regeling ervan, is de rechter er dikwijls toe verplicht zich met een redelijke waarschijnlijkheid tevreden te stellen, wat trouwens nog kracht bijzet aan de bij de aanvang dezer openingsrede vooropgezette beschouwing dat de rechter zoveel mogelijk de waarheid zou moeten kunnen opzoeken.

Bewijzen, in juridische zin, is derhalve, naar de woorden van Asser, Anema en Verdam, « het verschaffen » aan de rechter van voldoende gronden voor die ernstige mate van zekerheid aangaande de feiten die door het karakter van het vonnis dat gevraagd wordt, alle omstandigheden in aanmerking genomen, wordt vereist » (21) of zoals Jan Ronse het nog juister uitdrukt, wijzende o.m. op de rol die ten deze door de rechter zelf vervuld wordt, is het bewijs de handeling van een gedingvoerende partij of van de rechter, waardoor deze overtuigd wordt van de juistheid van het betwiste feit (22).

Zonder bewijs van de feitelijke grondslagen van het recht kan de rechter, tenzij het gaat over processuele of notoire feiten, het objectieve recht niet toepassen.

Idem est non esse aut non probari ! (23)

III. — De procesrechtelijke verdeling van de bewijslast, haar kenmerken en haar belangrijkheid.

11. Deze Romeinse en thans nog geldende rechtspreuk wijst niet alleen op de belangrijkheid van het procesrechtelijk bewijs doch meteen op de belangrijkheid van de ermede gepaard gaande regel van de bewijslast.

Zo het juist is, en dat is het inderdaad, dat diegene die niet bewijst of onvoldoende bewijst, geheel of gedeeltelijk faalt in zijn aanspraken, dan is het beslist van overwegend belang te weten wie bewijzen moet.

« *L'issue du procès dépend souvent du point de savoir auquel des deux plaideurs incombe le « fardeau de la preuve* » » schrijft Beudant, en dat is niet alleen dikwijls, doch bijna steeds het geval. (24)

12. Hoe de bewijslast moet geregeld of verdeeld worden vindt de rechter, naar algemeen geleerd wordt, in de bepalingen van artikel 1315 van het B.W., waarvan de principes aan het door de partijen beoogde materiële recht moeten getoetst worden, tenzij dit materiële recht zelf de verdeling van de bewijslast regelen zou.

Alhoewel ingeschakeld in de titel III van het B.W., handelende over de uit overeenkomsten ontstane verbintenissen, wordt doorgaans aangenomen dat de principes door artikel 1315 B.W. vooropgezet eveneens in alle andere domeinen van het burgerlijk recht toepasselijk zijn. (25)

Zij luiden als volgt :

« Hij die de uitvoering van een verbintenis vordert » moet ze bewijzen.

» Omgekeerd moet hij, die beweert bevrijd te zijn, » de betaling bewijzen of het feit dat het te niet gaan » van zijn verbintenis heeft teweeggebracht. »

13. Veel rechtsgeleerden, voornamelijk Franse en Nederlandse (26), minder Belgische, hebben zich bekommerd om de juiste draagwijdte te bepalen der principes die ten grondslag liggen van deze verdeling van de bewijslast, ten einde de praktische toepassing ervan, aan de hand van zekere vaste normen, te vergemakkelijken of althans in de mate van het mogelijke, eenvormig te maken. Allen hebben moeten toegeven dat ten deze geen vaste regeling kan vooropgezet worden.

« *Le droit de la preuve, schrijft Savatier, est au fond l'une des parties les plus décevantes du droit civil, en même temps que des plus subtiles* ». (27)

De verdeling van de bewijslijst, zoals ze door artikel 1315 B.W. geregeld wordt, is beslist aan deze ontmoediging niet vreemd gebleven.

Zij is trouwens zeer goed te begrijpen.

Voorerst wordt de bewijslast, zoals wij het verder zullen zien, vaak speciaal bepaald door het materiële recht op een wijze die afwijkt van de principes welke artikel 1315 B.W. verkondigt. (28)

Een strikte toepassing van artikel 1315 B.W. kan daarenboven niet altijd, om niet te zeggen zelden, volkomen volstaan om de bewijslast met zekerheid te bepalen. Zo inderdaad in het proces het onderscheid tussen eiser en verweerder steeds gemakkelijk uit te maken is, is dit echter niet altijd het geval ten opzichte van de toepassing van artikel 1315 B.W., dat zich zeer weinig bekommert om de procesrechtelijke hoedanigheid der partijen.

Een in het rechtsgeding optredende verweerder kan wel eens ten opzichte van de toepassing van artikel 1315 B.W. een « eiser » worden, nl. iemand op wie, overeenkomstig het eerste lid van dit artikel, principieel de last berust het bewijs te leveren « van de uitvoering ener verbintenis ». Hetzelfde is evengoed waar voor de in het proces optredende eiser, die er zich kan toe genoodzaakt zien, overeenkomstig artikel 1315 2° lid B.W., het bewijs te leveren van het te niet gaan van een recht.

Dikwijls gebeurt het ook dat bepaalde beweringen door eiser of verweerder geuit, moeilijk te rangschikken zijn in de door artikel 1315 B.W. voorziene categorieën.

Aan de andere kant dient rekening gehouden te worden met de complexiteit der feiten die ten grondslag liggen aan bepaalde rechtsverhoudingen en welke de partijen spontaan aan de rechter overleggen, zodat de theoretische scheidingslijn tussen eiser en verweerder, zoals ze door artikel 1315 B.W. opgevat wordt, niet altijd gemakkelijk tussen hen vast te leggen is. (29)

Tenslotte gebeurt het meermaals in de praktijk dat de rechter, door toepassing van feitelijke vermoedens, daar waar het bewijs vrij is, en ook wel eens, met toestemming der partijen, daar waar het niet vrij is, de bewijslast verzacht of gedeeltelijk of zelfs volledig omkeert ten nadele van de andere partij.

14. Dit heeft zekere rechtsgeleerden ertoe gebracht de mening te uiten dat de regelen van de bewijslast in de rechtspraktijk niet dat belang hebben dat de rechtsliteratuur hun wel toekent.

Pierre Mimin en Roger Perrot onderstrepen zulks,

de eerste in zijn commentaar op het arrest van het Hof van Cassatie van Frankrijk van 10 april 1941 ⁽³⁰⁾ en de tweede in zijn critiek op het arrest van het Hof van Cassatie van Frankrijk van 29 mei 1951.

Na gewezen te hebben op de invloed die het aanwenden van feitelijke vermoedens, waar zulks wettelijk mogelijk is, op de bepaling van de bewijslast heeft komt Perrot tot het besluit dat het vraagstuk van de verdeling van de bewijslast in feite niet dat belang vertoont dat men het doorgaans toekent. ⁽³¹⁾

Alhoewel deze zienswijze een kern van waarheid bevat, komt het mij voor dat zij nochtans niet geheel bij te treden is.

Bij het verdedigen ervan gaan voornoemde rechtsgeleerden inderdaad van het standpunt uit dat partijen steeds spontaan, zoniet medewerken bij de bewijslevering, dan toch afzonderlijk het nuttig geacht bewijsmateriaal overleggen zelfs datgene dat zij, gelet op de bepalingen van artikel 1315 B.W. strikt genomen niet voor te brengen hadden. Tevens zijn beide voornoemde juristen de mening toegedaan dat de rechter waar hij het wettelijk vermag, door toepassing van feitelijke vermoedens, het bewijs van bepaalde feiten waarschijnlijk acht zonder zich hierbij om de theoretische verdeling van de bewijslast, door het voormeld artikel opgelegd, te bekommeren.

In werkelijkheid echter gebeurt het niet zelden dat de verweerder ofwel volledig passief blijft, zich steunende juist op de doorgaans aangenomen regel dat het aan de eiser behoort zijn aanspraak te bewijzen ⁽³²⁾, ofwel niet of onvoldoende in de bewijslevering van bepaalde feiten samenwerkt of zich er tenslotte strikt toe beperkt het bewijs te leveren van hetgeen artikel 1315 B.W. hem oplegt te bewijzen.

In die laatste gevallen zal de rechter over de feiten wellicht, daar waar het bewijs vrij is, door het aanwenden van feitelijke vermoedens de theoretische regelen van de verdeling van de bewijslast kunnen verzachten of zelfs eenvoudig ter zijde stellen. Een dergelijke handelwijze loopt echter steeds gevaar aan de censuur van het Hof van Cassatie te worden onderworpen, dat zich, zowel in Frankrijk als bij ons, aan een strikte toepassing schijnt te houden van de richtlijnen door artikel 1315 B.W. bepaald.

Zo is het meer dan eens voorgevallen dat een beslissing van de rechter over de feiten wegens miskenning van de regelen van de bewijslast verboden werd ⁽³³⁾.

Zulks was o.m. het geval met voormeld arrest van het Hof van Cassatie van Frankrijk van 29 mei 1951 waarbij een arrest van het Hof te Angers verboden werd. Dit Hof had inderdaad de erfgenamen van een bekende heelmeeester tot betaling ener schadevergoeding van 600.000 fr. verwezen omdat hij, zonder voorafgaande toelating van zijn cliënt, tot de afzetting van een been was overgegaan. Waar het Hof te Angers de mening toegedaan was dat het aan de heelmeeester behoorde het bewijs te verschaffen van de toelating om heilkundig in te grijpen, was het Hof van Cassatie integendeel van oordeel, zich ten deze steunende op de bepalingen van artikel 1315 B.W., dat het aan eiser, nl. het slachtoffer, behoorde het bewijs te leveren dat hij deze toestemming niet gegeven had, wanneer ontegensprekelijk het tegenovergestelde gemakkelijker en ook wel redelijker door de geneesheer had kunnen bewezen worden ⁽³⁴⁾.

Ons Hof van Cassatie schijnt zich eveneens aan een nogal strikte toepassing te houden van de beginselen door artikel 1315 B.W. verkondigd. Zo werd op 18 januari 1945 een arrest van het Hof van Beroep te Brussel verboden omdat het aan hem, die zich op

een recht beroept, behoort te bewijzen dat de feiten welke hij tot staving van dit recht inroep wel beantwoorden aan de toekenningsvoorwaarden ervan ⁽³⁵⁾.

Een reeks andere arresten in die zin wijzen erop dat ons opperste gerechtshof aan deze rechtspraak getrouw gebleven is ⁽³⁶⁾. Zijn jurisprudentie wordt door Uw Hof bijgetreden ⁽³⁷⁾.

16. Het is derhalve duidelijk dat de grondbeginselen die artikel 1315 B.W. bevat, theoretisch en zelfs praktisch, gelet op het min of meer accusatoir stelsel onzer burgerlijke rechtspleging, weinig van hun toepassingskracht verloren hebben.

Wat echter wel juist is, en Perrot onderstreept het in zijn voormelde critieknoot, is, dat de toepassing dezer grondbeginselen in de praktijk dikwijls onzeker is en dat de rechter over de feiten om billijkheidsredenen of andere redenen eigen aan de gerechtelijke bewijstechniek, een al te strikte aanwending ervan tracht te vermijden. Hierin slaagt hij door het voorwerp van het bewijs te verplaatsen (le déplacement de l'objet de la preuve) m.a.w. door het bewijs van bepaalde feiten uit het bewijs van andere nevenstaande feiten af te leiden ⁽³⁸⁾ of door bepaalde ruimere grondbeginselen aan te wenden die, volgens de rechtsliteratuur, de draagwijdte van de strenge regelen door artikel 1315 B.W. vooropgezet beheersen en hun toepassing in de rechtspraktijk vergemakkelijken ⁽³⁹⁾.

17. Het is dienvolgens wel belangrijk te onderzoeken wat deze ruimere grondbeginselen zijn, of zij thans nog volstaan en, in ontkennend geval, door welke andere richtlijnen zij zouden kunnen vervangen worden ten einde een meer lenige en tevens meer billijke toepassing mogelijk te maken van de regelen die door artikel 1315 B.W. aan de bewijslast gesteld worden.

IV. — Uitzonderingen op de regelen van de bewijslast door artikel 1315 B.W. bepaald.

18. Alvorens echter tot dit onderzoek over te gaan is het wel nuttig te wijzen op het feit dat de bepalingen van artikel 1315 B.W. niet altijd in het burgerlijk proces de verdeling van de bewijslast beheersen.

Zo zijn er bepaalde voor de beoordeling van de rechter noodzakelijke bestanddelen, zowel rechtsregelen als feiten, die niet hoeven bewezen te worden, terwijl aan de andere kant de wet die het objectieve recht bepaalt, vaak zelf de bewijslast regelt, ofwel door het bewijs van bepaalde feiten te verbieden, ofwel door het bewijs van andere te vermoeden derwijze dat, ten deze, geen of slechts een lichter bewijs hoeft geleverd te worden, wat dikwijls van zulke aard is dat het de last van het tegenbewijs kan verzwaren.

De partijen mogen tenslotte de bewijslast onderling regelen. In deze gevallen wordt artikel 1315 B.W. niet of althans niet strikt toegepast.

A. Rechtsregelen en feiten die niet hoeven bewezen te worden.

Onderzoeken wij vooreerst zeer vlug welke rechtsregelen en feiten niet moeten bewezen worden.

19. a) *Vooreerst het nationaal recht* ⁽⁴⁰⁾. Fénélon had reeds geschreven: « Bien juger, c'est juger selon les lois; et pour juger selon les lois, il faut les connaître ».

Al is het evident dat het nationaal recht niet hoeft bewezen te worden omdat men van een rechter nor-

maal verwachten mag dat hij het kent, of ten minste dat hij weet waar hij het vinden kan en hoe hij het toepassen moet, toch rijst de vraag of zulks eveneens het geval is met het buitenlands recht.

20. b) *Het buitenlands recht.* Door de Nederlandse rechtsliteratuur en rechtspraak wordt doorgaans aangenomen dat de kennis van het vreemde recht bij de rechter ondersteld wordt en derhalve valt onder de algemene regel « curia ius novit » (41). Het hoeft derhalve niet bewezen te worden (42).

In Frankrijk echter en bij ons wordt het buitenlands recht als een louter « feit » aangezien en valt het onder de verplichting van het bewijs (43). Ter uitzondering van de bekentenis en de eed kan dit bewijs door alle middelen verstrekt worden (44).

21. c) *Wat het in België geldend gewoonterecht betreft* wordt thans aangenomen, onder de invloed van de Duitse rechtsleer en van F. Gény dat het deel uitmaakt van het recht en principieel, evenmin als de wet, moet bewezen worden. Daar het gewoonterecht echter wel eens betwist kan worden, maakt het in de rechtspraak toch vaak het voorwerp van een bewijs uit (45).

22. d) *Het gebruik,* integendeel moet, voor zover het werkelijk van het gewoonterecht te onderscheiden is, in tegenstelling met dit laatste, principieel wel bewezen worden (46).

23. e) Daartegenover wordt de rechter geacht niet alleen de rechtsregelen te kennen doch tevens de *ervaringsregelen*.

De ervaringsregelen zijn deze algemene regelen van menselijke ervaring die elk verstandig, in beschaving op de hoogte van zijn tijd staand mens kent (47). Deze regelen kunnen de rechter dienstig zijn bij het waarderen der feiten. Hun kennis wordt eveneens ondersteld, zodat zij niet hoeven bewezen te worden (48). In tegenstrijd echter met hetgeen Friedrich Stein in een studie « Das private Wissen des Richters » schreef, hebben de algemene ervaringsregelen niets gemeens met hetgeen de rechter uit *persoonlijke* kennis over een of ander feit weet (49).

Zoals wij het verder zullen zien mag de rechter zich inderdaad niet steunen op hetgeen hij louter persoonlijk over de hem onderworpen betwisting of een hiermede verband houdend feit weet, tenzij de partijen er toe in de gelegenheid zouden gesteld zijn hierover hun mening te laten kennen, zoniet zou het noodzakelijk tegensprekelijk karakter der debatten geschonden worden, wat beslist aanleiding zou kunnen geven tot een verbreking van de op die grond getroffen beslissing (50).

Buiten de rechts- en ervaringsregelen die niet moeten bewezen worden zijn er ook louter feiten welke geen bewijs nodig hebben.

24. f) Dit is zo met de *algemeen bekende of notoire feiten*, nl. die feiten welke « elk beschaafd man moet geacht worden te kennen zonder nader onderzoek of die hij zonder noemenswaardig onderzoek uit algemeen toegankelijke bronnen kan te weten komen en die tevens genoegzame zekerheid bevatten om als rechtvaardigingsgrond te dienen voor een ernstige maatschappelijke handeling zoals een rechterlijke uitspraak. » (51)

25. g) De *processuele feiten*, m.a.w. de feiten die gedurende het proces voorgevallen zijn en waarvan de

rechter en de partijen kennis namen, moeten vanzelfsprekend evenmin bewezen worden (52).

26. h) Meer betwist echter is de vraag of de gedurende het proces op *stilzwijgende wijze niet weersproken of onvoldoende weersproken feiten* moeten bewezen worden of niet. De Hoge Raad van Nederland heeft meerdere arresten verbroken die het bewijs van niet weersproken feiten opgelegd had en zulks wegens schending van artikel 1902 van het Nederlands wetboek dat de verdeling van de bewijslast regelt (53).

Deze rechtspraak strookt met het gezond verstand daar de procesrechtelijke verdeling van de bewijslast principieel slechts betwiste feiten kan tot voorwerp hebben. Doorgaans wordt zelfs in de Nederlandse rechtsliteratuur aangenomen dat, niet alleen weersproken feiten, doch eveneens onvoldoende weersproken feiten niet moeten bewezen worden (54).

Naar ons bescheiden oordeel is deze zienswijze niet bij te treden. Zo de rechter inderdaad uit het volledig stilzwijgen van een partij nopens bepaalde aangevoerde feiten afleiden kan dat zij deze feiten niet betwist en hun bestaan meteen aanvaardt, is dit vermoeden echter minder of zelfs helemaal niet gerechtvaardigd wanneer hij het uit een onvoldoende betwisting der feiten meent te mogen afleiden.

B) *Regeling van de bewijslast door de wet buiten artikel 1315 B.W. om.*

27. Onderzoeken wij thans de invloed die het materiële recht kan uitoefenen op de verdeling van de bewijslast, zoals artikel 1315 B.W. haar bepaalt, derwijze dat de toepassing der grondbeginselen door dit artikel vooropgezet, erdoor uitgesloten of althans gewijzigd wordt.

« La preuve et le fond du droit, schreef Mazeaud, se trouvent étroitement unis ». (55)

Dabin beschreef deze vaak innige wisselwerking als volgt: « lors même qu'elle reste dans les limites de sa fonction normale, la preuve entretient avec le fond du droit des rapports étroits de dépendance réciproque : elle est régie par lui, comme, dans une certaine mesure, elle le régit ». (56)

Het gebeurt inderdaad dikwijls dat de wet bij het regelen van het recht, de wijze bepaalt waarop het in de praktijk zal kunnen aangewend worden.

Dit kan op verschillende wijze geschieden. Zo kan de wet het bewijs of het tegenbewijs van bepaalde rechtsfeiten verbieden, terwijl integendeel het vaststaand karakter van andere rechtsfeiten geheel of gedeeltelijk vermoedt wordt, wat het bewijs ervan, en meteen van de feiten die er ten grondslag van liggen, uitschakelt of althans vergemakkelijkt en het tegenbewijs ervan integendeel verzwaart.

Zo wordt het bewijs van zekere feiten verboden omdat de rechtsvordering die er op steunt ofwel door de wet verboden is (57) ofwel indruist tegen rechtsfeiten en toestanden welke de wet als vaststaande, of in bepaalde gevallen, als nietig aanziet. Zulks is o.m. het geval met de wettelijke vermoedens door artikel 1352 B.W. bepaald en die, ter uitzondering van het « factum probans » nl. het feit waaruit het wettelijk vermoeden afgeleid wordt en dat voor bewijs en tegenbewijs vatbaar is, (58) van alle bewijs ontslaat diegene in wiens voordeel het wettelijk vermoeden bestaat en tevens het tegenbewijs ervan uitschakelt (vermoedens juris et de jure) of slechts in bepaalde gevallen mogelijk maakt (vermoedens juris tantum) (59) hetzij op volledige hetzij op beperkte wijze (60) (61).

In al deze gevallen wijkt de wetgever, om het bewijs te vergemakkelijken, of om andere sociale of familiale redenen, van de theoretische verdeling van de bewijslast af, zoals zij door artikel 1315 B.W. opgevat wordt.

28. Dit is eveneens het geval met de uitslagverbintenissen welke Demogue, onder de invloed van het Duits recht onderscheidde van de middelverbintenissen ⁽⁶²⁾, onderscheid dat thans door rechtsleer en rechtspraak bijna algemeen aanvaard wordt ⁽⁶³⁾. Gaat het inderdaad om de wanprestatie van een uitslagverbintenis dan wordt de foutieve uitvoering ondersteld ten nadele van de schuldenaar die zich uitsluitend zal kunnen vrijwaren tegen een eis tot schadeloosstelling door aan te tonen dat zijn wanprestatie het gevolg is geweest van een vreemde oorzaak (zie nl. artikel 1147 B.W.). Bij de wanuitvoering van een middelverbintenis wordt integendeel de degelijke uitvoering ten voordele van de schuldenaar ondersteld in die zin dat het aan de schuldenaar behoren zal niet alleen de wanprestatie doch tevens de schuld of het gebrek aan voorzorg van de schuldenaar te bewijzen.

Zoals P. Esmein het terecht doet opmerken, zou het in dit geval, naar de strikte toepassing van artikel 1315 B.W. aan de schuldenaar moeten behoren de degelijke en derhalve de niet schuldige uitvoering zijner verbintenis te bewijzen ⁽⁶⁴⁾.

C. Regeling van de bewijslast door de partijen buiten artikel 1315 B.W. om.

29. Buiten de wijzigingen die het materiële recht brengen kan, aan de theoretische verdeling van de bewijslast, zoals hij door artikel 1315 B.W. opgevat wordt, is het de partijen eveneens mogelijk ofwel vóór het ged'ing ofwel door hun houding gedurende het proces, onderling de wijze te bepalen waarop de bewijslast zal geregeld worden ⁽⁶⁵⁾.

Zoals De Page het terecht doet opmerken zijn dergelijke uitdrukkelijke of stilzwijgende overeenkomsten volstrekt geldig daar de bepaling van artikel 1315 B.W. niet van openbare orde is. Naar mijn oordeel echter zou, ter uitzondering wellicht van de abstracte verbintenissen, de rechter een dergelijke overeenkomst over het hoofd mogen zien zo zij van aard mocht zijn aan een partij de mogelijkheid te ontnemen iets te bewijzen. De mogelijkheid van bewijs en van tegenbewijs is inderdaad, naar de woorden van Asser, Anema en Verdam : « een der pijlers van een goed procesrecht en dient mede ter bescherming van de goede trouw en van het causaal systeem onzer wet » ⁽⁶⁶⁾. Dit geldt eveneens voor ons procesrecht dat door zijn accusatoir karakter hoofdzakelijk het recht van bewijs en van verdediging tot grondslag heeft ⁽⁶⁷⁾.

V. — Toepassingsfeer van artikel 1315 B.W. voornamelijk ten opzichte van negatieve feiten.

30. Buiten deze uitzonderingen op de toepassing der grondbeginselen van artikel 1315 B.W. blijven deze laatste echter, zoals wij het reeds aangestipt hebben, van kracht om, in al de domeinen van het recht, althans theoretisch, de verdeling van de bewijslast te regelen. Dit geldt zowel voor het bewijs van positieve als van negatieve feiten.

Er is inderdaad wel eens beweerd dat deze grondbeginselen niet toepasselijk waren op het bewijs van negatieve feiten en ter verantwoording van deze zienswijze steunde men zich op het Romeins adagium van Paulus : « Ei incumbit probatio qui dicit, non qui

negat » ⁽⁶⁸⁾ en op de beschouwing dat negatieve feiten moeilijk of niet kunnen bewezen worden ⁽⁶⁹⁾.

De voormelde rechtsspreuk laat echter dit besluit niet toe. Het wil inderdaad uitsluitend zeggen dat het aan de partij die iets beweert behoort zulks te bewijzen, terwijl diegene die eenvoudig ontkent, geen bewijs te leveren heeft, althans niet zolang de eiser zelf niets bewezen heeft ⁽⁷⁰⁾.

31. Daarenboven is het onjuist te beweren dat negatieve feiten niet kunnen bewezen worden. Zij kunnen integendeel zelfs zeer gemakkelijk bewezen worden wanneer het gaat over hetgeen de rechtsleer noemt wel bepaalde negatieve feiten (des négatives définies) d.w.z. negatieve feiten waarvan het bestaan uit het bewijs van zekere tegenovergestelde positieve feiten kan afgeleid worden ⁽⁷¹⁾.

32. Gaat het echter over onbepaalde negatieve feiten (des négatives indéfinies) dan is de moeilijkheid groter. Zekere auteurs, zoals Planiol, Ripert, Esmein, Radouant en Gabolde zijn de mening toegedaan dat het vraagstuk van het bewijs van dergelijke onbepaalde negatieve feiten in de rechtspraktijk niet gesteld wordt, daar dergelijke feiten niet of althans moeilijk het voorwerp van een gerechtelijke betwisting kunnen uitmaken ⁽⁷²⁾. Rekening houdende met het feit dat bepaalde artikelen van het B.W. nl. de artikelen 115 en 1377 het bewijs van onbepaalde negatieve feiten opleggen, is deze mening echter niet bij te treden ⁽⁷³⁾.

Onbepaalde negatieve feiten kunnen derhalve wel het voorwerp uitmaken van een procesrechtelijk bewijs. Op wie de bewijslast ervan berusten zal, wordt eveneens principieel geregeld door de grondbeginselen van artikel 1315 B.W., tenzij de wet er anders over beschikt heeft ⁽⁷⁴⁾. Ten einde echter al te grote moeilijkheden te vermijden bij de bewijsoverlevering van dergelijke feiten gebeurt het wel eens dat de rechter de bewijslast omkeert (b.v. wanneer het gaat over middelverbintenissen) of het voorwerp van het bewijs verplaatst door het bewijs van andere positieve feiten toe te laten waaruit dan het bestaan of althans de waarschijnlijkheid van het onbepaald negatief feit kan afgeleid worden ⁽⁷⁵⁾.

VI. — De bewijslast in het Belgisch internationaal privaatrecht.

33. Tenslotte stelt zich nog een laatste vraag alvorens tot het onderzoek over te gaan van de grondbeginselen welke artikel 1315 B.W. beheersen : hoe wordt de bewijslast geregeld wanneer toepassing dient gemaakt te worden van het vreemde recht? Zo doorgaans aangenomen wordt dat de « lex fori » de procesrechtelijke bewijsoverlevering regelt ⁽⁷⁶⁾ wordt eveneens in het algemeen de mening bijgetreden dat de verdeling van de bewijslast geschieden moet overeenkomstig de wet welke de rechtsbetrekking beheerst ⁽⁷⁷⁾.

VII. — Onderzoek van de grondbeginselen welke de regelen van artikel 1315 B.W. beheersen.

34. De toepassingsfeer van artikel 1315 B.W. thans in grote trekken bepaald zijnde, behoort het nu de grondbeginselen te onderzoeken welke de regelen van dit artikel, volgens de rechtsleer en de rechtspraak, in de praktijk beheersen.

Al is het zeer juist, wat Martin in zijn critiek van de leer van de bewijslast, zoals zij door Aubry en Rau uiteengezet werd, schreef, dat het onbegonnen werk is de verdeling van de bewijslast naar bepaalde alge-

mene criteria te willen regelen daar deze, gelet op het steeds wisselend karakter der rechtsbetwistingen en hun complexiteit, onmogelijk in alle gevallen kunnen volstaan om de bewijslast met zekerheid te bepalen, (78) toch is het wel belangrijk, en Bartin gaf dit trouwens met andere auteurs toe, een aantal principes voorop te zetten welke de toepassing van artikel 1315 B.W. in de praktijk, zo niet volledig regelen, dan toch vergemakkelijken.

Daartoe past het vooreerst een oogopslag te werpen op deze principes die, volgens de auteurs van de Code Napoléon of volgens de rechtsgeleerden van dit tijdstip, ten grondslag liggen aan artikel 1315 B.W. Hun opvattingen worden thans nog grotendeels door het merendeel der auteurs in Frankrijk en België beaamd.

Ter verduidelijking van ons overzicht, zullen wij hunne zienswijze de « klassieke opvatting » noemen. Daartegenover staat de leer van andere auteurs die op enkele belangrijke punten van het klassiek stelsel afwijken. Hun leer zullen wij duidelijkheidshalve de « neoklassieke opvatting » betitelen.

Tenslotte zal een overzicht gegeven worden van zekere moderne meningen, waaraan de benaming van « moderne opvatting » zal gegeven worden.

35. Het onderzoek dezer verschillende stelsels zal ons toelaten de hoedanigheden en de onvolmaaktheden ervan nader toe te lichten, wat ten slotte ten goede zal komen aan enkele persoonlijke opvattingen die wij de eer zullen hebben aan het einde dezer openingsrede uiteen te zetten.

Dat deze opvattingen niet volmaakt zijn lijdt beslist geen twijfel. De mening van Bartin ten deze, heeft niets van zijn waarde verloren.

Het enig doel echter dat hiermede nagestreefd wordt is: de ontoereikendheid van het huidige systeem van de verdeling van de bewijslast, tengevolge van de verouderde principes waarop het steunt, duidelijk te maken; in de hoop hierdoor, al was het maar in geringe mate, te kunnen bijdragen tot een zekere eenmaking van de beginselen die, naar ons bescheiden oordeel, de regeling van de bewijslast zouden moeten beheersen ten einde een meer, aan de sociale vereisten van haar tijd voldoende rechtsbedeling, mogelijk te maken. Een rechtsbedeling die volledig beantwoorden zou aan haar normale zending: aan ieder geven, niet alleen wat hem naar recht en billijkheid, doch ook zoveel mogelijk, naar waarheid toekomt (79).

A. De klassieke opvatting.

a) Haar oorsprong.

36. De klassieke opvatting van de bewijslast is diegene die steunt op de zienswijze door Domat uiteengezet in zijn boek « Les lois civiles dans leur ordre naturel », voor het eerst uitgegeven op het einde van de 17^e eeuw. In het tweede deel ervan handelt hij over de bewijslast en beroept hij zich ten deze op bepaalde principes van het Romeins recht. Na vooreerst aangevoerd te hebben dat niet alle feiten moeten bewezen worden, omdat sommige vermoed worden waar te zijn (zoals de bekwaamheid van handelen en de gezondheid van geest), wijdt hij uit over die feiten welke, in geval van betwisting wel dienen bewezen te worden, en waarvan hij schrijft: « c'est toujours celui qui » avance un fait qui doit le prouver », wat, zo zegt hij, doorgaans uitgedrukt wordt als volgt: « que c'est au » demandeur à prouver son fait ». Doch, voegt hij er aan toe: « si les défendeurs de leur part allèguent des » faits dont ils se servent pour le fondement de leurs

» défenses, ils doivent les prouver ». Als enig voorbeeld wordt de voldoening van een verbintenis aangehaald (80).

Pothier neemt deze opvatting van Domat over in het vierde deel van zijn « Traité des obligations » waarin hij o.m. over het bewijs der verbintenissen en over het bewijs hunner voldoening handelt (81).

37. De wetgever van 1804 nam de regelen van de bewijslast, zoals Pothier ze naar de zienswijze van Domat geformuleerd had, woordelijk over. (Zie het verslag van Jaubert van 14 pluviôse van het jaar 12) (82).

38. Deze regelen werden gehaald uit het bestaande gewoonterecht dat zowel het Romeins als het Germaans en het Canoniek recht tot grondslag had. Dit gewoonterecht werd in 't bijzonder wat het bewijsrecht betreft vastgelegd door de « Ordonnance de Moulins » van Februari 1566 en door die van Saint Germain en Laye van April 1667 (83).

Van het Romeins recht werd het systeem van de wettelijke regeling van het procesrechtelijk bewijs, m.a.w. het binden van de rechter aan bepaalde vaststaande bewijsregelen, overgenomen. Uit het Germaans recht en zijn ordaliaans begrip van het proces, waardoor het o.m. als een strijd aangezien werd, waarin de rechter, optredend uitsluitend als arbiter, het recht aan de sterkste diende toe te kennen, werd het principe gehaald van het meesterschap der partijen en meteen het principe van de lijdelijkheid van de rechter in het proces. (84)

Die bezorgdheid om de vrijheid van de rechter zoveel mogelijk te beperken door hem aan de wil van de partijen en aan vaste bewijsregelen te onderwerpen, komt in het Canoniek procesrecht en naderhand in het gewoonterecht meer en meer tot uiting. Zij groeit onder de invloed van de Franse revolutie tot een dergelijk wantrouwen uit ten opzichte van de rechter dat, in het ontwerp van de grondwet van 1793, de afschaffing voorgesteld werd van alle bestaande rechtbanken, om ze door scheidslieden te vervangen. (85)

Het is onder die invloeden dat de wetgever van 1804 de procesrechtelijke bewijslevering en meteen de bewijslast geregeld heeft. Het zijn die invloeden, hoe zonderling zulks ook moge zijn, welke thans nog ten grondslag liggen aan de klassieke opvatting.

b) Haar kenmerken.

Deze laatste kunnen samengevat worden in drie grondbeginselen.

39. Eerste grondbeginsel:

De lijdelijkheid van de rechter. « Da mihi factum tibi dabo jus » (86). Buiten de gevallen waarin de wet aan de rechter toelaat zich persoonlijk en ambtshalve met de bewijsvoering in te laten bv. door een deskundig onderzoek of een enkwet te bevelen (artikel 254 Wb. Rv.), door de aanvullende eed op te leggen (artikel 1366 en volg. Wb. Rv.), door de persoonlijke verschijning van partijen (artikel 119 Wb. Rv.) of een bezoek ter plaatse (artikel 295 Wb. Rv.) te bevelen, mag de rechter op dit stuk geen andere initiatieven nemen. Hij is passief. Zijn rol moet zich beperken tot de beoordeling van de hem overgelegde bewijzen wat hij daarenboven slechts in het raam der toegelaten bewijsmiddelen vrij mag doen (87). Zo wordt zijn beoordelingsvrijheid in zake schriftelijk bewijs beperkt tot de interpretatie van de termen van het geschrift,

ten einde, daar waar het vereist is, de wil van de partijen te kunnen navorsen. (88)

40. *Het tweede grondbeginsel* is dat de partijen meester zijn van het proces. Secundum allegata iudex judicare debet (89). De partijen beschikken inderdaad vrij over hunne rechten. Zij beschikken daarenboven over de bewijsmiddelen welke zij menen te moeten aanwenden. En dit is het derde grondbeginsel.

41. *Het derde grondbeginsel :*

«Secundum allegata et probata iudex judicare debet». (90)

De wet heeft procesrechtelijk de bewijsmiddelen bepaald welke de rechter zal moeten in acht nemen om zijn oordeel te kunnen vellen tenzij de partijen er anders zouden over beslist hebben (91). Zij heeft tevens aan ieder bewijsmiddel een eigen bewijskracht en bijzondere toepassingsvoorwaarden toegekend, welke de rechter dient in acht te nemen. Tenslotte heeft de wet eveneens de bewijslast geregeld overeenkomstig zekere normen waaraan de rechter onderworpen is, tenzij hier ook de partijen er anders zouden over beslist hebben. (92)

De principes waarop deze normen steunen zijn geheel ontleend aan het Romeins recht waarin zij kernachtig uitgedrukt werden in de volgende rechtsspreuken : « actori incumbit probatio », « reus in excipiendo fit actor », « negantis, naturali ratione, nulla est probatio », of « Ei incumbit probatio qui dicit, non qui negat » en tenslotte « nemo tenetur edere contra se », deze beide laatste adagia niets anders zijnde dan de logische gevolgen van de eerste twee. (93)

42. Deze rechtsspreuken beheersen thans nog, volgens de klassieke opvatting, de verdeling van de bewijslast. Het behoort aan diegene die iets beweert het bewijs te leveren van de gegrondheid zijner bewering. Diegene die zich tegen deze bewering verzet moet niets bewijzen, tenzij hij zelf iets inroepen zou waaruit de gegrondheid van zijn stelling mocht blijken. In dit geval beweert hij eveneens en moet hij derhalve bewijzen.

«Principes de raison et de sécurité sociale» schrijft Bonnier die met Domat en Aubry en Rau als een der baanleggers van de klassieke opvatting in het Frans en meteen in het Belgisch recht moet aangezien worden.

43. Waarom? Omdat het normaal is dat diegene die iets aanvoert dat tegen een bestaande toestand indruist de gegrondheid zijner bewering bewijzen zou (94). Beati possedentes! De bestaande toestanden moeten, met het oog op de handhaving van een voor de rechtsonderhorigen noodzakelijke rechtszekerheid, beschermd worden. Zij worden vermoed overeen te stemmen met het recht en met de waarheid. (95)

44. Doch, wat moet bewezen worden door diegene die beweert? Moet hij het bewijs leveren van al de voorwaarden die noodzakelijk zijn voor het verkrijgen van het objectief recht dat hij inroept? Ja, zeggen de voorstanders van de klassieke opvatting en zij steunen zich ten deze hoofdzakelijk op het oordeel van Aubry en Rau. (96)

Een uitzondering wordt nochtans gemaakt voor de algemene toepassingsvoorwaarden van het gevraagde recht, als daar zijn de handelingsbekwaamheid, de gezondheid van zinnen enz. Hier laten Aubry en Rau zich duidelijk leiden door de Duitse opvattingen die

ten deze golden in de 19^e eeuw en waarin een onderscheid gemaakt werd tussen de « rechtserzeugende, rechtshinderende en rechtsvernietigende Tatsachen ». De bewijslast van de materiele rechtelijke feiten, nl. de feiten welke ten grondslag liggen aan het beoogde objectieve recht, wordt aan de eiser opgelegd, terwijl het bewijs van de feiten behorende tot de twee laatste categorieën, nl. de rechtsvernietigende en rechtsverhinderende feiten aan de verweerder overgelaten wordt. (97)

45. Als logisch gevolg dezer zienswijze wordt aangenomen dat de verweerder volstrekt niets te bewijzen heeft, wanneer hij zich beperkt tot een loutere ontkenning der feiten. « Ei incumbit probatio qui dicit, non qui negat » (98) en dat de partijen er niet toe verplicht kunnen worden onderling samen te werken bij de bewijslevering, krachtens het individualistisch principe van de vrije beschikking der partijen over hunne rechten wat o.m. door het adagium « nemo tenetur edere contra se » beklemtoond wordt.

Zo schrijft Demolombe o.a. « C'est une règle de bon sens qu'une partie ne doit pas fournir des preuves à son adversaire. Elle est de toute évidence pour le défendeur qui peut se renfermer dans une attitude purement passive ». (99)

46. Deze klassieke opvatting van de toepassing van artikel 1315 B.W. schijnt nog grotendeels door het Hof van Cassatie in België en in Frankrijk beaamd te worden, ter uitzondering echter van de voormelde leer van Aubry en Rau. Zij werd en wordt thans nog door een vrij aanzienlijk aantal rechtsgeleerden in Frankrijk, Nederland, Duitsland en België verdedigd.

De voornaamste onder hen zijn : in Frankrijk buiten Bonnier, Aubry en Rau en Demolombe, reeds geciteerd, Garsonnet en César Bru (100), Planiol en Ripert (101), Jossierand (102) en Colin en Capitant (103); in België : Laurent (104), Kluyskens (105), Dumon (106); in Nederland : Diephuis, Faure, Land, Post en Goudsmit (107) en in Duitsland : Böhmer, Bethmann-Hollweg en Wetzell (108).

c) *Critiek van de klassieke opvatting.*

47. Tegen de klassieke opvatting van de verdeling van de bewijslast moet hoofdzakelijk opgeworpen worden dat zij thans niet meer voldoet aan de vereisten van de huidige rechtsbedeling die zich volstrekt niet meer kan tevreden stellen, zoals wij het zullen zien, met het principe van de volledige vrijheid van de partijen in zake procesrechtelijke bewijsvoering met als gevolg hiervan, de ten deze zeer beperkte ambtshalve opsporingsmogelijkheden van de rechter.

Daarenboven is de grondslag waarop deze verdeling van de bewijslast steunt, nl. het vermoeden dat de mensen volledig vrij en onafhankelijk staan tegenover elkander, niets anders dan, zoals Demogue het reeds onderstreepte « un pis aller pitoyable » (109). Dit vermoeden heeft thans, in ons modern maatschappelijk leven, nog meer van zijn vroeger reeds betwistbare waarde verloren. De toepassing van het theoretisch onderscheid dat tussen algemene en specifieke feiten, waaronder de rechtsverkrijgende, de rechtsverhinderende en de rechtsvernietigende feiten, gemaakt wordt, stuit in de rechtspraktijk vaak op moeilijkheden, omdat de te bewijzen feiten wegens hun complexiteit zeer dikwijls moeilijk van elkander te scheiden zijn, om ze met zekerheid in de een of andere der voormelde categorieën te kunnen rangschikken, met andere

Dit werd door Martin in Frankrijk en door Scheltema in Nederland duidelijk onderstreept. ⁽¹¹⁰⁾ ⁽¹¹¹⁾

Andere rechtsgeleerden in Frankrijk, België, Nederland en Duitsland, hebben zulks evengoed gevoeld, wat hen er tevens toe aangezet heeft de klassieke opvatting over de verdeling van de bewijslast aan andere normen aan te passen.

Daarom hebben wij gemeend hunne leer de neo-klassieke opvatting te mogen betitelen.

B. De neo-klassieke opvatting.

a) In Frankrijk en in België.

48. De drie grondbeginselen waarop de klassieke opvatting gesteund was, nl. de volstreekte vrijheid van de partijen, de lijdelijkheid van de rechter en de wettelijke regeling van de bewijislevering blijven, in grote trekken, doch na aan enkele nieuwe regelen aangepast te zijn geweest, de verdeling van de bewijslast beheersen.

1. Wat de twee eerste grondbeginselen betreft.

49. Worden de partijen steeds als meester van hun rechten en van hunne bewijsmiddelen aangezien, dan wijzen echter zekere rechtsgeleerden, waaronder Demogue R. ⁽¹¹²⁾, Beudant Ch. ⁽¹¹³⁾, Depage H. ⁽¹¹⁴⁾, Dabin J. ⁽¹¹⁵⁾ en Dekkers R. ⁽¹¹⁶⁾, op de noodzakelijkheid ener samenwerking van de partijen bij hunne wederzijdse bewijsvoering. De Page en Dekkers stellen echter hiertoe als voorwaarde dat de partijen hierdoor hun eigen belangen niet zouden kunnen schaden ⁽¹¹⁷⁾.

Aan het oud principe « nemo edere contra se » wordt derhalve wat minder belang gehecht hetzij om beschouwingen van billijkheid of goede trouw, hetzij omwille van een beter begrip van de sociale taak welke de rechter te vervullen heeft ⁽¹¹⁸⁾.

50. Zo hekelde Tissier terecht in een commentaar dat hij over het wetboek van burgerlijke rechtspleging uitbracht, het systeem van de lijdelijke rechter of, zoals Désiry hem noemt, de rechter « met de gebonden handen » ⁽¹¹⁹⁾. « Un procès n'est pas tout à fait la chose des parties, du moins quand il est porté devant le juge... On ne peut sérieusement soutenir que la tâche du juge doit consister seulement à utiliser les seuls faits et les seules preuves que les parties lui apportent. On ne peut l'obliger à statuer sur des rapports fictifs, sur des faits incomplètement présentés, travestis... » ⁽¹²⁰⁾. Alhoewel deze zienswijze door zekere vooraanstaande juristen bijgetreden werd, zoals door Demogue ⁽¹²¹⁾, Paul Esmein ⁽¹²²⁾, Désiry ⁽¹²³⁾, Morel ⁽¹²⁴⁾, Hébraud ⁽¹²⁵⁾, Nerson ⁽¹²⁶⁾ en bij ons Dabin ⁽¹²⁷⁾, Ronse ⁽¹²⁸⁾ en Van Bauwel ⁽¹²⁹⁾, kan het nochtans niet betwist worden dat het principe van de lijdelijkheid van de rechter *thans* nog door het merendeel der rechtsgeleerden beaamd wordt en voornamelijk door de hogere rechtscolleges geëerbiedigd wordt.

Dit is zelfs nog het geval in Frankrijk, niettegenstaande het decreet van 30 oktober 1935 en de wet van 15 juli 1944 aan de rechter een zekere bevoegdheid hebben verleend om over het burgerlijk proces toezicht te houden en zich met het onderzoek ervan in te laten. Wegens bepaalde uitvoeringsmoeilijkheden schijnen deze wetten niet volledig aan de verwachtingen te hebben voldaan die men ten hunne opzichte gekoesterd had ⁽¹³⁰⁾.

2. Wat het derde grondbeginsel betreft.

51. Het is tenslotte het derde grondbeginsel, nl. de wettelijke regeling van de bewijislevering, meer bepaald van de bewijslast, welke de gevoeligste veranderingen onderging.

Dit was trouwens zeer normaal omdat deze verouderde regeling klaarblijkelijk niet meer beantwoordde aan de sociale vereisten van een met de dag moeilijker en ook wel belangrijker wordende rechtsbedeling.

Niet alleen trachtte de rechter over de feiten meer en meer te ontsnappen aan de greep van de wettelijke bewijsvoering — door bv. tot een zeer breed opgevatte toepassing van de artikelen 1347 en 1348 B.W. over te gaan, ten einde de verplichting van het schriftelijk bewijs te omzeilen — doch tevens zocht hij een al te strenge toepassing van de regelen van artikel 1315 B.W. te vermijden. Deze strekking heeft de rechtsleer trouwens in de hand gewerkt door een ruimere aanwending van artikel 1315 B.W. voor te stellen, dank zij een nadere omschrijving van de principes die eraan ten grondslag liggen en de bepaling van zekere toepassingsnormen welke de verdeling van de bewijslast in de rechtspraktijk vergemakkelijken en billijker maken.

Dit geschiedde hoofdzakelijk onder de impuls van Demogue, Martin en Esmein.

52. 1) *Bartin*, wellicht onder de invloed van de Duitse rechtsleer ⁽¹³¹⁾, vestigde de aandacht op het feit dat de verdeling van de bewijslast hoofdzakelijk afhangt van de aard der feiten welke het voorwerp uitmaken van de betwisting, het materiële recht hierop ontegensprekelijk een invloed uitoefenende. Uitgaande van deze vaststelling trachtte hij de toepassing van artikel 1315 B.W. te regelen overeenkomstig bepaalde normen eigen aan zekere categorieën van betwistingen ⁽¹³²⁾.

Tevens wees hij, blijkbaar onder de invloed van Demogue, op hetgeen hij noemt : « le déplacement de preuve » wat door deze laatste auteur betiteld wordt : « la preuve de la vraisemblance du droit ».

53. 2) Volgens *Demogue* inderdaad zijn de partijen, in tegenstrijd met hetgeen Aubry en Rau en met hem de voorstanders van de klassieke opvatting leren, niet verplicht *alle* feitelijke bestanddelen te bewijzen die voor het verkrijgen van het beoogde materiële recht noodzakelijk zijn. Het volstaat dat zij die feiten bewijzen waaruit de *waarschijnlijkheid* van hun recht kan afgeleid worden ⁽¹³³⁾.

Bij dit principe voegt Demogue er nog twee andere. Vooreerst moet de bewijslast opgelegd worden aan de partij die het gemakkelijkst bewijzen kan en tenslotte zullen alle partijen en de rechter zelf aan de bewijislevering moeten samenwerken ⁽¹³⁴⁾.

54. Heeft de rechter, ondanks zijn persoonlijke tussenkomst en de samenwerking van de partijen aan de bewijislevering, zich geen voldoende overtuiging kunnen maken over de gegrondheid van de beweringen van de eiser of van de verweerder, dan zal hij, schrijft Demogue — en hier past hij de *leer van het bewijsrisico* toe, voornamelijk door de Duitse rechtsgeleerde Rosenberg verkondigd ⁽¹³⁵⁾ — de betwisting moeten beslechten, ten nadele van diegene die, volgens het beoogde materiële recht, het risico van het bewijs droeg, of liever het risico van het proces te verliezen, zo hij er niet in slaagde te bewijzen wat hij, volgens dit materiële recht, principieel te bewijzen had ⁽¹³⁶⁾.

55. 3) Paul Esmein gaat nog een stap verder. Volgens hem berust de bewijslast op diegene die iets beweert dat tegen een gevestigde toestand of tegen de normale of gewone gang van zaken indruist. Hij die van dergelijke omstandigheden geniet heeft inderdaad, volgens de uitdrukking van Polenaar, «de waarschijnlijkheid voor zich» (137). Er zal tevens rekening moeten gehouden worden met de bewijsmogelijkheden der partijen en, zo het past, met het vermoeden afgeleid uit het *plerumque fit* (138).

56. In Frankrijk en in België worden de opvattingen van Bartin en Esmein doorgaans in hun voornaamste trekken door de rechtspraak en een vrij groot aantal rechtsgeleerden beaamd. Dit is nl. het geval met J. Thévenet (139), R. Morel (140), Glasson, Tissier en Morel (141), Ch. Beudant (142), Marty en Raynaud (143), Planiol en Ripert (144) en de schrijver van het trefwoord «Preuve» in Dalloz (145), alsmede bij ons De Page (146), Dekkers (147), Dabin (148) en Ronse (149).

De zienswijze van Demogue wordt echter slechts gedeeltelijk bijgetreden. Zijn stelling over de volledige medewerking der partijen, de actieve tussenkomst van de rechter in de bewijsslevering en de beslechting van het proces, gebeurlijk ten nadele van diegene die het bewijsrisico draagt, wordt slechts door Ronse beaamd.

b) In Nederland.

57. In Nederland nochtans werd de Duitse leer van het bewijsrisico door meerdere vooraanstaande auteurs overgenomen als grondslag van hetgeen aldaar genoemd wordt de objectiefrechtelijke theorie van de bewijslast, waarvan Grunebaum (150) en Scheltema (151) de voornaamste verdedigers zijn.

Haar uitgangspunt is, zoals wij het reeds gezien hebben, dat iedere partij het risico draagt van het bewijs van die feiten waarvan het objectieve recht het gewilde rechtsgevolg afhankelijk heeft gesteld (152).

Welnu, zoals Demogue het eveneens onderstreepte, betekent bewijslast bewijsrisico. Staat het inderdaad vast welke partij ten opzichte van een bepaald feit het bewijsrisico draagt, dan volgt daaruit dat zij dit feit bewijzen moet wil zij in haar bewering slagen.

«Jede Partei» zo formuleert Rosenberg de regel, «hat die Voraussetzungen der ihr günstigen Norm zu behaupten und zu beweisen» (153).

58. Zoals Jan Ronse, die een voorstander is, zoniet van de Nederlandse objectiefrechtelijke theorie (154), dan toch van de Duitse leer van het bewijsrisico welke eraan ten grondslag ligt, het schrijft wordt «de vraag» op wie de bewijslast rust niet bij de aanvang van het proces gesteld. Een louter procesrechtelijke verdeling van de bewijslast, op grond van de beweerde «lijdelijkheid van de rechter, mocht verworpen worden. De vraag komt slechts te pas, en moet slechts beantwoord worden op het einde van de bewijssvoering, nadat de bewijzen gewaardeerd werden, wanneer de bewijssvoering de rechter tot geen zekerheid kon leiden, en de gestelde feiten noch bevestigd, noch ontkend kunnen worden. In dat geval, maar dan alleen zal de rechter de hoofdzakelijke uitspraak vellen, door die partij ongelijk te geven, op wie de last rust van het bewijs der niet bewezen feiten».

c) Critiek van de neo-klassieke opvatting.

59. Alhoewel deze nieuwe opvatting ten opzichte van de klassieke leer, reeds een merkelijke vooruit-

gang betekent, volstaat ze m.i. nog niet — ter uitzondering van de theorieën van Demogue en Ronse die nog voor aanvulling vatbaar zijn — om de verdeling van de bewijslast in het hedendaags proces op te lossen.

Het principe van de *volledige autonomie* der partijen, met als gevolg de bijna volledige lijdelijkheid van de rechter, komt mij steeds onverantwoord voor.

Daarenboven zo de opvattingen van Rosenberg en Scheltema over het bewijsrisico grotendeels juist zijn, volstaan zij toch niet om het vraagstuk van de verdeling van de bewijslast of van de bepaling van het bewijsrisico, in de rechtspraktijk volledig op te lossen, althans niet zoals de Nederlandse objectiefrechtelijke theorie het voorhoudt. De verdeling van de bewijslast hangt inderdaad niet altijd uitsluitend af van het objectieve recht.

Zoals Endemann het doet opmerken laten de voorschriften van het materiële recht wel dikwijls toe de te bewijzen feiten te stellen (Behauptungslast) doch zij volstaan op zich zelf niet om met duidelijkheid te bepalen *wie* bewijzen moet, daar deze vraag niet uitsluitend van materieelrechtelijke normen afhangt, doch ook wel van de processuele aard der partijwerkzaamheid (155).

Tenslotte merken Asser, Anema en Verdam terecht op dat de objectiefrechtelijke theorie de feitelijke moeilijkheden van de burgerlijke procedure miskent. Het is inderdaad niet altijd gemakkelijk, waar de toepassing beoogd wordt van meerdere wetsvoorschriften vaak door andere tegenstrijdige rechtsregelen beantwoord, met juistheid te bepalen welke rechtsfeiten, laat staan welke feiten, door de ene partij en welke andere door de tegenpartij moeten bewezen worden. De vraag van de bewijslast kan, zoals reeds aangestipt, onmogelijk herleid worden tot een eenvoudige vraag van wetsuitlegging (156).

Met de Duitse rechtsgeleerde Schmidt kan men van de theorie van Rosenberg en Scheltema zeggen dat zij «im Detail sehr förderlich, aber im Hauptprinzip fehlgehend» is (157).

Enkele auteurs hebben tenslotte gemeend het vraagstuk van de bewijslast op een meer moderne wijze te moeten oplossen. Hun zienswijze maakt het voorwerp uit van hetgeen wij, in tegenstelling met de de voorgaande stelsels, de moderne opvatting zullen noemen.

C. De moderne opvatting.

a) Kenmerken ervan.

60 De voornaamste voorstanders ervan zijn: In Frankrijk Legeais (158), in Nederland Moltzer (159), Asser-Anema en Verdam (160), Pitlo (161) en Polenaar (162), in Duitsland Wach (163) en Schmidt (164).

Wat hun leer kenmerkt is dat zij doorgaans allen uitgaan van de noodzakelijkheid aan de rechter in de procesrechtelijke bewijssvoering een bevoegdheid toe te kennen die volledig aan zijn sociale taak beantwoordt.

Zo legt Moltzer aan de partijen de publiekrechtelijke verplichting op samen te werken met de rechter om, in het proces, de waarheid na te vorsen. Wanneer het burgerlijk geding vóór de rechter wordt gebracht dan verliest het zijn privaatrechtelijk karakter, daarom zijn de partijen ertoe gehouden de waarheid ter kennis te brengen. Doen zij het niet, dan stellen zij zich bloot aan strafrechtelijke moeilijkheden. Het proces is derhalve niet meer de zaak van de partijen maar wel uitsluitend die van de rechter.

61. Legeais in Frankrijk, laat zich, zonder zover te gaan, nochtans door dezelfde beschouwingen leiden. Aan de rechter moet een actieve rol toegekend worden bij het navorsen van de waarheid, waaraan de partijen hun medewerking moeten verlenen. Hij stelt zelfs voor een onderzoeksrechter in burgerlijke geschillen aan te stellen, met opdracht de waarheid op te sporen, of althans, de juistheid van de voorgebrachte feitelijke argumentatie na te gaan ⁽¹⁶⁵⁾.

62. Asser, Anema en Verdam, alsmede Pitlo, Polenaar en Star Busmann ⁽¹⁶⁶⁾ zijn aanhangers van hetgeen in Nederland de procesrechtelijke of billijkheidstheorie genoemd wordt.

Zij zijn de mening toegedaan dat het hoofdzakelijk beginsel dat de verdeling van de bewijslast beheersen moet, de regel is van de volstrekt gelijkheid van alle partijen vóór de rechter. Opdat het proces inderdaad zijn doel zou kunnen bereiken, moet geen der partijen kans hebben meer of minder te krijgen dan haar rechtmatig toekomt.

Daarom moet de rechter beide partijen op gelijke voet stellen en de bewijslast verdelen naar regelen van billijkheid ontleend aan de ervaring of aan de gewoonte. Deze normen kunnen alleen als fingerwijzingen gelden. Onder hen telt men o.m.: de regelen «actor incumbit probatio», «reus in exipiendo fit actor», «hij moet bewijzen die zulks het gemakkelijkst kan» enz...

b) *Critiek van de moderne opvatting.*

63. Het hoeft geen betoog dat de zienswijze van Legeais en deze van Moltzer niet volledig te beamen zijn.

Indien het burgerlijk proces niet uitsluitend van privaatrechtelijke aard is, gelet op het wezen zelf van de rechterlijke functie, is het evenmin te aanzien als zijnde van zuiver publiekrechtelijke aard.

De tussenkomst van een burgerlijke onderzoeksrechter zal daarenboven in de rechtspraktijk, naar mijn oordeel, niet zeer nuttig zijn. Ofwel worden hem de nodige dwangmiddelen ter beschikking gesteld om zijn taak naar behoren te kunnen vervullen — wat beslist niet aan te prijzen is — ofwel blijft hij louter aangewezen op hetgeen de partijen hem willen mededelen en wordt zijn tussenkomst derhalve praktisch beperkt tot de ondervraging, de tegenstelling der partijen en het verzoek om bepaalde bescheiden over te leggen of zekere inlichtingen te verstrekken. Een dergelijke taak kan gebeurlijk evengoed vervuld worden bv. door een rechter-verslaggever, deel uitmakende van de zetel.

Tenslotte zal het «in onderzoek stellen» van zekere betwistingen, ontegensprekelijk in de belangrijke rechtbanken, en ook wel in de andere, de beslechting ervan vertragen, wanneer thans reeds algemeen geklaagd wordt over de traagheid van het gerecht, traagheid die, het mag wel eens onderstreept worden, niet altijd, om niet te zeggen zelden, aan de rechtbanken zelf te wijten is ⁽¹⁶⁷⁾.

64. De procesrechtelijke theorie van Asser, Anema en Verdam, alsmede van Pitlo, Schmidt en Wach, al houdt zij veel goeds in, volstaat m.i. nog niet om het vraagstuk van de verdeling van de bewijslast op een min of meer volmaakte wijze op te lossen, omdat deze theorie tenslotte een vaste grondregel mist waarop de rechter in geval van twijfel, of de hogere rechtsmachten, ingeval zij van oordeel zijn dat de bewijslast onbillijk verdeeld werd, zich met een voldoende

zekerheid zouden kunnen steunen, om die verdeling gebeurlijk naar andere vaststaande theoretische normen te kunnen regelen.

Met een woord, deze theorie houdt geen rekening met de noodzakelijkheid aan de rechtsonderhorigen de rechtszekerheid te waarborgen die zij, even goed als de maatschappij, nodig hebben, hetgeen Scheltema in dit verband, wellicht wat te absoluut, uitdrukt als volgt:

«naarmate de rechterlijke vrijheid toeneemt, neemt »de rechtszekerheid af; een juiste wetgevingstechniek »moet naar de middenweg zoeken» ⁽¹⁶⁸⁾.

Het bereiken van die middenweg heeft er ons juist toe aangezet een eigen oplossing te zoeken.

* * *

D. *Eigen opvatting.*

65. Het klinkt beslist aanmatigend over een eigen mening te spreken wanneer zij tenslotte niets anders is dan de uitkomst van hetgeen wij als het beste aanzien van de opvattingen die wij reeds de eer hadden uiteen te zetten, en tevens van de huidige strekking der rechtspraak welke onbetwistbaar door een steeds grotere vrijheidsbehoefte wordt gekenmerkt, zoniet in de toepassing van de wettelijke regelen van de bewijslast dan toch in de aanwending van de wettelijke bewijsmiddelen.

Daar het echter zeer moeilijk is met zekerheid bepaalde algemene toepassingsregelen betreffende de verdeling van de bewijslast uit de rechtspraak zelf af te leiden ⁽¹⁶⁹⁾ en de rechtsleer harerzijds op dit stuk zeer verdeeld is, komt het beslist wel nuttig voor een reeks grondbeginselen voorop te zetten waaraan de verdeling van de bewijslast, in de praktijk, zou kunnen onderworpen worden. Grondbeginselen welke niet alleen de belangen van de partijen doch tevens het maatschappelijk belang vrijwaren dat aan een degelijke uitvoering van 's rechters taak, verbonden is.

Mocht onze zeer bescheiden poging, vroeg of laat, al was het maar in een geringe mate, bijdragen tot het in stand brengen van een dergelijke ordening, dan zou ons doel verwezenlijkt zijn: wat meer leven en wat meer billijkheid brengen in dit archaisch systeem van de bewijsvoering en in het bijzonder in dit van de bewijslast.

66. Voor de verduidelijking van onze verdere uiteenzetting komt het nuttig voor aan te stippen hoe wij zullen te werk gaan.

Vooreerst zal ons standpunt ten opzichte van de drie hoofdbeginselen welke de grondvesten van de klassieke en neo-klassieke opvattingen uitmaken, bepaald worden, daarna zullen de regelen aangetoond worden die hieruit op het stuk van de bewijslast kunnen afgeleid worden, om tenslotte de wijze aan te duiden waarop de toepassing dezer regelen in de praktijk het best zou kunnen verzekerd worden.

a) *Ons standpunt ten opzichte van de drie grondbeginselen waarop de klassieke en neo-klassieke opvattingen gesteund zijn.*

Deze drie grondbeginselen zijn:

- 1) de lijdelijkheid van de rechter,
- 2) het meesterschap van de partijen in het proces,
- 3) de wettelijke regeling van de bewijslast.

Eerste grondbeginsel: De lijdelijkheid van de rechter.

67. Het hoofdprincipe dat ten grondslag ligt aan onze opvatting is wel dat de rechter, waar het bewijs

vrij is, *niet lijdelijk* is, althans niet zoals vroeger en thans nog algemeen aangenomen wordt.

Het begrip dat men in 1804 — wij zouden moeten zeggen in 1566, of in 1667 ⁽¹⁷⁰⁾, of onmiddellijk na de Franse revolutie — had, van de taak van de rechter, stemt, hoeft het verklaard, volstrekt niet meer overeen met de conceptie die men thans over de rechterlijke functie en haar sociaal belang heeft.

Het wantrouwen dat men koesterde ten opzichte van de rechter, en meer bepaald ten opzichte van de wijze waarop hij zijn taak volbracht onder het bewind der laatste koningen van Frankrijk vóór de Franse revolutie, was niet volledig onverantwoord zo men zich herinneren wil hoe d'Aguesseau zelf o.m. hun wetenschappelijke tekortkomingen in een vermaarde openingsrede hekelde :

« Combien voyons nous, en effet, de magistrats errer » continuellement au gré de leur inconstance, changer » tous les jours de principes, et faire naître de chaque » fait autant de maximes différentes; auteurs de » nouveaux systèmes, les créer et les anéantir avec la » même facilité; aimer le vrai et le faux alternative- » ment; quelquefois justes sans mérite, et plus souvent » injustes par légèreté. D'autres, plus timides et plus » incertains, ne voient que des images et n'enfantent » que des doutes. Les difficultés se multiplient; les » épines croissent sous leurs pas; prêts à condamner » celui qu'ils vont embrasser, de quel côté penchera » cette balance si longtemps suspendue ? Il vient enfin » un moment fatal qui les fait sortir de l'équilibre de » leurs pensées; ils se déterminent moins par choix » que par lassitude, et le hasard fait sortir de leurs » bouches une décision dont ils se repentent en la » prononçant » ⁽¹⁷¹⁾.

Arme rechtsonderhorigen !

68. Wij geloven niet dat iemand het als een vleierij zal aanzien te beweren dat dergelijke eigenaardige rechters thans niet meer te vinden zijn, en dat zij, in het algemeen, het onontbeerlijk vertrouwen volstrekt waard zijn waarvan zij, bij de uitvoering van hun opdracht, uiteraard moeten genieten. Oh zeker niet dat vertrouwen waarop zij doorgaans tengevolge van hun toewijding, onafhankelijkheid en verantwoordelijkheidsbesef, aanspraak mogen maken !

Zoals de Procureur-generaal P. Leclercq het in zijn openingsrede van 2 oktober 1911 onderstreept, hoeft men zich daarover geen illusies te maken ⁽¹⁷²⁾. De uitleg hiervoor is in de aard zelve van 's rechters taak te vinden, in hetgeen er zijn grootheid van maakt het recht te doen heersen daar waar het behoort, niet ten voordele van de sterkste noch van de kundigste noch van de listigste, doch uitsluitend, ten voordele van diegene aan wie het toekomt.

69. Hoe echter zulks met de vereiste zekerheid uit te maken, wanneer, zoals in het burgerlijk proces de rechter tot een volstrekte passiviteit gedwongen wordt ? En juist hierin ligt, naar ons oordeel, het groot gebrek van het huidige burgerlijk procesrecht in het bijzonder wat de bewijsvoering en de verdeling van de bewijslast betreft *daar waar het bewijs vrij is*.

Hoe kan de rechter zijn bijzonder gewichtige taak vervullen, wanneer hij uitsluitend gebonden is aan de bewijsmiddelen welke de partijen hem willen overleggen en ambtshalve niets of zeer weinig mag of kan doen, om de waarheid na te vorsen of althans enigszins te benaderen.

De rechter met de gebonden handen, zoals Désiry hem noemt ⁽¹⁷³⁾, moet de plaats ruimen voor een rechter die over de bevoegdheid moet beschikken om,

in het raam van het geding dat hem door de partijen overgelegd wordt, op een gemakkelijke en snelle wijze, d.w.z. zonder een beroep te moeten doen op min of meer ingewikkelde en vertragende procedurmiddelen, zoals het thans het geval is ⁽¹⁷⁴⁾ — het bewijs van bepaalde feiten uit te lokken en de werkelijke toedracht van andere na te gaan of nader te doen bepalen.

70. Deze uitbreiding van bevoegdheid is volledig verantwoord, want, zoals wij het reeds onderstreept hebben, behoort de burgerlijke betwisting niet uitsluitend aan de partijen wanneer zij aan de rechter ter beslechting overgelegd wordt, doch zij behoort, in een zekere mate althans, tevens aan de gemeenschap, aan de Natie, waarvan de rechter het enig grondwettelijk en wettelijk erkende rechtsprekend orgaan is. Zijn uitspraak, zo zij onrechtmatig mocht zijn, krenkt niet alleen de belangen van de verliezende partij, doch kan tevens deze van derden in het gedrang brengen, wat ten slotte de rechtsorde storen kan; hetgeen de rechter nu juist tot taak heeft, in welke betwisting ook, door een rechtmatige beslissing te voorkomen ⁽¹⁷⁵⁾.

Tweede grondbeginsel :

De partijen zijn meester van het proces.

71. Dit principe moet, *mits aanpassing aan het eerste grondbeginsel*, gehandhaafd worden.

De uitbreiding van de bevoegdheid van de rechter moet inderdaad beperkt worden *tot de grenzen van het geding* dat hem ter beoordeling overgelegd werd. De partijen zijn en moeten volledig meester blijven over hun rechten, mits zij met de openbare orde stroken. Onder dezelfde voorwaarde leiden zij het proces vrij in, bepalen vrij hun eisen en zien er vrij van af ⁽¹⁷⁶⁾. Zij zijn tevens vrij in de keuze van hun bewijsmiddelen, en aangezien het aanwenden ervan niet van openbare orde is, kunnen zij uitdrukkelijk of stilzwijgend afwijken van de bewijsregelen door de wet bepaald, tenzij deze afwijking tegen zekere beschikkingen van openbare orde mocht indruisen ⁽¹⁷⁷⁾.

Zoals wij het gezien hebben mogen zij eveneens onderling de verdeling van de bewijslast regelen ⁽¹⁷⁸⁾.

De rechter zal er echter slechts door gebonden zijn zo hij ervan overtuigd is dat deze regeling het recht op bewijs of op tegenbewijs, dat ten grondslag ligt aan ons procesrecht, niet uitschakelt ⁽¹⁷⁹⁾, noch zijn opsporing van de waarheid belemmert. Deze voorwaarden gelden o.i. eveneens voor de eerbiediging van de keuze welke partijen van hun bewijsmiddelen gedaan hebben.

72. De rechter moet derhalve, waar het bewijs vrij is, zich in het algemeen met de bewijsvoering kunnen inlaten, zonder nochtans hierdoor op enigerlei wijze de aard van het geschil te wijzigen ⁽¹⁸⁰⁾.

Hij moet tevens toegelaten worden, *binnen die perken*, niet alleen in het proces doch zelfs buiten het proces, alle nuttige inlichtingen in te winnen welke hem bij het bepalen of benaderen van de waarheid behulpzaam mochten zijn, mits hij deze inlichtingen aan de partijen mededeelt derwijze dat zij in de gelegenheid zouden gesteld worden ze te bespreken ⁽¹⁸¹⁾.

73. Bij het vervullen van die taak mag hij, een beroep doen op de medewerking van het openbaar ministerie dat deel uitmaakt van zijn zetel. In tegenstrijd met hetgeen Jottrand schreef ⁽¹⁸²⁾ delen wij de mening dat het openbaar ministerie wanneer het

in het geding, in welke hoedanigheid ook, optreedt, zelfs in de betwistingen waar zijn tussenkomst door de wet niet vereist wordt (183) er toe verplicht is — omwille van de aard zelf zijner functie die hem o.m. oplegt, in de mate van het mogelijke, over de handhaving van de bestaande rechtsorde te waken — doch natuurlijk zonder dat hem hiertoe bevelen zouden kunnen gegeven worden — de rechter bij te staan in zijn opzoekingen naar de waarheid door hem, mits in achtneming van de voorschriften van het beroepsgeheim en, waar het behoort, van de toelating van de Procureur-generaal, alle inlichtingen of bescheiden te verstrekken waarover zijn ambt zou kunnen beschikken. In dit geval zal het aan de rechter behoren deze bescheiden of inlichtingen aan de partijen mede te delen, ten einde het tegensprekelijk karakter van het debat te eerbiedigen (184).

Derde grondbeginsel :

De wettelijke regeling van de bewijslast.

74. Deze regeling moet behouden worden aangezien zij onontbeerlijk is waar de verdeling van de bewijslast door het materiële recht niet geregeld wordt, en de rechter zich, niettegenstaande zijn persoonlijke bemoeiingen, aan de hand van het bewijsmateriaal hem door de partijen ter hand gesteld, geen overtuiging heeft kunnen vormen over de gegrondheid hunner stellingen.

In dit geval is bewijslast, zoals Rosenberg, Scheltema, Demogue en Ronse het onderstreept hebben, niets anders dan bewijsrisico, dit betekent dat de rechter, aangezien hij krachtens art. 4 B.W. verplicht is recht te spreken, noodgedwongen ongelijk moet geven aan de partij die, naar het beoogde materiële recht, het risico of de last van het bewijs droeg.

Hoe dit bewijsrisico moet bepaald worden, zullen wij naderhand zien. Onderzoeken wij thans :

b) De principes welke de bewijslast beheersen.

75. Deze principes kunnen, naar onze mening samengevat worden in de volgende drie richtsnoeren :

1) Eerste richtsnoer :

76. *De partijen moeten onderling en met de rechter, volledig samenwerken bij het verstrekken van de nodige bewijzen.*

Zulks wordt door de goede trouw, de billijkheid en in het bijzonder door de vereisten ener goede rechtsbedeling gevegd (185). Zoals reeds aangestipt werd is de rechter een orgaan van de rechterlijke macht, de derde tak van de nationale soevereine macht. Bij het vervullen zijner openbare functie zijn, uit moreel, sociaal en gerechtelijke standpunt gezien, de partijen hem de waarheid verschuldigd.

In het Duitse recht wordt deze verplichting hun trouwens uitdrukkelijk opgelegd (186).

Is de samenwerking tussen partijen volmaakt geweest, en heeft de rechter zich kunnen overtuigen van de echtheid of van de onjuistheid hunner stelling, dan zal hij er toe in staat zijn het geschil te beslechten.

In de praktijk echter, en dat weten wij maar al te best, zal deze samenwerking zelden zo volmaakt en echt zijn. Ieder partij heeft, te goeder of te kwader trouw, slechts uitsluitend zijn eigen belangen vóór ogen, en dikwijls zal het spontaan overgelegde bewijsmateriaal niet volstaan om de waarheid te benaderen. In dit geval zal de rechter, daar waar hij het kan,

aan de een of de andere partij het bewijs van bepaalde feiten of het overleggen van zekere bescheiden moeten opleggen, waarbij hij zich door de volgende principes, samengevat in de twee laatste richtsnoeren, zal laten leiden.

2) Tweede richtsnoer.

77. De rechter moet er zorg voor dragen dat ter zake bewijsvoering, het beginsel van de proces-rechtelijke gelijkheid der partijen zoveel mogelijk geëerbiedigd worde (187). Met andere woorden, de rechter moet er voor zorgen dat de bewijslast, daar waar het kan, niet volledig op de schouders van een partij gelegd worde, wanneer de andere partij, door het bewijs van zekere feiten, de bewijslast van de tegenpartij kan verlichten of vergemakkelijken.

Dit principe houdt innig verband met het voormeld grondbeginsel van de samenwerking van de partijen in de gerechtelijke bewijsvoering.

3) Derde richtsnoer.

78. Tenslotte zal de rechter, indien zulks vereist is, de bewijslast verdelen naar bepaalde objectieve regelen die artikel 1315 B.W. beheersen.

Deze regelen zijn ontleend aan de ervaring of aan de gewoonte. De voornaamste ervan zijn :

— de bewijslast rust op wie zich beroept op een afwijking van de normale en gewone gang van zaken of van een gevestigde toestand (188).

— het bewijs van de waarschijnlijkheid van het beweerde, door verplaatsing van het voorwerp van het bewijs, of door vermoedens afgeleid uit het *plerumque fit* — indien het rechtstreeks in verband kan gebracht worden met de aan de betwisting eigen feiten, kan volstaan (189)

— en eindelijk, zo deze regelen niet mochten volendoen, de toepassing, *als louter vingervijzing*, van de Romeinse principes « *actori incumbit probatio* » en « *reus in excipiendo fit actor* ».

79. Zo tenslotte de rechter, na overeenkomstig die richtsnoeren of de een of andere ervan, de bewijsvoering te hebben geregeld in de loop van het rechtsgeding, er nochtans niet in geslaagd is zich van de waarheid van een der stellingen te overtuigen, zal hij het proces moeten beslechten ten nadele van diegene die volgens het materiële recht, getoetst aan dezelfde voormelde ervarings- of gewoonteregelen die art. 1315 B.W. beheersen, het risico draagt van het bewijs of m.a.w. het risico van het proces te verliezen zo hij er niet in slaagt te bewijzen wat naar het beoogde materiële recht, noodzakelijk is opdat hij het winnen zou.

80. Om het vraagstuk van de verdeling van de bewijslast op te lossen, moet derhalve, naar onze mening, een onderscheid gemaakt worden tussen de regeling door de rechter van de bewijslast *gedurende* het proces, en, zo deze tot geen concrete uitslag leidde, de regeling of liever de bepaling van het bewijsrisico *bij het vellen van zijn uitspraak*.

Gedurende het proces zal de rechter zich bij de bepaling of de verdeling van de bewijslast, door de voormelde richtsnoeren of enkele ervan moeten laten leiden, terwijl hij, zo hij er niet in geslaagd is op die wijze de waarheid te ontdekken, zich er toe zal genoodzaakt zien het proces te beslechten ten nadele van diegene die volgens de regelen van art. 1315 B.W.,

door de voormelde ervarings- en gewoonteregelen veruimd, en aangepast aan het beoogde materiële recht, het bewijsrisico droeg.

Dit is onze opvatting.

Theoretisch komt zij wellicht wel aantrekkelijk voor. Doch, en de beoefenaars van het burgerlijk recht zullen zich gewis deze vraag reeds lang gesteld hebben, hoe is zij in de praktijk het best te verwezenlijken?

d) *Toepassing dezer opvatting in de rechtspraak.*

81. Het is duidelijk dat zij, gelet op de huidige opsporingsmiddelen waarover de rechter beschikt, slechts moeilijk met vrucht zal kunnen toegepast worden.

Opdat de rechter zich in de loop van het rechtsgeding met succes zou kunnen inlaten met de procesrechtelijke bewijsvoering in de zin zoals door ons gewenst, nl. door het uitlokken van bewijzen overeenkomstig de voorgestelde criteria, moet hem vanzelfsprekend een grotere bevoegdheid verleend worden dan diegene waarover hij thans *ambtshalve* beschikt en die beperkt wordt tot het opdragen van de eed in de voorwaarden door artikelen 1366, 1367 en 1368 B.W. bepaald, het bevelen van de persoonlijke verschijning van de partijen in raadkamer of ter zitting (artikel 119 W.B.R.), het instellen van een enkwest of van een deskundig onderzoek (artikel 254 W.B.R.) of een bezoek ter plaatse in de omstandigheden door artikel 295 en volg W.B.R. bepaald.

82. Alhoewel deze *ambtshalve* onderzoeksmogelijkheden zeker niet te onderschatten zijn, en de rechter er derhalve moet toe aangespoord worden, waar het mogelijk is, er zijn toevlucht toe te nemen ten einde hiermede de waarheid op te sporen, komen zij echter onvoldoende voor, grotendeels wegens de uitvoeringsmogelijkheden waarop zij stuiten, waaronder vaak tussenarresten en andere vertragende, zo niet ingewikkelde proceduremiddelen te rekenen zijn.

Daarenboven bestaat er beslist meer kans dat de rechter in zijn opsporingsbemoeiingen slagen zal wanneer hem de gelegenheid geschonken wordt deze door te voeren vanaf de inleiding van het proces, of althans vanaf de dagstelling voor de pleidooien, en door een rechtstreeks contact met de partijen of hun vertegenwoordigers.

83. Dit vergt echter een wijziging van ons huidig burgerlijk procesrecht. En die wijziging juist behoort o.m. tot diegene welke sedert jaren door voornamelijk juristen van ons land, tot nu toe vruchteloos, aangevraagd werd, nl. dat de rechter moge kennis nemen van de bundels der partijen vóór de pleidooien, wat hem meteen de mogelijkheid zou bieden aan de partijen vóór het aanvangen der debatten en tot het sluiten dezer, alle inlichtingen te vragen en de overlegging van alle bescheiden te bevelen die voor de ontdekking of althans de benadering van de waarheid nuttig kunnen zijn.

84. De noodzakelijkheid ener soortgelijke wijziging werd reeds in 1938 door de 7de Commissie van het Studiecentrum tot hervorming van de burgerlijke rechtspleging onderstreept.

Na gewezen te hebben op het feit dat ingrijpende hervormingen zich opdringen ten einde de regelen van onze burgerlijke rechtsvordering in overeenstemming te brengen met de behoeften van ons huidig sociaal leven, wees de Commissie op het nut dat een

rechtsplegingssysteem opleveren zou dat aan de rechter de gelegenheid zou geven kennis te nemen van de bundels vóór de pleidooien. Zonder zo ver te gaan als het Frans systeem van de rechter, leider van de procedure en van het onderzoek, stelde de Commissie hiertegenover een stelsel voor « waarbij aan partijen » de zorg zou worden overgelaten het gehele onderzoek » van de zaak voor te bereiden, maar waarbij tevens » ook aan de rechters die over de zaak zullen te » oordelen hebben, gelegenheid zou worden gegeven, » vóór de pleidooien, kennis te nemen van de inhoud » van het dossier en op de gang van het onderzoek » het oog te houden, zodat de oplossing van de » geschillen bespoedigd wordt » (190).

85. Dit stelsel voorzag enerzijds, vanaf de inleiding van het geding, het aanleggen door de griffier van het bevoegd rechtscollege van een bundel waarin al de processtukken in origineel of in duplo zouden samengebracht worden, bundel waarvan de partijen en de magistraten te allen tijde kennis zouden kunnen nemen en welke de procedure in zijn verschillende instanties volgen zou (191).

Tevens kende het aan de Voorzitter van de Kamer de bevoegdheid toe om *op verzoek van een partij*, alle maatregelen van louter vooronderzoek, inbegrepen het overleggen van allerlei stukken, te bevelen (192).

Te dien einde werd o.m. de wijziging voorgesteld van de artikelen 76 tot 82 van het Wetboek van burgerlijke rechtsvordering, waarvan artikel 80 in het bijzonder de bevoegdheid van de rechter, in het onderzoek van de hem overgelegde burgerlijke- en handelszaken, regelde.

Dit nieuw artikel 80 luidde als volgt: « In al de gevallen en in elk stand van de zaak kan de voorzitter van de Kamer, partijen gehoord of opgeroepen, zonder op de eindbeslissing te prejudiciëren :

1° Op verzoek van een van partijen alle conservatoire maatregelen of alle maatregelen van vooronderzoek bevelen;

2° Wanneer partijen het eens zijn, of zelfs op aanvraag van een van partijen indien er gevaar bij verwijl is, alle andere maatregelen tot onderzoek gelasten... (het overige is zonder belang ter zake) (193).

Aan dit ontwerp van wijziging der burgerlijke rechtspleging werd echter geen gevolg gegeven. Het werd, naar ons weten, nooit aan de wetgevende macht voorgelegd.

Ter gelegenheid van de bespreking van de begroting van het Ministerie van Justitie voor het jaar 1957 heeft de Commissie van Justitie van de Kamer der Volksvertegenwoordigers, om redenen die ons niet bekend zijn, een verzoek tot wijziging der burgerlijke rechtspleging in die zin van de hand gewezen (194).

Wij betreuren het ten zeerste.

Het komt ons inderdaad onbetwistbaar voor dat de hervorming door de zevende Commissie van het Studiecentrum tot hervorming van de Staat voorgesteld, niet alleen de afhandeling der burgerlijke en handelsgeschillen zal bespoedigen, doch tevens, en dit is wel het voornaamste, de opsporing van de waarheid zal vergemakkelijken door de tussenkomst van de rechter, vóór de debatten, in de bewijsvoering toe te laten.

Opdat deze tussenkomst echter volledig doeltreffend zou kunnen zijn is het vereist dat de rechter zelfstandig, d.w.z. onafhankelijk van de wil der partijen zou kunnen optreden. Daarenboven zou deze opsporingsbevoegdheid niet alleen aan de Kamervoorzitter moeten verleend worden doch tevens aan de door hem hiertoe aangestelde bijzitter.

Het nieuw artikel 80 door de zevende Commissie van het Studiecentrum voor de hervorming van de Staat voorgesteld zou derhalve, naar onze bescheiden mening, als volgt dienen gewijzigd te worden :

« In al de gevallen en in elke stand van de zaak kan de Voorzitter van de Kamer of een door hem hiertoe aangestelde bijzitter, partijen gehoord of opgeroepen, zonder op de eindbeslissing te prejudiciëren, alle conservatoire maatregelen, alle maatregelen van onderzoek alsmede de overlegging van alle door hem nuttig geachte bescheiden bevelen ».

Wijzen wij er tenslotte op dat het Studiecentrum voor de hervorming van de Staat de opsporingsbevoegdheid in het nieuw artikel 80 aan de Kamer voorzitter verleend, terecht gekoppeld heeft aan het systeem van het aanleggen van een bundel der procedure ter griffie. Beide hervormingen zijn inderdaad onscheidbaar. Een vruchtbare toepassing van het nieuw artikel 80 kan zonder de andere wijziging niet verwezenlijkt worden.

Deze nieuwe procedure vóór de rechtbanken van Eerste Aanleg, zou m.i. zonder veel moeite, tot de rechtspleging vóór de Vrederechten en vóór de Hoven van Beroep kunnen uitgebreid worden. Het zou b.v. volstaan in artikel 9 en in artikel 470 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering een bepaling in die zin in te lassen.

Het is wellicht omwille van de belangrijkheid dezer hervormingen en van de omwenteling welke ze, in onze sedert 1806 bijna onveranderd gebleven rechtspleging zouden teweegbrengen (195), dat ze vooralsnog niet doorgevoerd werden.

Dat diegenen die zich hierdoor laten afschrikken de ter zake ook wel geldende wijze opmerking van Portalis gedenken : « Les codes des peuples se font avec le temps mais à proprement parler on ne les fait pas » (196).

* * *

Thans wordt mij de droeve taak opgelegd een laatste hulde te brengen aan de nagedachtenis van dezen die ons gedurende het verlopen gerechtelijk jaar voor altijd verlaten hebben.

De dood maaide nogmaals onmeedogend in onze rangen.

Hij trof ons allen zeer diep toen hij op 19 oktober 1956 raadsheer Axters aan onze waarderingvolle geneztheid onttrok.

Die dag verdween inderdaad uit ons midden op zeventigjarige ouderdom — een leeftijd waarop nog het beste van de geestelijke krachten mag verwacht worden — niet alleen een minzaam, nederig en goed mens doch tevens een magistraat van wie mag gezegd worden dat hij werkelijk een toonbeeld is geweest van plichtsbef, toewijding en waardigheid, met een woord van de voornaamste eigenschappen die van het rechterlijk ambt vereist worden, wil men het vervullen in de geest waaraan deze hoge zending beantwoorden moet.

Aan deze vereisten heeft raadsheer Axters geheel voldaan.

De schrandereid en het psychologisch doorzicht, waarmee hij begaafd was, stelde hij met onverdroten ijver ten dienste van de rechterlijke taak die hem zo nauw aan het hart lag dat geen onheil, geen beproeving — en wij weten dat zij hem niet gespaard werden — hem van de stipte vervulling van zijn ambtsverplichtingen kon afleiden.

Integendeel, in deze verplichtingen zelf en in zijn grenzeloos vertrouwen in Gods Voorzienigheid vond hij de karaktersterkte en de troost die hem toelaten zou deze beproevingen met vrome gelatenheid te doorstaan.

Slechts wanneer zijn wankelende gezondheidstoestand hem iedere verplaatsing belette, zag hij er zich noodgedwongen toe verplicht zijn werkzaamheden te staken. In die pijnlijke ogenblikken bleef hij nochtans met hart en ziel aan het werk zijner Kamercollega's gehecht, bekommerd om de last die hij hen berokkende, en, met het optimisme eigen aan zijn werklustig en levendig temperament, hopen op een spoedig herstel.

De door hem zo vurig verbeide kentering in zijn gezondheidstoestand trad echter niet in, wel een tijdelijke verbetering die hij o.m. te baat nam om, met de hulp van enkele jonge Gentse juristen, een Vlaams rechtskundig verzamelwerk op te richten, waarvan hij de wetenschappelijke strekking vastlegde en de eerste stappen suksesvol leidde.

De lustrumviering van die « Algemene praktische rechtsverzameling » kon hij echter niet bijwonen. De dood ontnam hem deze vreugde en deze eer.

Dat hij ruste in vrede !

Al was zijn leven kort, toch was het uiterst vruchtbaar en leerrijk.

Dat het voor hem en voor hen die hem dierbaar waren een troost weze te weten dat hij op deze aarde een onuitwisbaar spoor naliet, niet allen in onze harten toch tevens in de rechtswetenschappelijke ontwikkeling en in de kulturele heropbloei van zijn volk.

Op 24 november 1956 overleed de heer Maurice Vanden Bogaerde, Ere-gouverneur van de Provincie Oost-Vlaanderen en ere-raadsheer in Uw Hof.

Na in de eerste wereldoorlog als vrijwilliger te hebben gestreden werd hij als substituut-Procureur des Konings in Belgisch Kongo benoemd.

Na enkele jaren zette hij zijn loopbaan van magistraat in het moederland voort te Gent en te Veurne waar hij in 1932 tot Procureur des Konings benoemd werd.

Bekoord door zijn intellectuele gaven, zijn bezadigdheid, zijn gezond verstand en zijn verantwoordelijkheidsbesef, deed Uw Hof hem de eer aan hem in zijn midden op te roepen.

Zijn nieuwe functie van raadsheer vervulde hij met de hem gekende toewijding, tot wanneer hij in 1939 tot het ambt van Gouverneur der Provincie Oost-Vlaanderen benoemd werd.

Daar gaf hij eveneens blijk van die hoge morele en beroepshoedanigheden welke zijn loopbaan in de magistratuur hadden gekenmerkt en waarmee hij de achting en de sympathie verwierf van eenieder die hem in zijn hoge administratieve functie aan het werk zag.

De bijzonder gunstige indruk die hij aldaar achterliet, strekt tot eer van de gerechtelijke orde waarin hij het grootste gedeelte van zijn rijk gevulde levensloop volbracht.

Geboren te Kortrijk op 4 januari 1883, uit een bekend geslacht dat aan het land verdienstelijke dienaren, waaronder voornamelijk magistraten, schonk, werd de heer Hubert Lagae, op 28-jarige leeftijd benoemd tot vrederechter van het kanton Harelbeke.

Wanneer hij op 4 januari 1953 tot het emeritaat toegelaten werd, verliet hij met ontroering en met beklend gemoed het vrederecht waar hij zich 42 jaar lang, met onverminderd gezag geheel aan zijn steeds belangrijker wordende gerechtelijke functies gewijd had.

Geen krachtinspanning was hem te veel om, zoals het aan een goed « vrede » rechter past, partijen ertoe te bewegen zich met elkaar te verzoenen. Het uitspreken van een vonnis was voor hem een plechtig gebeuren waaraan hij zijn beste zorgen besteedde.

Bij K.B. van 25 september 1937, werd hij belast met de bediening van het vrederecht van het kanton Oostrozebeke tot op 24 juni 1949.

Zijn schielijk overlijden op 3 mei j.l., na nauwelijks vier jaar rust, werd in het Kortrijkse, waar hij door eenieder geëerbiedigd was, pijnlijk aan gevoeld.

Op 6 februari 1957 stierf te Tielt Meester Leonce Demeyere, advocaat en plaatsvervangend vrederechter aldaar. Door zijn voornaamheid, zijn toewijding en zijn vriendelijkheid genoot hij de achting van de magistratuur en van de balie.

In de nacht van 20 op 21 december 1956 overleed vrij onverwacht professor emeritus Albert Kluyskens, ere-rector van de Rijksuniversiteit te Gent, oud adjunct-referendaris in de rechtbank van koophandel te Gent en gewezen stafhouder van de balie dezer stad.

Een buitengewoon vruchtbare en schitterende loopbaan die tot de meest verheven waardigheid leidde, was ten einde!

Een groot dienaar van het land, een eerlijk, zacht en nederig mens had ons verlaten!

Al zal het genoegen ons niet meer gegund worden zijn wel gekende, steeds in het zwart gehulde en licht vooruitgebogen silhouet, met onder de arm de onafscheidbare boekentas en wandelstok, in de nabijheid van de Rijksuniversiteit of van het Justitiepaleis te ontwaren, toch zal zijn beeld diep in de herinnering van al dezen die hem gekend hebben gegrift blijven, even bestendig als de menigvuldige verwezenlijkingen van zijn vruchtbaar leven.

Dit leven heeft hij volledig ten dienste gesteld van zijn volk.

Vooreerst in de magistratuur als adjunct-referendaris te Gent. Daarna in het hoger onderwijs waar zijn invloed zich voornamelijk op de ontlukende Vlaamse burgerlijke rechtsgeleerdheid deed gelden. Het was trouwens om aan de wording van dit Vlaamse rechtsleven krachtdadiger te kunnen medewerken dat hij de rechterlijke orde verliet en zich met hart en ziel in de strijd wierp voor de verwezenlijking van hetgeen zijn levensdoel is geweest: het tot stand brengen van een Vlaamse rechtswetenschap in en door een Vlaamse Gentse Rijksuniversiteit.

Om dit doel te bereiken spaarde hij zich geen enkele moeite. Zijn achtelig standaardwerk over de beginselen van het burgerlijk recht, zijn activiteit in het Vlaams rechtsgenootschap, zijn steeds in daden en raadgevingen geuite bezorgdheid voor een degelijke klassieke opleiding van de toekomstige juristen, zijn hiervan sprekende getuigenissen geweest.

Zijn rechtschapenheid, zijn oprechtheid, zijn geleerdheid, zijn bescheidenheid en zijn vriendelijkheid verwierven hem het vertrouwen en de genegenheid van allen die met hem omgingen en brachten hem tot het stafhouderschap der Gentse balie alsmede tot het rectoraat van zijn Universiteit. Zijn figuur zal onvergankelijk bij ons allen in ere blijven.

Op 14 december 1956 overleed te Etterbeek Baron Guy d'Udekem d'Acoz. Hij werd op 24 januari 1951 aangesteld tot plaatsvervangend rechter in de rechtbank van koophandel alhier.

Hij was een gewetensvol consulaire magistraat die zich stipt van zijn rechterlijke taak kweet. Wegens zijn grote ondervinding in de zakenwereld en zijn diepe kennis van het menselijk gemoed werden zijn adviezen steeds op prijs gesteld en stond hij bij zijn collega's zeer hoog aangeschreven.

Op 28 april 1957 stierf op 54-jarige leeftijd advocaat Roelandts Michel, stafhouder der balie van Kortrijk en

plaatsvervangend adjunct-referendaris bij de rechtbank van koophandel aldaar.

Hij was het type van de betrouwbare ernstige advocaat, die zich geen moeite getroostte om de hem toevertrouwde belangen met alle rechtmatige middelen te verdedigen. Ofschoon hij niet de vaardigheid bezat van een kunstenaar van het woord, maakten zijn pleidooien diepe indruk door de solide argumentatie, en de volledigheid waarmede hij alle aspecten der zaak belichtte. Alhoewel hij voornamelijk met handelszaken belast werd, bestreek zijn activiteit nochtans alle gebieden van het recht. Hoe uitgebreid zijn cliënteel ook was, geen enkele zaak werd door hem oppervlakkig behandeld.

Bijzonder verdienstelijk maakte hij zich door het vereffenen als curator van talrijke faillissementen. Door de nauwgezetheid en de spoed waarmede hij deze kiese taak vervulde, had hij het vertrouwen van de rechtbank van Koophandel in zulke mate gewonnen, dat hij gedurende tientallen jaren nagenoeg in alle falingen als curator werd aangesteld. De laatste twee jaar, worstelde hij met een slepende kwaal. Toch arbeidde hij hardnekkig verder. Zijn stem, die vroeger als een klok weerklonken had, vermocht nog slechts een hees en schor geluid te laten horen. Men zag het deze strijder aan welke marteling het hem was, zijn wapen, het woord, uit de handen te voelen glijpen.

Dat de advocaten van de Kortrijkse balie Meester Roelandts die reeds de kenmerken droeg van de ziekte die hem het leven zou kosten, in juli 1956 tot hun stafhouder kozen, strekt hun tot eer. Deze verkiezing was de bekroning van een schone en onberispelijke loopbaan, en een verdiende laatste hulde aan een man die het plichtsbetrachten tot het uiterste toe beoefende.

De balie van Dendermonde werd op 27 februari 1957 door het overlijden van Mr Calewaert Ferdinand, gewezen lid van de raad, zwaar getroffen.

Alhoewel zijn professionele activiteit slechts beperkt was, werd hij door zijn confraters om zijn goedhartigheid en eenvoudig gemoed met eerbied omringd. Hij was een rechtschapen man, eerlijk en oprecht, steeds bereid om zich ten dienste van de minbedeelden te stellen.

Op 18 april 1957 overleed te Maldegem advocaat Hector Cuelenaere, lid van de balie te Gent sedert 1906.

Hij had een uitgebreide praktijk en oefende zijn beroep op een talentvolle wijze uit.

Hij had een joviaal karakter en was steeds bereid zijn medeburgers onbaatzuchtig te helpen.

Op 10 november 1956 overleed te Gent advocaat Jozef Vermeulen. Hij was een geboren dichter en folklorist. Door zijn medewerking aan tal van letterkundige bladen en tijdschriften en aan de ontwikkeling van het toerisme in zijn stad, maakte hij zich zeer verdienstelijk.

Op 21 september 1956 overleed te Eupen op 49-jarige leeftijd Mr Coppens Robert, advocaat te Ronse.

Hij vervulde met nauwgezetheid en toewijding het schone ambt dat hij gekozen had.

De ijver en het plichtsbefef waarmede hij deze taak vervulde, niettegenstaande zijn wankelende gezondheid, zijn niet vreemd gebleven aan zijn vroegtijdige dood.

Hij genoot de achting van de magistratuur en van zijn confraters.

* * *

Voor de Koning, uit naam van de Procureur-Generaal, vorder ik dat het aan het Hof behage te verklaren, dat het zijn werkzaamheden herneemt.

(1) Revue critique de jurisprudence belge 1947, Voorbericht, blz. 1.

(2) *Van Dievoet*: Het burgerlijk recht in België en in Nederland van 1800 tot 1940, uitg. 1943, blz. 280 n° 53.

(3) «Méthode d'interprétation et sources en droit privé positif» door François Géný, uitg. 1899, n° 185 in fine, blz. 588.

(4) «Handleiding tot de beoefening van het Nederlands burgerlijk recht», Vijfde deel. Van bewijs door Asser C., bewerkt door Anema en Verdam, uitg. 1953, blz. 23.

(5) *De Page Henri*: Traité élémentaire de droit civil belge, 1942, T. III, n° 709, blz. 667; *Aubry et Rau*: Cours de droit civil français, bijgewerkt door Bartin, 1922, Ch. 63, noot 2bis.

(6) *Dumon Fr.*: «De tegenwoordige opdracht van de rechter», Rechtsk. Weekbl., 9 maart 1952, n° 26, kol. 1118.

(7) Noot onder vonnis van de rechtbank te Nizza van 18 november 1937, *Sirey* 1939, 2de deel, blz. 16, noot (1 en 2).

(8) Zie hierover *De Page*: Traité élémentaire de droit civil belge 1942, T. 3, n° 716; *Dabin J.*: «La technique de la preuve juridique», Belg. jud., 15 juni 1932, kol. 355; *Planiol et Ripert*: Traité pratique de droit civil français, T. 7, Obligations, bijgewerkt door Esmein, Radouant et Gabolde, 1934, n° 1416; *Colin et Capitant*: Cours élémentaire de droit civil fr., bijgewerkt door Julliot de la Morandière, 1947, n° 721.

(9) Discussie die het verslag van Prof. Solus over «Le rôle du juge dans l'administration de la preuve» volgde. Travaux de l'Association Henri Capitant pour la culture juridique française. T. V, 1949, blz. 146.

(10) Idem, blz. 146.

(11) *Locré*: «Législation civile, commerciale et criminelle», Brussel 1836, T. 1, blz. 158.

(12) Zie hierover *Van Bauwel*: Handboek voor het burg. procesrecht, 1934, d. 1, n° 5; *Tissier A.*: Le centenaire du Code de proc. et les projets de réforme, Rev. trim. dr. civ. 1906, blz. 651; *Morel R.*: Traité élém. de proc. civ. 1949, blz. 8.

(13) *Van Dievoet*: «Het burgerlijk recht in België en in Nederland van 1800 tot 1940, blz. 389.

(14) Zie o.m. de tussenkomst van *Oudinot* in de discussie volgens op het verslag van Prof. Solus over «Le rôle du juge dans l'Administration de la preuve». Travaux de l'Association Henri Capitant pour la culture juridique française, t. V, blz. 149.

(15) *R. Morel*: Traité élémentaire de Procédure civile, 1949, bl. 8, en zie ook *Pitto A.*: Bewijs en verjaring naar het Nederl. Wetboek», 1950, blz. 43 in fine en 44.

(16) *Fabreguettes M.P.*: «La logique judiciaire et l'art de juger», p. 9.

(17) *R. Nerson*: «Les progrès scientifiques et l'évolution du droit familial». Le droit privé français au milieu du 20e siècle. Etudes offertes à G. Ripert, 1950, blz. 427; en *F. Gorphe*: L'appréciation des preuves en justice, 1947, blz. 470.

(18) *Dumon F.*: «De tegenwoordige opdracht van de rechter», R.W. 9 maart 1952, kol. 1119.

(19) *R. von Ihering*: «L'esprit du droit romain dans les diverses phases de son développement», traduit par de Meulenaere, t. IV, bl. 199 en 200, n° 65.

(20) *Planiol et Ripert*: Traité pratique de dr. civ. fr. bijgewerkt door P. Esmein, Radouant en Gabolde, 1931, d. 7, 2, n° 1406, blz. 741; Zie ook *Dabin*: «La preuve c'est la raison du droit que l'on demande à la justice de consacrer» in «La technique de l'élaboration du droit positif», blz. 77.

(21) *Asser, Anema en Verdam*: «Van bewijs» 1953, blz. 39; zie ook *Beudant Ch.*: Cours de dr. civ. fr., bijgew. door R. Beudant, Lerebours-Pigeonnière, Lagarde en Perrot, t. 9, n° 1137.

(22) *Ronse J.*: «Aanspraak op schadeloosstelling uit onrechtmatige daad», blz. 136.

(23) Zie hierover *Planiol et Ripert*: Traité prat. de dr. civ. fr., t. 7/2, n° 1406.

(24) *Ch. Beudant*: Cours de droit civil français, 1953, bijgew. door R. Beudant, Lerebours-Pigeonnière, Lagarde en R. Perrot, t. IX, n° 1158, blz. 230; en zie ook *Pitto A.*: «Bewijs en verjaring naar het Nederl. burg. wetb., 1950, blz. 38.

(25) *De Page*: Traité élémentaire de droit civil belge, T. 3, 1942, n° 710; *Laurent F.*: Principes de droit civil français, t. 19, n° 81; *Baudry-Lacantinerie*: «Obligations», t. 3, n° 2053; *Demolombe*: Traité des contractes ou des obligations conventionnelles en général, t. 29, n° 181; *Dalloz*: Répertoire de procédure civile et commerciale, t. 2, 1956, V° Preuve, n° 4.; Cass. 4 november 1926, Pas 1927, I, 83.

(26) Zie nl.: *Aubry et Rau*: «Cours de droit civil français», bijgewerkt door E. Bartin, 1922, t. 12, blz. 81 en volg. en noot 2bis van Bartin, Ch. 90; *Demogue R.*: «Les notions fondamentales du droit privé, 1911, blz. 550 en volg.; *Dalloz*: «Répertoire de procédure civile», 1956, t. II, V° Preuve, n° 85; *De Page*: «Traité élémentaire de droit civil belge», 1942, t. III, n° 726 en 728; *Dabin*: «La technique de la preuve juridique», B.J. 1932, kol. 358 en 359; *Asser, Anema en Verdam*: «Handleiding tot de beoefening van het Nederlands burgerlijk recht, Van Bewijs, blz. 74 tot 86.

(27) *Savatier R.*: «Réalisme et idéalisme en droit civil d'aujourd'hui», Structures matérielles et structures juridiques. Etudes offertes à Ripert, t. I, blz. 85.

(28) Zie o.m. artikel 1116, 2de lid van het B.W. betreffende het bewijs van het bedrog; artikel 1147 B.W. betreffende het bewijs van de vreemde oorzaak door de schuldenaar van een niet voldane of niet tijdig voldane verbintenis, en de artikelen 1122, 1123, 1132 en 1162 B.W. inhoudende bepaalde wettelijke vermoedens waardoor de bewijslast omgekeerd wordt.

(29) *De Page H.*: «Traité élémentaire de droit civil», 1942, t. III, n° 728, blz. 707.

(30) *Mimin P.*, noot onder Cass. fr. 10 april 1941 (soc.). Rec. Dalloz 1942, bl. 35 en volgende.

(31) *Perrot R.*, noot onder arrest Hof v. Cass. Frankrijk 29 mei 1951 (civ.) Jur. class. pér. 1951, 2, 6421, col. 2.

(32) Zie *De Page*: Traité élémentaire de droit civil, t. III, n° 726; *Laurent*: Principes de droit civil français t. 19, n° 94; *Planiol et Ripert*: Traité pratique de droit civil français, 1931, n° 1418.

(33) Zie verder de verwijzingen n° 35 en 36.

(34) Zie verwijzing n° 31.

(35) Cass. 18 januari 1945, Revue critique de juris. belge 1947, bl. 81 en voorn. 83 in fine, en Cass. 8 juni 1951, Pas. 1951, I, 691.

(36) Zie o.m. Cass. 21 maart 1901 Pas. I, 177; 18 februari 1926 Pas. I, 255; 7 augustus 1941 Pas. I, 319; 8 juni 1951 Pas. I, 691; 29 mei 1952 Pas. I, 635; 12 juni 1953 Pas. I, 800.

(37) Zie o.m. Gent, 5de K., 21 februari 1956 in zake De Cab t. V.Z.W. Aalmoezeniers van de Arbeid (onuitg.).

(38) Zie *Aubry et Rau*: Cours de droit civil fr., 1922, bijgew. door Bartin, par. 749 noot 10bis, en *Beudant Ch.*: Cours de droit civ. fr. 1953, n° 1146.

(39) Zie o.m. *Ronse J.*: Aanspraak op schadeloosstelling, 1954, blz. 140, n° 171; en *Esmein P.*: «Le fondement de la resp. contractuelle, R. trim. de dr. civ. 1933, p. 627.

(40) Zie *Planiol et Ripert*: Traité prat. de dr. civ. fr., t. 7, n° 1409; *Aubry et Rau*: Cours de dr. civ. fr., bijgew. door Bartin, t. 12, par. 749, blz. 66.

(41) Waarschijnlijk ontleend aan de glosse «probat his» ad C.8.52.1, zie Asser, Anema, Verdam, Van Bewijs, blz. 24.

(42) Asser, Anema, Verdam, Van Bewijs, blz. 25 en de door hen geciteerde rechtsleer en rechtspraak.

(43) Zie o.m. *Battifol*: Traité élémentaire de droit international privé 1955, n° 332; *Dalloz*: Répert. de procéd. civ. et commerciale 1956, t. II, V° Preuve, n° 17 en volg. alsmede de hierin geciteerde rechtspraak en rechtsleer; *De Page*: Traité élément. de dr. civ. belge, 1942, t. III, blz. 662. Hetzelfde beginsel ligt o.a. ten grondslag aan de rechtspraak van het Hof van Cassatie waar het zich principieel onbevoegd verklaard heeft om kennis te nemen van de voorzieningen ingesteld wegens schending van een louter vreemde wet en waar het aan de rechter over de feiten het vermogen toekent de vreemde wet souverain te interpreteren (zie o.m. Cass. 26 maart 1953, Pas. 581, en 4 oktober 1956, Pas. 1957, blz. 88; en *Scheyven*: Traité pratique des pourvois en cassation, blz. 273 en volgende alsmede Cass. 5 en 19 april 1937 Pas. 99 en 115).

(44) Zie hierover *Dalloz*, op. cit., n° 19 en 20.

(45) Zie hierover *Gény*: Méthodes d'interprétation et sources en droit privé, 1932, n° 118, p. 352 en volg.; *Ch. Beudant*: Cours de dr. civ. fr. 1953, bijgew. door R. Beudant, Lerebours-Pigeonnière, Lagarde en Perrot, n° 1144; *De Page*, op. cit., t. I, n° 9.

(46) Zie *Ch. Beudant*: op. cit. n° 1145; *De Page*: op. cit., t. III, blz. 662, n° 706, en t. I, n° 187; en *Dalloz*: op. cit., n° 23 met de hierin geciteerde rechtsl. en rechtspraak; over het onderscheid tussen het gebruik en het gewoonterecht zie noot R.H. onder Cass. 29 mei 1947, Pas. I, 217, en contra Scholten, Algemeen deel, blz. 130 en vlg.

(47) Zie *Asser, Anema en Verdam*: op. cit. blz. 26 en volg.

(48) *Asser, Anema en Verdam*: op. cit., blz. 26 en volg.; *Pitto*: «Bewijs en Verjaring» 1950, blz. 19.

(49) *Asser, Anema en Verdam*: «op. cit.» blz. 27.

(50) Zie *De Page*: Traité élém. dr. civ. belge, t. III, n° 716 en 721; *Baudry Lacantinerie*: Obligations, t. III, n° 2056; *Beudant Ch.*: Cours de dr. civ. fr., bijgew. door R. Beudant, Lerebours-Pigeonnière, Lagarde en Perrot, 1953, t. IX, n° 1151, 1°, a; en Cass. 8 november 1926, Pas. 1927, I, 85, en 3 juli 1941, Pas. 1941, 269.

(51) Naar de tekst van *Asser, Anema, Verdam*: op. cit., blz. 30, en *Pitto*: Bewijs en Verjaring naar het Nederl. burg. Wb., blz. 18.

(52) Zie *Asser, Anema en Verdam*: op. cit. blz. 33, en *Pitto*: op. cit., blz. 17 in fine.

(53) Hoge Raad, Nederl., 27 februari 1924, Ned. Jur. 1924, 495; 10 december 1943, N.J. 1944, 240.

(54) *Pitto*: «Bewijs en verjaring naar het Nederl. Burg. Wb.», 1950, blz. 16.

(55) *Mazeaud V. L.*: La preuve intrinsèque, th. Lyon 1921, blz. 13.

(56) *Dabin J.*: La technique de la preuve juridique, Belg. jud. 15 juni 1932, n° 12, kol. 362.

(57) Bv. een vordering ingesteld tegen de bepalingen van art. 342a, 335 en 762 B.W.; het verbod om te bewijzen wegens schending van het bercepsgeheim, het verbod om te bewijzen tegen hetgeen het voorwerp uitgemaakt heeft van een gerechtelijke bekentenis, buiten de gevallen waarin de wet zulks uitzonderlijk toestaat (1356 B.W.) of van een gedingbeslissende eed (1363 B.W.).

(58) Zie *Beudant en Lerebours-Pigeonnière*, door Rog. Perrot bijgew., Cours de droit civ. franc., n° 1295a; *Aubry et Rau*, t. 12, bijgew. door Bartin, par. 750 noot 4; *Dalloz*: Rép. de proc. civ. et comm., t. 2, V° Preuve n° 107.

(59) Als toepassingen van het wettelijk vermoeden juris et de jure zie o.m. de artikelen 472, 911, 918 (zie echter Beudant en Lerebours-Pigeonnière, op. cit. blz. 382 noot 1), 1099, 1100, 1282, 1384 al. 3, 1385, 1386, 1595, 1596, 1597, 1965, 2271.

(60) Als toepassing van het beperkt tegenbewijs zie o.m. de artikelen 312, 653, 666, 1384 al. 1, 1147, 1402 B.W.

(61) Zie over de wettelijke vermoedens als bewijsmiddel *F. Géný*: Science et technique t. III, blz. 264 en vlgde; *J. Dabin*: La technique de la preuve juridique, Belg. Jud. 1932, kol. 357 noot 26; en *R. Barraine*: Théorie générale des présomptions en droit privé, 1942.

- (62) *Demogue*: Traité des obligations en général, t. 5, n° 1237.
- (63) Zie hierover *Tunc*: La distinction des obligations de résultat et des obligations de diligence, J.C.P. 1945, 1, 449; *R. Savatier*: Traité de la responsabilité civile, 2e édit., t. 1, 113; *Josserand*: Cours de droit civil fr., 2de uitg., t. 2, n° 613; *N. en L. Mazeaud*: Traité théorique et pratique de la resp. civile, 2de uitg., b. 1, n° 694 en vlgde; en contra *P. Esmein*: Le fondement de la respons. contr. rapprochée de la resp. délict., Rev. trim. de dr. civ. 1933, blz. 627 en volgende.
- (64) Zie *P. Esmein*: op. cit.; en *Breton*: noot onder Cass. Fr. 20 mei 1936, burg. Sir. 1937, 327.
- (65) *Planiol et Ripert*: t. 7, n° 1428 (al. 3); *De Page*: t. III, n° 736; en *Dalloz*: Répertoire de procédure civile et commerciale, 1956, V^o Preuve, n° 94 en volgende.
- (66) *Asser, Anema en Verdam*: Handleiding tot de beoefening van het Nederl. burgerl. recht, 5de deel, Van bewijs, bl. 59.
- (67) Zie o.m. over het recht van verdediging *Hayoit de Termicourt*: « Un aspect du droit de défense », Openingsrede van 15 september 1956 vóór het Hof van Cassatie en de noten W.G. onder de arresten Hof v. Cass. van 10 januari 1956, Bull. 1956, blz. 451.
- (68) W. 2.D. De Probationibus, XXII, 3.
- (69) Zie o.m. *R. Demogue*: Les notions fondamentales du droit privé, 1911, p. 553, en arrest Hof van ber. Gent dd. 14 juli 1954 in zake N.V. « Clovershoes » tegen R.M.Z. (onuitg.).
- (70) Zie *P. Perrot*: noot onder arrest Hof van Cassatie Frankrijk (burg.) dd. 29.5.1951, J.C.P. 1951, 2, 6421; en *Demolombe*: Traité des contrats et obligat., 1876, t. 12, n° 191, blz. 188; en *Bonnier*: Traité théor. et prat. des preuves, 1873, t. 1, n° 45.
- (71) *J. Larguier*: La preuve d'un fait négatif, Rev. trim. dr. civ. fr., 1953, blz. 3.
- (72) *Planiol, Ripert, Esmein, Radouant et Gabolde*: Traité pratique de droit civil, b. 7, 2e deel, n° 1419.
- (73) *J. Larguier*: op. cit. blz. 5.
- (74) *R. Perrot*: noot onder arrest Hof van Cass. fr. (burg.) dd. 29 mei 1951, J.C.P. n° 6421; *Larguier J.*: La preuve d'un fait négatif, Rev. trim. dr. civ. fr. 1953, blz. 20; *Dalloz*: Rev. de prov. civile et commerc., t. II, V^o Preuve, n° 81 en 82; *Beudant Ch.*: Cours de dr. civ. fr., 1953, n° 1161.
- (75) *J. Larguier*: La preuve d'un fait négatif, Rev. dr. trim. fr., 1953, blz. 8, 9, 10, 11, 28 en volgende.
- (76) *Lerebourgs-Pigeonnière*: Précis de droit international privé, 6de uitg., 1954, n° 318; alsmede *Beudant en Lerebourgs-Pigeonnière*, bijgew. door *R. Perrot*: Cours de dr. civ. franc., t. 9, n° 1156.
- (77) *Dalloz*: Rép. de proc. civ. et comm., V^o Preuve, n° 147; en *Asser, Anema en Verdam*: Van Bewijs blz. 61. Deze principes werden opgenomen in de eenvormige wet betreffende het internationaal privaatrecht, gevoegd bij het verdrag van 11 mei 1951 tussen België, Nederland en Luxemburg.
- (78) *Aubry et Rau*: « Cours de dr. civ. fr. », bijgew. door *Bartin*, t. 12, blz. 90, noot 20bis.
- (79) In dien zin *Ripert*: Voorrede « Traité de la responsabilité civile en dr. fr. », door *R. Savatier*, 1951, t. 1, blz. XI.
- (80) *Domat*: « Les lois civiles dans leur ordre naturel », b. II, tit. 6 § 1, art. 3-7.
- (81) *Pothier*: « Traité des obligations », n° 729.
- (82) *Loché*: « Législation civile, commerciale et criminelle », t. 6, blz. 224.
- (83) Zie hierover *Legeais R.*: « Les règles de preuve en droit civil », 1955, blz. 10.
- (84) Zie *Chénou*: Hist. gén. du droit civil fr. publ. et privé, 1926, blz. 247.
- (85) *Loché*: « Législation civile, commerciale et criminelle », t. 1, p. 87.
- (86) Zie *Colin et Capitant*: « Cours élémentaire de dr. civ. fr. », bijgew. door *Juliot de la Morandière*, t. I, n° 106.
- (87) Zie *De Page*: Traité élém. de dr. civ. belge, t. III, n° 708; en vn. C., kleine tekst en *Beudant Ch.*: « Cours de dr. civ. fr. », bijgew. door *Beudant, Lerebourgs-Pigeonnière, Lagarde en Perrot*, t. 9, n° 1150.
- (88) Zie *Dabin J.*: commentaar van het arrest van het Hof van Cass. 30 januari 1947, Rev. Crit. Jur. Belge, bl. 223.
- (89) *Demolombe*: « Traité des contrats ou des obligations conv. », 1876, n° 199.
- (90) *Demolombe*: idem, 1876, n° 199; *Aubry et Rau*: « Cours de dr. civ. fr. », bijgew. door *Bartin*, t. 12, blz. 73.
- (91) Zie o.m. *De Page*: « Traité élément. de dr. civ. belge », t. 3, n° 708, C, en 735 en 737; *Ch. Beudant*: « Cours de dr. civ. fr. », 1953, t. 9, n° 1149 en 1150; *Aubry et Rau*: op. cit., blz. 97.
- (92) *Bonnier*: « Traité théorique et prat. des preuves », 1873, n° 35 en volg.; *Planiol et Ripert*: « Traité prat. de dr. civ. fr. », 1931, t. 7, n° 1417 en volg.; *De Page*: op. cit., n° 726, 728 en 736.
- (93) Zie *Colin et Capitant*: « Cours élémentaire de dr. fr. », bijgew. door *Juliot de la Morandière*, 1947, n° 108; en *De Page*: op. cit., n° 733.
- (94) *Bonnier*: « Traité théorique et prat. des preuves en dr. civ. et en dr. crim. », 1873, t. I, blz. 31.
- (95) *Thévenet Jean*: « Un essai d'interprétation de l'article 1315 du Code c., Rev. gén. du droit de la lég. et de la jur. », 1921, blz. 281; *Fuzier en Herman*: Rép. gén. alphab. du dr. fr., t. 31 V^o preuve 22; *Garsonnet et César Bru*: « Traité théor. et prat. de proc. civ. et comm. », t. 2, n° 236.
- (96) *Aubry et Rau*: « Cours de dr. civ. fr. », bijgew. door *Bartin*, 1922, t. 12, Ch. 84.
- (97) Zie hierover *Asser, Anema, Verdam*: Van bewijs, blz. 67, 68 en de door hen geciteerde rechtsleer.
- (98) *Demolombe*: « Traité des contrats ou des oblig. conv. », 1876, t. 29, bl. 188 en 189; *Planiol en Ripert*: « Traité pratique de dr. civ. fr. », 1931, n° 1418; *Laurent*: « Principes de dr. civ. fr. », t. 19, n° 94; *Bonnier*: « Traité théor. et prat. des preuves », t. 1, n° 45; *De Page*: « Traité élém. de dr. civ. », t. 3, n° 726.
- (99) *Demolombe*: Traité des contrats ou des oblig. conv. 1876, n° 209.
- (100) *Garsonnet et César-Bru*: Traité théor. et prat. de proc. civ. et commerciale, t. II, n° 236 en volg.
- (101) *Planiol et Ripert*: Traité prat. de dr. civ. fr., bijgew. door *P. Esmein, Radouant en Gabolde*, t. 7, n° 1416 en volg.
- (102) *Josserand*: Cours de dr. civil positif fr., t. 2, n° 159 en volg.
- (103) *Colin en Capitant*: Cours élémentaire de dr. civ. fr., bijgew. door *Juliot de la Morandière*, 1948, t. 2, 719 en volg.
- (104) *Laurent*: Principes de droit civil fr., 1878, n° 90 en volgende.
- (105) *Kluyskens*: De Verbintenissen, 1943, d. 1, n° 266.
- (106) *Dumon F.*: De tegenwoordige opdracht van de rechter, R.W., 9 maart 1952, kol. 1119.
- (107) Zie hierover *Asser, Anema en Verdam*: Handl. tot de beoef. van het Nederl. recht, Van bewijs, 1953, blz. 67 en 91.
- (108) idem.
- (109) *R. Demogue*: « Les notions fondamentales du droit privé », 1911, blz. 544.
- (110) *Aubry et Rau*, bijgew. door *Bartin*: « Cours de droit civil français », 1922, blz. 86, noten 19 bis tot 19 sexes.
- (111) *F. C. Schellema*: « Nederlands burgerlijk bewijsrecht » deel I, blz. 48.
- (112) *R. Demogue*: « Les notions fondamentales du droit privé », 1911, blz. 538, 539, 543 en volg.
- (113) *Beudant Ch.*: Cours de dr. civ. fr., 1953, d. 9, n° 1158 en volg.
- (114) *Depage H.*: Traité élément. de dr. civ. belge. 1942, t. III, n° 726 en volg.
- (115) *Dabin J.*: La technique de la preuve juridique, B.J. 1932, kol. 358 en 359.
- (116) *Dekkers R.*: Précis de droit civil belge, 1955, t. 2, n° 630, 632, 633 en 634.
- (117) *De Page*: op. cit., deel III, n° 733 en compl. d. II, n° 469; *Dekkers R.*: op. cit. n° 633, zie ook *Luik*, 18 november 1948 Pas 1949, II, 17.
- (118) Zie o.m. *Thévenet J.*: Un essai d'interprétation de l'art. 1315 du C.c., Rev. gén. du dr. de la lég. et de la jur., 1921, blz. 283 en volg.
- (119) *Désiry R.*: Le rôle du juge dans le déroulement de l'instance, Rec. Dalloz, 1 décembre 1956, blz. 145 en volg.
- (120) *Tissier A.*: Le centenaire du Code de procédure et les projets de réforme, Rev. trim. de dr. civ. 1906, blz. 654; zie ook *Glasson, Tissier et Morel*: Traité théor. et prat. d'organ. judic., de compt. et de proc. civ., t. II, p. 3.
- (121) *R. Demogue*: « Les notions fondamentales du droit privé », 1911, p. 538, 539, 540, 541, 559.
- (122) *Esmein Paul*: « Le fondement de la resp. contractuelle rapprochée de la resp. délictuelle », Rev. trim. dr. civ. 1933, blz. 627 en volgende.
- (123) *Désiry*: op. cit. blz. 145 en volg.
- (124) *Morel R.*: Traité élémentaire de Procédure civile, 1949, n° 9 en 425, *Glasson, Tissier en Morel*: op. cit. t. I, bladzijde 3.
- (125) *Hébraud P.*, La réforme de la procédure, Rev. crit. de la légis. et de la jurispr. 1936, bl. 47 en 48; *Hébraud en P. Raynaud*, Des pouvoirs que le juge peut exercer d'office, Rev. trim. de dr. civ. 1955, blz. 629.
- (126) *Nerson R.*, Les progrès scientifiques et l'évolution du droit familial, Le dr. privé fr. du 20me siècle, Etudes offertes à *Ripert*, bl. 427 en 428.
- (127) In die zin: *Dabin J.*, Commentaar van het arrest Hof v. Cass. 30 januari 1947, Rev. crit. jur. 1947, blz. 233b) 1ste alinea.
- (128) *Ronse J.*, Aanspraak op schadeloosstelling uit onrechtm. daad, 1954, n° 164.
- (129) *Van Bauwel*, Handboek voor het burgerl. procesrecht, d. I, n° 54.
- (130) Zie hierover *Solus Henry*, « Les réformes de procédure civile » in « Le droit privé français de 20me siècle, Etudes offertes à *Ripert* », blz. 196, en van dezelfde « Le rôle du juge dans l'administration de la preuve » in de Travaux de l'Association Henri Capitant pour la cult. jur. fr., deel V, blz. 128 en volg.; *R. Désiry*, « Le rôle du juge dans le déroulement de l'instance », Rec. Dalloz 1-12-1956, blz. 145 en volg.; zie eveneens hierover een noot ondertekend *E.C.* onder vonnis 26 mei 1956 van de rechtbank van Nîmes, Jur. cl. pér., 30 januari 1957, n° 5, 9739, Jurispr.
- (131) Zie *Ronse J.*, « Aanspraak op schadeloosstelling uit onrechtmatige daad », 1954, blz. 139 en door hem geciteerd *Rosenberg L.*, « Die Beweislast », 3de uitg. 1953, par. 7, II, blz. 81.
- (132) *Aubry en Rau*, bijgew. door *Bartin*, Cours de droit civil français, 1922, blz. 78 en volgende noten, 10bis, 19bis en 20bis.
- (133) *R. Demogue*, « Les notions fondamentales du droit privé », 1911, p. 549 in fine en volgende.
- (134) *R. Demogue*, « Les notions fondamentales du droit privé » 1911, p. 559.
- (135) *Rosenberg L.* « Die Beweislast », 3e uitg. 1953, par. 1, III, blz. 3 en volg. en par. 7, II, blz. 79 en Lent F., Zivl-procesrecht, 4de uitg., 1952, par. 47, II, 3, blz. 124.
- (136) *R. Demogue*, op. cit., 558 en 559.
- (137) *Polenaar B.J.*, « Schets van het Nederlandsche burgerlijk procesrecht », 7e uitg., 1937, blz. 56.
- (138) *Paul Esmein*, Le fondement de la resp. contract. rapprochée de la resp. délict., Rev. trim. dr. civ. 1933, blz. 627, n° 7 tot en met 11.
- (139) *Thévenet J.*, « Un essai d'interprétation de l'art. 1315 du C.c., Rev. gén. du dr. et de la lég. et de la jur. 1921, blz. 283 en volg.
- (140) *Morel R.*, Traité élément. de Proc. civ., 1949, n° 9, 425, 468 en volg.

- (141) Glasson, Tissier et Morel, *Traité théor. et prat. d'organis. judic., de compt. et de proc. civ.*
- (142) Beudant Ch., *Cours de droit civ. fr.*, 1953, t. 9, n° 1163, 1166 en 1173.
- (143) Marty et Raynaud, *Droit civil*, t. I, 1956, n° 213.
- (144) Planiol en Ripert, *Traité pratique de droit civil français*, 1931, n° 1418 en 1420.
- (145) Dalloz, *Répert. de procédure civile et commerc.*, 1956, V° Preuve, n° 78 en volgende.
- (146) De Page, *Traité élément. dr. civ. belge*, 1942, t. III, n° 726 en volg. o.m. 733 en compl. d. II, n° 469.
- (147) Dekkers, *Précis de droit civil belge*, 1955, t. 2, n° 630, 632, 633, 634.
- (148) Dabin J., *La technique de la preuve judiciaire*, B. J. 1932, blz. 358 en 359.
- (149) Ronse J., *Aanspraak op schadeloosstelling uit onrechtmatige daad*, 1954, n° 164, 168, 169 en 171. De Zegher, A.P.R. Trefw. Kleine nalatenschappen n° 28.
- (150) Grünebaum, *Het karakter van de bewijslast in het burgerlijk geding*, Amsterdam 1904.
- (151) Scheltema E.G., *Nederlandsch burgerlijk bewijsrecht*, 1934, deel 1, blz. 53 en volg.
- (152) Star Busmann, *Hoofdstukken van burg. rechtsvordering*, 1948, blz. 264.
- (153) Scheltema F.G., op. cit., blz. 57 en zie ook Legeais R., *Les règles de preuve en droit civil*, 1955, blz. 100 en volg.
- (154) Volgens Ronse wordt de bewijslast geregeld door de aard der betwisting getoetst aan het algemeen beginsel dat art. 1315 B.W. beheerst, n.l. dat hij moet bewijzen die iets beweert dat tegen de normale en gewone gang van zaken of tegen een gevestigde toestand indruist. Zijn zienswijze strookt derhalve op dit stuk niet met de strikte opvatting van de objectiefrechtelijke leer zoals zij verder toegelicht wordt (zie Ronse J., *Aanspraak op schadeloosstelling uit onrechtmatige daad*, 1954, blz. 137, 138, 139 en 140).
- (155) Endemann, *Lehrb. B.R.*, 9e uitg., I, blz. 496, in Asser Anema en Verdam « *Van Bewijs* » 1953, blz. 77.
- (156) Asser, Anema en Verdam, *Van Bewijs*, 1953, blz. 79.
- (157) Schmidt, *Lehrb. Z.Pr.R.*, blz. 484 en 485, in Asser, Anema en Verdam, op. cit.
- (158) Legeais R., *Les règles de preuve en droit civil*, 1955, blz. 169 en volg.
- (159) Moltzer, *Van bewijs in het algemeen en van schriftelijk bewijs*, 1904, blz. 25-39.
- (160) Asser, Anema en Verdam, op. cit., blz. 80 en volg.
- (161) Pitlo A., *Bewijs en verjaring*, 1950, blz. 42 en volg.
- (162) Polenaar J.H., *Schets van het Nederlandse procesrecht*, blz. 55 en 56.
- (163) Wach, *Die Beweislast nach dem B.G.B.*, blz. 41, geciteerd door Asser, Anema en Verdam, *Van bewijs*, blz. 81.
- (164) Schmidt, op. cit., geciteerd door Asser, Anema, Verdam, *Van bewijs*, blz. 81.
- (165) Legeais, *Les règles de preuve en droit civil*, 1955, blz. 193 en volg.
- (166) Star Busmann, *Hoofdstukken van burg. rechtsvordering*, 1948, n° 213 en volg.
- (167) Over de kritiek van het stelsel van Moltzer, zie Asser, Anema en Verdam, *Van bewijs*, blz. 79 en 80. Deze kritiek geldt ook voor de theorie van Legeais.
- (168) Scheltema F.G. - *Nederlandsch burgerlijk bewijsrecht* deel 1, blz. 52.
- (169) De aard van het beoogde materiële recht, de zelden overeenstemmende feiten die er ten grondslag van liggen, de vaak wisselende processuele houdingen der partijen, laten dergelijke instructies met zekerheid niet toe, althans niet wat de rechtsmachten betreft die ten gronde vonnissen. Het Hof van Cass. daartegenover schijnt zich aan een strikte toepassing te houden der regelen van art. 1315 of althans van de grondbeginselen welke het beheersen. Zie de voetnoten n° 35 en 36.
- (170) De « *ordonnances* » van Moullins en van Saint Germain en Laye zie de voetnoot n° 83.
- (171) Zie Locré, *Législation civile, commerciale et criminelle*, Brussel, 1836, t. I, blz. 73.
- (172) P. Leclercq, *Openingsrede in zijn hoedanigheid van Advocaat-generaal bij het Hof van ber. te Brussel* uitgesproken vóór deze rechtsmacht op 2 oktober 1911, « *La pensée juridique du Procureur Général P. Leclercq* », blz. 4 en volg.
- (173) Désiry P., « *Le rôle du juge dans le déroulement de l'instance* », Rec. Dalloz, 1 december 1956, blz. 145 en volgende.
- (174) Zoals de enkwesten, het deskundig onderzoek, het bezoek ter plaatse, de ondervraging over feiten en vraagpunten op verzoek van één der partijen, enz...
- (175) Pitlo A. *Bewijs en verjaring* 1950, blz. 7 en volg. :

Tissier Albert : « Le centenaire du code de procédure et les sujets de réforme », Rev. trimestr. de dr. civ. 1906, blz. 687 en volg.; *Demogue* : « Les notions fondamentales du droit privé 1911, blz. 538, 539 en 540; *Hébraud* : « La réforme de la procédure », Rev. crit. de la législ. et de la jur. 1936, blz. 47 en 48; *Morel R.* « *Traité élémentaire de proc. civile* » 1949, n° 9 blz. 7. *Belinfante A.D.* « *Elementen ener theorie over het burgerlijk procesrecht* », Weekbl. van privaatrecht, notarisambt en registratie 1948, n° 4056, blz. 351.

(176) Zie n.l. wat de bewaring en de afstand van beroep en van het geding betreft. *Morel* op. cit. n° 530, 609 en 610.

(177) *Dabin J.*, noot onder Cass. 30 jan. 1947. Rev. crit. de jur. belge 1947, blz. 235 en volg.; *Beudant Ch.* *Cours de dr. civ. fr.* 1953, t. 9, n° 1153.

(178) *Zie Planiol et Ripert* t. 7, n° 1928 (al. 3); De Page, t. III, n° 736 en *Dalloz* « *Répertoire de procédure civile et commerciale* 1956, V° Preuve, n° 94 en volgende.

(179) Zie voetnoten n° 66 en 67.

(180) Zie wat de verplichting betreft de aard van het geschil te eerbiedigen; *Morel P.* « *Traité élémentaire de procédure civile*, 1949, n° 352 en Malaurie Philippe, noot onder Cass. Fr., 18 maart 1955; Rec. Dalloz et Sirey, 1956, juripr., blz. 517 en volg.

(181) Zie hierover De Page; op. cit. t. III, n° 721.

(182) *Jottrand*, *Quelques mots sur le rôle du M.P. partie jointe au civil*, Pas. t. I, 801.

(183) Over de bevoegdheid van het O.M. in burgerlijke geschillen zie P. Leclercq « *L'action d'office du ministère public et matière civile* », « *La pensée juridique du Procureur Général P. Leclercq* 1953, t. II, blz. 334.

Hayot de Termicourt « *Propos sur le Ministère Public* » Rev. dr. pén. et crim. 1936, blz. 982 en 983.

Rigaux F. « *L'Etendue du droit d'action en matière civile conféré au Ministère Public par l'article 46 de la loi du 20 avril 1810, Annales de droit et de sciences politiques*, 1956, n° 3.

(184) *Soudé J.* Noot onder arrest Hof van Parijs, 23 juni 1955, J.C.P., La semaine juridique, 25 januari 1956, n° 4, n° 9064 en Cass. 30 november 1953, J.T. 1954, blz. 79.

(185) Zie in die zin De Page, *Traité élémentaire de dr. civ.*, comp. d. II, 469; *Ronse J.*, « *Aanspraak op schadeloosstelling uit onr. daad*, 1954, blz. 135; *Demogue* « *Les notions fondamentales du dr. privé* », 1911, blz. 558 en Hoge Raad Nederl. 12 juni 1953, N.J. 1954 n° 61.

(186) Par. 138 Z.P.O. (Zivilprozessordnung).

(187) Zie Asser, Anema en Verdam, *Van bewijs* 1953, blz. 80 en volg.; P. Esmein « *Le fondement de la responsabilité contractuelle rapprochée de la responsabilité délictuelle* », Rev. trim. dr. civ. 1933, blz. 627 en volg.; *Ronse Jan*, *Aanspraak op schadeloosstelling uit onrechtmatige daad*, 1954, blz. 135.

(188) *Ronse J.* *Aanspraak op schadeloosstelling uit onrechtmatige daad*, 1954, blz. 140; *Dabin J.* « *La technique de l'élaboration du droit positif* », blz. 87; *Esmein P.*, *Le fondement de la responsabilité contractuelle*, Rev. trim. dr. civ. 1933, blz. 627 en volg.; *Polenaar B.*, *Schets van het Nederlands burg. procesrecht*, 1937, blz. 56; *De Page*, *Traité élémentaire dr. civ. belge*, t. III, n° 726; *Thévenet*, *Un essai d'interprétation de l'art 1315 du C.C.*, Rev. génér. du droit, de la législation et de la jurisprudence 1921, blz. 283; *Demogue*, *Les notions fondamentales du droit privé*, 1911, blz. 550 en volg.; *Beudant Ch.*, *Cours de dr. civ. fr.* 1953, t. 9 en 9bis, n° 1160 en 1166; *Esmein P.*, op. cit. n° 11.

(189) Zie nochtans *Renard*, noot onder Cass. 18 januari 1945, Rev. crit. jur. belge 1947, blz. 94 en 95.

(190) Studiecentrum tot hervorming van de Staat, 1938, deel I, blz. 201. Deze hervorming is het werk geweest van de Centrale afdeling der zevende Commissie samengesteld uit de Stafhouder R. Marcq, Professor Dor, de Procureur des Konings Ganshof van der Meersch, Prof. Haesaert, Stafhouder Sand, Raadsheer Schuind, Prof. Van Dievoet, Prof. Van Goethem en Prof. Victor.

(191) Studiecentrum tot hervorming van de Staat, 1938, deel I, blz. 206 en volgende.

(192) Studiecentrum tot hervorming van de Staat, 1938, deel I, blz. 216.

(193) idem, blz. 231.

(194) Ter gelegenheid van de algemene behandeling in de Senaat van de begroting van het Ministerie van Justitie voor het dienstjaar 1957, heeft Senator De Baeck eveneens de noodzakelijkheid onderstreept ener dringende hervorming van het burgerlijk procesrecht (Parl. bespr. van 3 april 1957 n° 641).

(195) De belangrijkste wijzigingen werden door het K.B. van 30 maart 1936 aangebracht.

(196) Locré, *Législ. civ. comm. et crimin.*, 1836, t. 1, blz. 160.

VLAAMSE JURISTEN,

Abonneert U op het "Rechtskundig Weekblad"

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

2e Kamer. — 18 juni 1956.

Voorzitter : M. Huybrechts.
Raadsheer-Verslaggever : M. Rutsaert.
Advocaat-Generaal : M. Depelchin.

Uitlevering. — Artikel 1/6° Uitleveringswet van 15 maart 1874 slaat ook op door particulieren gepleegde oplichting.

Artikel 1/6° van de uitleveringswet van 15 maart 1874 slaat ook op de door particulieren gepleegde oplichting; alleen ten aanzien van verduisteringen betreft deze wetsbepaling slechts de door openbare ambtenaren gepleegde feiten.

Uit de vergelijking van het 6° met het 20° van artikel 1 van de voormelde uitleveringswet blijkt inderdaad dat de woorden « door openbare ambtenaren gepleegd » in het 6° slechts ten doel hebben de door deze bepaling bedoelde verduistering nader te bepalen, te weten den verduistering als bedoeld in art. 240 W. v. S., terwijl een door een particulier gepleegde verduistering begrepen is onder de door het 20° bedoelde misbruiken van vertrouwen.

Booten Guy.

Gelet op het bestreden arrest op 2 mei 1956 gewezen door het Hof van beroep te Gent;

1. *Wat de voorziening tegen de beslissing over de publieke vordering betreft :*

Over het eerste middel : schending van artikel 1, 6° der wet van 15 maart 1874 op de uitlevering,

doordat het bestreden arrest de bevoegdheid van de Belgische rechtbanken ten onrechte weerhouden heeft op grond van voormelde wetsbepaling en aanlegger wegens oplichting veroordeeld heeft dan wanneer bedoelde wettekst als voorwaarde voor de uitlevering vereist, dat de oplichting door een openbaar ambtenaar gepleegd wordt :

Overwegende dat het bestreden arrest aanlegger veroordeeld heeft uit hoofde van « te Nice, Frankrijk, tussen 1 september en 30 december 1953, met het doel zich een zaak toe te eigenen die aan een ander toebehoort, zich 2.900.000 franse franken te hebben doen afgeven of afleveren, hetzij door valse namen of valse hoedanigheden te gebruiken, hetzij door bedrieglijke handelingen aan te wenden om aan het bestaan van valse ondernemingen, van een ingebeelde macht of van een ingebeeld krediet te doen geloven, om hoop op of vrees voor een goede uitslag, een ongeval of enige andere hersenschimmige gebeurtenis te verweken of op een andere wijze van het vertrouwen of van de lichtgelovigheid misbruik te maken, ten nadele van de Garda Suzanne, vreemdeling van Franse nationaliteit, die uitdrukkelijk klacht doet, wanbedrijf voorzien door artikel 1, 6° der uitleveringswet van 15 maart 1874 (artikel 496 van het strafwetboek — artikel 8 der wet van 17 april 1878) » ;

Overwegende dat, in strijd met de bewering van het middel, de erin aangehaalde wetsbepaling wel de oplichting door private personen gepleegd voorziet, en het uitsluitelijk ten aanzien van de verduisteringen is dat zij slechts deze betreft welke door openbare ambtenaren gepleegd werden ;

Overwegende inderdaad dat uit de vergelijking van

het 6° en het 20° van artikel 1 der wet van 15 maart 1874 op de uitlevering blijkt dat de woorden « door openbare ambtenaren gepleegd » in de eerste van deze teksten, slechts tot doel hebben de door deze bepaling beoogde verduistering nader te bepalen, te weten een verduistering voorzien door artikel 240 van het Belgisch Wetboek van Strafrecht, dan wanneer de door een privaat persoon gepleegde verduistering begrepen is onder de door de tweede dezer teksten bedoelde misbruiken van vertrouwen ;

Overwegende dat de door aanlegger voorgestelde interpretatie voor gevolg zou hebben dat niet enkel de oplichting doch ook de diefstal, door private personen begaan uit het toepassingsgebied van de wet zouden gesloten zijn, dan wanneer uit de voorbereidende werkzaamheden ervan blijkt, dat deze wet al de misdrijven van gemeen recht, voorzien en bestraft door de strafwetgeving van de beschaafde volkeren, bedoelt ;

Overwegende dat waar het gaat om een misdrijf voorzien door de wet op de uitlevering de rechter over de grond gerechtigd was ten gronde uitspraak te doen overeenkomstig artikel 8 der wet van 17 april 1878 ;

Dat het middel naar recht faalt ;

Over het tweede middel : (zonder belang)

Om die redenen,

Verwerpt de voorziening ;

Veroordeelt aanlegger tot de kosten.

HOF VAN CASSATIE

2e Kamer. — 18 februari 1957.

Voorzitter : M. Fettweis.
Raadsheer-Verslaggever : M. Valentin.
Advocaat-Generaal : M. Mahaux.

Geneeskunde. — Onwettelijke uitoefening. — Verbeurdverklaring van bepaalde goederen.

Art. 18 van de wet van 12 maart 1818, aangevuld door de wet van 18 juli 1946, bepaalt dat de veroordeling uitgesproken tegen wegens onwettelijke uitoefening van de geneeskunde vervolgte personen, confiscatis zal omvatten « van hun geneesmiddelen, zomede van de toestellen en instrumenten, die geëind hebben of bestemd zijn tot het plegen van het misdrijf ».

Het vonnis, waarbij de verbeurdverklaring wordt bevolen, moet vaststellen dat de verbeurdverklarde voorwerpen aan die voorwaarden voldoen.

De artt. 42 en 43 W. v. S. zijn niet toepasselijk op de onwettelijke uitoefening van de geneeskunde daar de bijzondere wetten tot beteugeling van die misdrijven door zelfstandige bepalingen een bijzondere verbeurdverklaring hebben ingevoerd.

Peltier V.

Gelet op het bestreden arrest, op 21 september 1956 door het Hof van beroep te Brussel gewezen ;

Over het middel van ambtswege, schending van de artikelen 97 van de Grondwet, 42 en 43 van het Strafwetboek, 18 van de wet van 12 maart 1818, aangevuld

door de wet van 18 juli 1946, doordat het bestreden arrest bij bevestiging van het beroepen vonnis, de verbeurdverklaring van een aantal voorwerpen uitgesproken heeft, zonder vast te stellen dat de wettelijk vereiste voorwaarden voor het gelasten van die maatregel verenigd waren :

Overwegende dat artikel 18 van de wet van 12 maart 1818, aangevuld door de wet van 18 juli 1946, bepaalt dat de veroordeling, uitgesproken ten laste van de uit hoofde van onwettelijke uitoefening der geneeskunst vervolgte personen, confiscatie zal omvatten « van hun geneesmiddelen, zomede van de toestellen en instrumenten die gediend hebben of bestemd zijn tot het plegen van het misdrijf »;

Dat noch het beroepen vonnis, noch het bestreden arrest, hetwelk zich ertoe beperkt te verklaren dat de strafwet juist en rechtmatig toegepast is, niet vaststellen dat de verbeurdverklarde voorwerpen die voorwaarden vervullen;

Overwegende dat de artikelen 42 en 43 van het Strafwetboek, waarvan het beroepen vonnis en het bestreden arrest verklaren toepassing te maken, ter zake van onwettelijke uitoefening van de geneeskunst niet toepasselijk zijn, naardien de bijzondere wetten tot beteugeling van die misdrijven door zelfstandige bepalingen een bijzondere verbeurdverklaring ingevoerd hebben;

Overwegende derhalve dat de rechter over de grond, door de betwiste verbeurdverklaring te gelasten, de in het middel aangeduide wetsbepalingen geschonden heeft;

Om die redenen,

Verbreekt het bestreden arrest, doch enkel in zover het bij bevestiging van het beroepen vonnis, de verbeurdverklaring uitgesproken heeft van de in het dispositief van deze beslissing opgesomde voorwerpen;

Beveelt dat van onderhavig arrest melding zal gemaakt worden op de kant van de gedeeltelijk vernietigde beslissing;

Veroordeelt aanlegger tot de helft der kosten en laat de wederhelft de Staat ten laste;

Verwijst de aldus beperkte zaak naar het Hof van beroep te Luik.

RAAD VAN STATE

4e Kamer. — 11 juli 1957.

Zetel : MM. Vranckx, voorzitter-verslaggever,

Mast en Buch.

Auditoraat : M. Similon.

Advocaat : Mr. Cambier.

- I. Arbeid. — Bescherming van de arbeid. — Gevaarlijke, ongezonde en hinderlijke inrichtingen (1 tot 3).
- II. Administratieve akten. — Geldigheid. — Bevoegdheid. — Rechtstreekse toekenning (2).
- III. Raad van State. — Geschil nietigverklaring. — Bevoegdheid. — Appreciatiebevoegdheid van de administratie (3).

1. Als belanghebbende, in de zin van artikel 13 van het algemeen reglement voor de arbeidsbescherming, moeten worden aangezien de personen die uit de hinderlijke inrichting enig nadeel mochten ondervinden, en niet enkel de eigenaars en bijzonderste gebruiknemers van de onroerende goederen begrepen binnen een straal van honderd meter van de hinder-

lijke inrichting, aan wie individueel en schriftelijk moet worden kennis gegeven van de aanvraag.

2. Het koninklijk besluit dat aan de gemeente de machtiging weigert om een gevaarlijke, ongezonde of hinderlijke inrichting te openen, is genomen op een wettelijke basis en streeft een doel na, dat verschillen van die van het koninklijk besluit waarbij de gemeente gemachtigd werd de grond te onteigenen waarop de inrichting zou worden geopend. Het besluit doet geen afbreuk aan de rechten door de gemeente verworven ingevolge het besluit dat tot onteigening machtigde.
3. Het is niet bewezen dat het bestreden koninklijk besluit door een feitelijke vergissing zou zijn gebrekkig gemaakt waar het aan de gemeente machtiging tot het inrichten van een vuilnisbelt weigert omdat de grond gelegen is langsheen een kruispunt.

Gemeente Hamme t/ Belgische Staat
(Minister van Volksgezondheid en van het Gezin).

Gezien het verzoekschrift d.d. 15 februari 1954 ingediend door het college van burgemeester en schepenen van de gemeente Hamme, daartoe gemachtigd door de gemeenteraad bij beslissing d.d. 11 februari 1954;

Gezien het verzoekschrift tot tussenkomst d.d. 3 maart 1954;

Gelet op het bevel d.d. 8 maart 1954 waarbij in de aanvraag tot tussenkomst van Van Bogaert E., 8, Noordstraat, Hamme a/Durme, wordt bewilligd;

Overwegende dat het beroep strekt tot vernietiging van het koninklijk besluit van 1 december 1953 waarbij het beroep wordt ingewilligd, ingesteld door Van Bogaert Edmond tegen de beslissing d.d. 30 april 1953 van de bestendige deputatie van de provincieraad van Oost-Vlaanderen, die het gemeentebestuur van Hamme ertoe machtigde een vuilnisbelt in te richten op gronden gekend op het kadastraal plan van Hamme onder n^{rs} 101/a, 99/b, 156/d en 123/sectie A ; dat niet wordt betwist dat de verzoekende partij haar beroep heeft ingesteld binnen de zestig dagen die volgden op de betekening van dit koninklijk besluit;

Overwegende dat bij koninklijk besluit van 17 april 1952, genomen op voordracht van de Minister van Binnenlandse Zaken, de beslissingen d.d. 17 mei 1951 en 12 juli 1951 van de gemeenteraad van Hamme werden goedgekeurd, strekkende tot onteigening ten algemene nutte van een stuk grond gekadastraerd sectie A, delen van n^r 99bis en 156/d, met het oog op het vergroten van de gemeentelijke vuilnisbelt, en de gemeente ertoe gemachtigd werd over te gaan tot de onteigening van bovenvermelde percelen;

Overwegende dat de verzoekende partij op 10 februari 1953 een aanvraag deed « om op de eigendom gelegen te Hamme, sectie A, n^r 101/a, vergunning te bekomen voor de op dat ogenblik in feite reeds bestaande gemeentelijke vuilnisstortplaats alsmede om vergunning te bekomen tot uitbreiding van deze gemeentelijke stortplaats op de eigendommen gelegen te Hamme, sectie A, n^{rs} 99/b, 156/d en 123 »; dat de bestendige deputatie van de provincieraad op 30 april 1953 de aanvraag inwilligde; dat de tussenkomende partij op 20 juni 1953 daartegen beroep instelde bij de Koning; dat het bestreden koninklijk besluit dit beroep inwilligde en besliste dat de gevraagde machtiging niet kon worden verleend; dat dit koninklijk besluit steunt op de considerans « dat het voor het vuil van de gemeente Hamme bestemd terrein aan een kruispunt en een belangrijke verkeersweg gelegen is en dat het storten van vuil op deze plaats steeds nadelig zal zijn voor de hygiëne

en de openbare salubriteit, welke voorwaarden men ook zou opleggen »;

Overwegende dat de verzoekende partij inroept dat het bestreden koninklijk besluit door machtsoverschrijding is aangetast doordat het een beroep heeft ingewilligd dat niet ontvankelijk was, vermits het werd ingesteld door een persoon die niet als belanghebbende in de zin van artikel 13 van het algemeen reglement voor de arbeidsbescherming kan worden beschouwd; dat zij voorhoudt dat de hoedanigheid van belanghebbende slechts geldig kan worden ingeroepen door degene die zich bevindt in de voorwaarden bepaald door artikel 4 van dit reglement;

Overwegende dat ter zake, krachtens artikel 4 van het algemeen reglement voor de bescherming van de arbeid, het gemeentebestuur, individueel en aan huis, van de aanvraag schriftelijk kennis moest geven aan de eigenaars en de bijzonderste gebruikers van de onroerende goederen begrepen binnen een straal van 100 meter van de hinderlijke inrichting; dat dus volgens de bewering van de verzoekende partij, alleen deze personen belanghebbenden kunnen zijn in de zin van artikel 13;

Overwegende dat het ingeroepen middel steunt op een verkeerde interpretatie van artikel 13 van het algemeen reglement voor de arbeidsbescherming; dat inderdaad als belanghebbenden in de zin van dit artikel moeten worden aangezien de personen die uit de hinderlijke inrichting enig nadeel mochten ondervinden; dat daarom de bekendmaking, vereist door bovenvermeld artikel 4, niet alleen schriftelijk en individueel moet worden gericht aan de in dit artikel bedoelde personen, maar ook dient te worden aangeplakt aan de zetel van de exploitatie en op de gewone plaatsen voor de aanplakbiljetten;

Overwegende dat de verzoekende partij voorhoudt dat het bestreden koninklijk besluit afbreuk doet aan het koninklijk besluit van 17 april 1952 waarbij de gemeente gemachtigd werd om tot onteigening over te gaan, doordat het een verbod oplegt tegen de uitbreiding van de bestaande gemeentelijke vuilnisbelt, niettegenstaande het laatst vermeld koninklijk besluit die uitbreiding van algemeen nut verklaart;

Overwegende dat het koninklijk besluit van 17 april 1952, waarbij de verzoekende partij gemachtigd werd met het oog op het vergroten van de gemeentelijke vuilnisbelt tot onteigening over te gaan, niet ten gevolge kan hebben haar te ontslaan van de formaliteiten voorgeschreven door het algemeen reglement voor de bescherming van de arbeid; dat het koninklijk besluit van 17 april 1952 en het bestreden koninklijk besluit genomen zijn op verschillende wettelijke basis en een verschillend doel nastreven; dat derhalve er geen sprake kan zijn van schending door het bestreden koninklijk besluit van rechten verkregen door het koninklijk besluit van 17 april 1952;

Overwegende dat de verzoekende partij als laatste middel inroept dat het bestreden koninklijk besluit niet naar behoren is gemotiveerd, daar het steunt op een considerans die in strijd is met de werkelijkheid vermits het door het koninklijk besluit bedoeld kruispunt bestaat uit een gedesaffekteerde baan en uit een gewone verkeersweg;

Overwegende dat dit middel in feite faalt; dat inderdaad uit de vergelijking tussen het algemeen plan en het kadastraal uittreksel evenals uit een proces-verbaal van plaatsopneming, opgesteld door de gezwoeren landmeter R. De Brabander, blijkt dat de percelen 99/b en 101/a gelegen zijn langs een staatsbaan met buurtspoorweg en dat de percelen

101/a en 123 gelegen zijn langs een toeristenwandelpad en een kasseiweg welke in verbinding komt met bovenvermelde staatsbaan nabij de Durmebrug; dat derhalve het koninklijk besluit terecht vaststelt dat de gronden gelegen zijn langsheen een kruispunt;

Overwegende dat het beroep niet gegrond is,

Besluit :

Artikel 1 : Het beroep is verworpen.

Artikel 2 : De kosten, ten bedrage van 1150 fr. vallen ten laste van verzoekster.

HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL

1e Kamer. — 3 juni 1957.

Voorzitter : M. Scheyvaerts.

Raadsheren : MM. de la Vallée Poussin en Van der Haegen.

Advocaat-generaal : M. Van den Eynde de Rivieren.

Advocaten : Mrs. Van Damme, Parent en De Coster.

1. **Taalgebruik in gerechtszaken.** — Artikel 1 i.v.m. artikel 55 van de wet van 15 juni 1935. — « Herdaging » voor de rechtbank naar dewelke de zaak verwezen is.

2. **Vennootschap.** — Verklaring van de statuten ener vennootschap onder gemeenschappelijke naam.

3. **Wissel.** — Verplichtingen van de houder van een wissel krachtens de wet van 20 mei 1872.

1. *De bepalingen van artikel 1 der wet van 15 Juni 1935 moeten worden opgevat in verband met die van artikel 55 derzelfde wet, welke als overgangsbepalingen ingevoerd, steeds nog van kracht zijn (wet van 20 juli 1939).*

Wanneer « herdaging en nieuwe dagvaarding » is geschied voor de rechtbank naar dewelke de oorspronkelijke rechtbank krachtens voormeld artikel 55, par. 1, lid 4, de zaak verwezen heeft, en blijkt uit de bewoordingen van die « dagvaarding », dat zulks in werkelijkheid is geschied om de zaak te zien hervatten en de in de oorspronkelijke dagvaarding vervatte besluiten als herhaald te doen beschouwen, maakt zulks in werkelijkheid een gedinghervatting uit, doch geenszins een nieuwe rechtsvordering.

2. *De statuten van de vennootschap onder gemeenschappelijke naam moeten in casu in deze zin worden verklaard, dat ieder van de twee zaakvoerders afzonderlijk en zonder beperking gemachtigd is alle daden van beheer en beschikking te verrichten, die vereist zijn voor het verwezenlijken van het maatschappelijk doel, meer bepaald in naam van de vennootschap voor de rechtbanken op te treden.*

3. *Krachtens de artikelen 52, 53 en 56 van de wet van 20 mei 1872 was de houder van een wissel verplicht de betaling daarvan te vorderen op de vervaldag, de niet-betaling ten laatste de tweede dag na de vervaldag bij protest te doen vaststellen en zijn vordering tot betaling in te stellen binnen de veertien dagen van het protest.*

S.V. K. Veilingsvereniging der Noorderkempen t/
Commanditaire vennootschap
Bank J. en A. Van den Berghe en cs.

Gezien in behoorlijke uitgiften de vonnissen waartegen beroep, gewezen op 11 februari 1953 en 8 juli 1953 door de rechtbank van koophandel, zetelende te Brussel;

Gezien de akte van beroep dd. 2 september 1953;

Gezien de hervatting van het geding hangende voor het Hof in naam van de vennootschap in gezamenlijke naam Bank J. & A. Van den Berghe, oorspronkelijke eiseres en thans geïntimeerde, door de commanditaire vennootschap Bank J. & A. Van den Berghe, betekend bij rechtsakte op 13 juni 1956;

Overwegende dat het beroep regelmatig is naar tijd en vorm;

Overwegende dat de oorspronkelijke eis er toe strekte de solidaire veroordeling te horen uitspreken van: 1° de N.V. Nationaal Fabriek Voedingswaren Felix Desmet en 2° appellante tot de betaling van een som groot 506.748 frank plus deze van 112 frank, de hoofdsom zijnde het bedrag van een wissel dd. 10 januari 1952 betaalbaar op 5 april 1952 aan order van de vennootschap in gezamenlijke naam Bank J. & A. Van den Berghe getrokken door appellante op, en aangenomen door de N.V. Nationaal Fabriek Voedingswaren Felix Desmet, die gediscoteerd werd door voormelde bank, doch bij wanbetaling op de vervaldag, geprotesteerd werd; dat, daar de betrokkene te Edingen gehuisvest was, geïntimeerde de oorspronkelijke verweersters voor de rechtbank van koophandel te Bergen liet dagvaarden bij exploit van 19-21 april, in de Nederlandse taal opgesteld;

Daar de rechtbank van koophandel te Bergen, bij vonnis van 29 april 1952 de zaak naar de rechtbank van koophandel te Brussel, wegens reden betreffende taalgebruik, verzond;

Dat geïntimeerde, bij exploit van 9-12 juli 1952 aan de oorspronkelijke verweersters herdaging en nieuwe dagvaarding voor de rechtbank van koophandel te Brussel liet betekenen;

Dat deze rechtbank, bij vonnis dd. 6 juli 1953, na de eis ontvankelijk te hebben verklaard, de eerste verweerder veroordeelde tot de betaling der gevorderde sommen, bij gebreke door haar deze betaling te doen, veroordeelde de tweede verweerder solidairlijk met de eerste tot de betaling van de voormelde bedragen met de intresten en de kosten;

I. Wat de bevoegdheid betreft :

Overwegende dat appellante aanvoert: 1° dat de rechtbank van koophandel te Brussel niet geldig door een herdaging kon gevat worden omdat de rechtbank van Bergen, in plaats van de zaak naar de rechtbank van Brussel te verzenden, de eis onontvankelijk had moeten verklaren;

Dat zij zich steunt op het feit dat het exploit van de oorspronkelijke dagvaarding voor de rechtbank van Bergen in de Nederlandse taal opgesteld was, terwijl, bij toepassing van artikel 1 der wet van 15 juni 1935 het in de Franse taal had dienen opgesteld te zijn en dat de rechtbank van Bergen een verkeerde toepassing van artikel 55 van dezelfde wet heeft gedaan;

2° Dat indien het exploit dd. 9-12 juli 1952 voor de rechtbank van koophandel te Brussel als een nieuwe dagvaarding moest aangezien worden, deze rechtbank zich « ratione loci » onbevoegd had moeten verklaren, daar geen enkele der gedagvaarde partijen woonachtig was in het arrondissement Brussel;

Overwegende dat de voorschriften van artikel 1 der wet van 15 juni 1935 moeten samengebracht worden met deze van artikel 55 derzelfde wet, dewelke als overgangsmaatregelen ingevoerd, steeds nog in voege zijn (wet van 20 juli 1939) derwijze dat de beweerde

oorzaak van nietigheid van het exploit van rechtsingang zich ter zake niet voordoet en ten onrechte door appellante ingeroepen wordt;

Overwegende dat de twee oorspronkelijke verweersters hun woonplaats in een Vlaamse gemeente hadden, respectievelijk te Edingen en te Hoogstraten;

Dat overeenkomstig artikel 55, par. 2, der wet van 15 juni 1935 de akte tot inleiding van het geding in het Nederlands diende gesteld, zoals geschied;

Dat krachtens paragraaf 1 van zelfde artikel in principe de rechtspleging moet voortgezet worden in deze taal, tenzij de rechter het Nederlands onkundig is; dat zulks het geval was; dat dientengevolge de zaak moest verwezen worden naar de meest nabijgelegen en gemakkelijk te bereiken rechtbank van dezelfde rang in een ander taalgewest, tenzij de verweerders voor alle verweer en alle exceptie, zelfs van onbevoegdheid, mochten vragen dat de rechtspleging in de Franse taal zou voortgezet worden, hetgeen zij niet deden;

Overwegende dat ter zake de verwijzing gebiedend was;

Dat, vermits de eerste verweerder te Edingen gehuisvest was, de verwijzing naar de rechtbank van koophandel te Brussel op grond van het voorschrift van artikel 1 van het koninklijk besluit dd. 11 september 1935 moest geschieden en derhalve volkomen gerechtigd was; dat appellante in haar eerste middel van onbevoegdheid niet gegrond is;

Overwegende dat zo in hoofde van het exploit dd. 9-12 juli 1952 in terminis « herdaging en nieuwe dagvaarding » gegeven werd, blijkt nochtans uit zijn bewoordingen dat zulks in werkelijkheid is geschied om de zaak hangende tussen partijen, ingeleid voor de rechtbank van koophandel te Bergen en door haar verwezen naar deze van Brussel, te zien hernemen, en aan de oorspronkelijke eiseres de besluiten bevat in de oorspronkelijke dagvaarding als herhaald aangezien, te doen toekennen;

Dat het in werkelijkheid een gedingshervatting uitmaakt, doch geenszins een nieuwe rechtsvordering of actie;

Overwegende dat appellante bijgevolg ongegrond is aan het exploit van 9-12 juli 1952 het karakter en de draagwijdte van een eigenlijke dagvaarding toe te schrijven, terwijl het slechts dit vertoont van een procedureakte bestemd om de zaak te zien beslechten door de rechter waarbij ze verwezen werd;

Dat voor de rechtbank van koophandel te Brussel derhalve geen kwestie van bevoegdheid *ratione loci* zich kon stellen, daar de rechtbank regelmatig door het vonnis van verwijzing met de zaak gelast werd;

Dat het tweede middel van onbevoegdheid van grond ontbloomt is en insgelijks dient van de hand gewezen;

II. Wat de ontvankelijkheid van de eis betreft :

Overwegende dat appellante de ontvankelijkheid van de eis betwist en aanvoert dat, zo het exploit van 9-12 juli 1952 als herdaging enerzijds aangezien wordt of als nieuwe dagvaarding anderzijds, het respectievelijk nietig is; in het eerste geval omdat het vonnis a quo dd. 11 februari 1953 in terminis vaststelt dat de dagvaarding voor de rechtbank van koophandel te Bergen nietig was en in het tweede geval omdat het betekend werd buiten de termijn bepaald door artikel 56 der wet van 20 mei 1872 en mitsdien laattijdig was;

Overwegende dat, zoals hierboven reeds aangestipt, het bewust exploit uitsluitelijk als herdaging geldt, zodat het eerste middel van onontvankelijkheid alléén dient onderzocht;

Overwegende dat te dien opzichte de eerste rechter uit het oog heeft verloren dat de overgangsmaatregelen van artikel 55 der wet van 15 juni 1935 steeds van toepassing waren en dat overeenkomstig de beschikkingen van d't artikel, het stellen van de dagvaarding in het Nederlands regelmatig was zoals hierboven reeds aangestipt werd;

Dat daaruit volgt dat de oorspronkelijke dagvaarding geenszins nietig doch volkomen geldig was en dat de rechtbank van koophandel te Bergen geenszins de vordering van onontvankelijkheid had te verklaren;

Overwegende dat bij de oorspronkelijke dagvaarding van 19-21 april 1952 de vordering ingesteld werd binnen de termijn voorzien door artikel 56 der wet van 20 april 1872; dat zoals het vonnis a quo het terecht vaststelt, de oorspronkelijke verweersters tijdig gedagvaard werden;

Overwegende dat appellante bovendien aanvoert dat de oorspronkelijke dagvaarding van 19-21 april 1956 nietig was als betekend ten verzoeken van de Bank Van den Berghe, vertegenwoordigd door één zaakvoerder, terwijl luidens de statuten der vennootschap de rechtsgedingen slechts kunnen worden ingeleid op vervolg van haar zaakvoerders (meervoud);

Overwegende dat zo in de stichtingsakte van de vennootschap in gezamenlijke naam J. en A. Van den Berghe verleden voor notaris Gérard op 25 juni 1945, bedongen wordt dat: « Les actions judiciaires, tant en demandant qu'en défendant, sont suivies au nom de la société poursuites et diligences des gérants », dient nochtans deze beschikking vergeleken met de andere statutaire bepalingen, meer bepaald met deze waarin voorzien wordt: « La gestion de la société est confiée à chacun des deux associés signant sous la raison sociale... les gérants sont investis des pouvoirs les plus étendus pour faire tous les actes d'administration et de disposition qui intéressent la société. Ils peuvent entre autre plaider devant toute juridiction tant en demandant qu'en défendant, obtenir toutes décisions, sentences, jugements ou arrêts et les exécuter... »;

Overwegende dat het meervoud « les gérants » hier gebruikt niet wegneemt dat de voormelde bepalingen van de statuten hun persoonlijk en afzonderlijk mandaat betreft en regelt;

Dat het meervoud verder in de clause gebezigd betreffende de gerechtelijke vorderingen geenszins het persoonlijk mandaat van de zaakvoerders beperkt;

Dat zo de twee vennoten en tevens statutaire zaakvoerders, van de beschikking waarbij aan ieder der vennoten de meest uitgebreide machten waren verleend, hadden willen afwijken, dan zouden zij in de bedoelde clause vermeld hebben in stede van « les gérants » ditmaal « les deux gérants » of « les gérants conjointement »;

Dat de statuten dienen verklaard in deze zin dat elke van de twee zaakvoerders afzonderlijk en zonder beperking gemachtigd is, alle daden van beheer en beschikking te stellen, vereist voor het verwezenlijken van het maatschappelijk doel en meer bepaald in naam van de vennootschap voor de rechtbanken op te treden zoals het vonnis a quo d.d. 8 juli 1953 het oordeelkundig vaststelt;

Dat dergelijke interpretatie der statuten niet strijdig is met hun tekst evenmin met het stelsel gehuldigd bij artikel 1857 B.W.;

Overwegende dat overigens zelfs indien het aangehaald feit mocht beschouwd worden als uitmakende een oorzaak van nietigheid (quod non) deze nietigheid slechts betrekkelijk zou zijn en alléén door de persoon in het voordeel van wie de kwestige clause bedongen werd, weze de vennootschap Bank Van den Berghe

die thans door haar twee vennoten optreedt en aldus de rechtspleging bekrachtigt;

Overwegende dat de middelen van onontvankelijkheid door appellante opgeworpen ongegrond zijn en dienen afgewezen;

III. Ten gronde :

Overwegende dat appellante beweert dat geïntimeerde aan haar verplichtingen van drager en discountant van de wissel grotelijks te kort is gekomen; dat zij aan zich zelve te wijten had dat de litigieuze wissel niet uitgekeerd werd, zodat zij niet gerechtigd is de betaling ervan te vorderen tegen appellante;

Overwegende dat de verplichtingen van appellante als drager van deze wissel deze waren voorzien bij de wet van 20 mei 1872; dat de wet van 10 augustus 1953, krachtens artikel 20, niet toepasselijk is op de litigieuze wissel getrokken op 10 januari 1952;

Overwegende dat, luidens de bepalingen van artikels 52, 53 en 56 der wet van 20 mei 1872, geïntimeerde tot plicht had de betaling van bedoelde wissel op de vervaldag te eisen, de niet-betaling ervan ten laatste de tweede dag na de vervaldag bij protest te doen vaststellen en haar vordering tot betaling in te stellen binnen de 15 dagen volgend op het protest;

Dat krachtens artikel 30 der wet de trekker en de betrokkene in casu solidairlijk gehouden waren tegenover geïntimeerde;

Overwegende dat appellante ook aan geïntimeerde verwijt de belangen van appellante te hebben verraden door aan zekere solidairlijke borgstelling te hebben verzaakt en door, als bankier, voor rekening van de betrokkene in de periode van de vervaldag van de wissel belangrijke bedragen van derden te hebben ontvangen die zij, in plaats van deze gelden tot vereffening van de litigieuze wissel te gebruiken, benutigd heeft om andere schulden van de betrokkene te betalen;

Overwegende dat, behalve strijdig beding, de trekker van een aangenomen wisselbrief, alhoewel in tweede rang, niet als borg doch als hoofdschuldenaar verbonden is;

Dat geïntimeerde geen inbreuk gemaakt heeft op haar verplichtingen van houder met aan de aangevoerde borgstelling te verzaken;

Overwegende dat de contractuele verhoudingen tussen geïntimeerde en haar cliënte, de betrokkene, weze op grond van een contract van lopende rekening, en de wijze waarbij zij zich van haar verbintenissen tegenover de betrokkene kweet, voor appellante, « res inter alios acta » zijn;

Dat deze beschouwing alle doeltreffendheid aan de voormelde argumentatie van appellante ontnemt en bijgevolg insgelijks aan de feiten, waarvan zij het bewijs aanbiedt;

Om deze redenen,

Het Hof,

Gelet op artikel 24 der wet van 15 juni 1935, waarvan toepassing werd gedaan,

Gehoord het eensluidend advies ter openbare zitting gegeven door de Heer van den Eynde de Rivieren, Advocaat-generaal;

Alle andere of strijdige besluiten verwerpende;

Verleent akte aan Mr. Duquesne, pleitbezorger, dat hij zich aanstelt in vervanging van Mr. Demeuse, overleden;

Ontvangt het beroep; verklaart appellante zonder grieven; wijst haar beroep af en bevestigt het bestreden vonnis.

Veroordeelt appellant tot de kosten van beroep.

HOF VAN BEROEP TE GENT

1e Kamer. — 14 juli 1956.

Eerste Voorzitter : M. Van Winkel.

Raadsheren : M.M. Bossaert en Verougstrate.

Advocaten : Mrs Meulemans en Cortvriendt,
loco Duchêne.

Onrechtmatige daad. — Artikel 1384, lid 3, B.W. —
Geen aansprakelijkheid van de meester voor de
schade, door zijn ondergeschikte veroorzaakt « op de
weg naar het werk ».

De aansprakelijkheid van de meesters en committenten krachtens artikel 1384, lid 3, B.W. voor de door hun dienstboden en ondergeschikten veroorzaakte schade strekt zich niet verder uit dan tot de schade, door hun dienstboden en ondergeschikten veroorzaakt in de bediening, waartoe zij dezelve gebruikt hebben.

Weliswaar vatten rechtspraak en rechtsleer het verband tussen de bediening en de daad, waardoor de schade is toegebracht, zeer ruim op en stellen de meesters en committenten zelfs aansprakelijk voor de schade, die slechts ter gelegenheid van de uitoefening van de bediening is aangericht.

Wanneer echter tussen de onrechtmatige daad en de uitoefening van de bediening geen verband bestaat, noch van tijd, noch van plaats, noch van dienst en derhalve geen verknochtheid tussen het schade veroorzakend feit en de uitoefening van de bediening, zijn de meesters en committenten niet aansprakelijk.

De meester is dus niet aansprakelijk, wanneer de schade door zijn ondergeschikte is veroorzaakt op de weg naar het werk.

Zodanige aansprakelijkheid kan niet worden afgeleid uit artikel 1 van het wetsbesluit van 13 december 1945, dat een bepaling is, die beperkt is tot het sociaal recht.

N.V. Auto-Occidental t/ N.M.B.S.

Gezien de stukken, o.m. het vonnis tussen partijen op tegenspraak gewezen door de Rechtbank van eerste aanleg te Gent, op 4 maart 1954;

Overwegende dat het hoger beroep tijdig en regelmatig ingesteld werd en alleen gericht is tegen de N.M.B.S.;

Overwegende dat appellante op grond van artikel 1384 al. 3 B.W. geïntimeerde aanspreekt wegens de schade die zij geleden heeft tengevolge van het ongeval dat Bémé Henri, hoofdtrainwachter van de N.M.B.S., op 27 Juni, te Maldegem-Donk veroorzaakte, wanneer gemelde Bémé, per bromfiets uit de richting van Brugge komend om zich naar het station Eeklo te begeven, waar hij zijn dienst moest aanvatten, plotseling de baan dwarste en aldus in botsing kwam met de auto van appellante, met het gevolg dat Bémé er het leven bij liet en dat de auto erg beschadigd werd;

Overwegende dat, voor zoveel de vordering gesteund is op een overtreding van het verkeersreglement, zij ten gepaste tijd ingesteld werd;

Overwegende dat de vraag die aan het oordeel van de eerste rechter onderworpen werd, namelijk was te weten indien geïntimeerde aansprakelijk kon worden gesteld voor de schade door haar aangestelde veroorzaakt terwijl deze op de weg naar het werk was;

Overwegende dat de verantwoordelijkheid van de meesters en committenten zich niet verder uitstrekt dan tot de schade door hun dienstboden en aangestelden

veroorzaakt in de bediening waarvoor zij die gebruikt hebben;

Overwegende weliswaar dat de rechtspraak en rechtsleer het verband tussen de bediening en het schadelijk feit zeer ruim opvatten en de personen bedoeld in artikel 1384 al. 3 B.W. zelfs aansprakelijk stellen voor de schade die slechts ter gelegenheid van de uitoefening van de bediening aangericht werd;

Overwegende echter dat, wanneer, zoals in casu, het feit werkelijk buiten de dienst gepleegd werd, d.w.z. wanneer er geen verband noch van tijd, noch van plaats, noch van dienst en derhalve geen verknochtheid tussen het schadelijk feit en de uitoefening van de bediening bestaat, de aansprakelijkheid van de meesters en committenten niet in het gedrang kan komen (De Page, II, 1° druk, n° 989 blz. 846);

Overwegende dat de toestanden die in de door appellante aangehaalde referenties besproken en beoordeeld zijn geweest totaal verschillend zijn van het onderhavig geval;

dat appellante in de ingeroepen rechtspraak zeker geen stof kan vinden die haar toelaat de regel te formuleren dat artikel 1384 al. 3 B.W. noodzakelijk moet worden toegepast wanneer de schade door de aangestelde veroorzaakt wordt « op de weg naar het werk »;

Overwegende dat de door appellante voorgehouden gelijkstelling van de ongevallen op de weg naar het werk met diegene in of ter gelegenheid van de uitoefening van de bediening geen steun kan vinden in de bepaling van artikel 1 der Besluit-wet van 13 december 1945;

Overwegende dat uit het verslag aan de Regent, dat de Besluit-wet van 13 december 1945 voorafgaat, blijkt dat de wetgever hier enkel, op grond van het principe van de sociale solidariteit, het regime van de forfaitaire vergoeding door de wet van 24 december 1903 ingesteld voor de ongevallen waarvan de werknemers op de werkplaats het slachtoffer zijn, heeft uitgebreid tot de ongevallen te wijten aan het risico dat aan het normaal traject van of naar het werk is verbonden; dat deze uitzonderlijke bepaling dus geen, zelfs niet analogische, toepassing vindt waar het gaat om de vergoeding van schade spruitend uit ongevallen door de schuld van de aangestelde veroorzaakt en waarvoor de committent slechts moet instaan in zover het bewijs is bijgebracht dat de schadelijke daad door zijn ondergeschikte in de uitoefening van deszelfs bediening werd gesteld;

Overwegende dat de eerste rechter dan ook terecht de vordering van de appellante heeft afgewezen;

Om deze redenen :

Het Hof,

Gelet op artikel 24 van de wet van 15 juni 1935,

Alle andere of strijdige besluiten als ongegrond verwerpend,

Verklaart het hoger beroep ontvankelijk, doch ongegrond, bevestigt dienvolgens, ten aanzien van de N.M.B.S. het bestreden vonnis en verwijst appellante in de kosten van de aanleg.

VLAAMSE JURISTEN

ABONNEERT U OP

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

BIBLIOGRAPHIE

Wilkin Robert. — *Commentaire de la loi communale. — Complément pour l'année 1956.* — Brussel, Etabliss. Bruylant, 1957, 324 p.

Het groot drielijc commentaar op de Gemeentewet van de Heer Robert Wilkin verscheen in 1947. Sedertdien heeft deze befaamde specialist van het gemeenterecht elk jaar regelmatig een bijvoegsel aan zijn groot werk uitgegeven, waarin de wijzigingen worden uiteengezet die in de loop van het besproken jaar gebracht werden aan de wettelijke en reglementaire bepalingen betreffende het gemeentelijk recht. Onlangs is het « Complément » voor het jaar 1956 verschenen. Telkenjare zijn deze bijvoegsels uitgroeid tot hele boekdelen en ook thans is het weer een boek van 324 bladzijden dat is gepubliceerd geworden.

Het hoeft niet gezegd welke kostbare bijdrage deze jaarlijkse bijvoegsels vormen voor de gemeentebesturen en voor al degenen die zich met het gemeenterecht bezighouden. Zij geven in de eerste plaats een algemeen overzicht van alle wijzigingen die het gemeenterecht, misschien wel de meest levende tak van het administratief recht, gedurende de vorige jaren heeft ondergaan.

Verder volledigen zij op volmaakte wijze het groot commentaar van de schrijver. De bijvoegsels zijn dusdanig aangelegd dat ze telkens verwijzen naar het nummer van het grote werk zodanig dat bij het onderzoek van een bepaald geval onmiddellijk heel de wetgeving of reglementering, met al de erbijhorende omzendbrieven, jurisprudentie, statistieken, enz. kan gevonden worden.

De laatste bijvoegsels zijn voorzien van een uitgebreide tafel waarin voor elk trefwoord verzonden wordt niet alleen naar het hoofdwerk maar ook naar de verschillende bijvoegsels der vorige jaren, zodanig dat het ganse werk één overzichtelijk geheel vormt.

Al wie zich interesseert voor het gemeenterecht hoopt dat het de Heer Wilkin zal gegeven zijn nog vele jaren deze zo nuttige en onontbeerlijke bijvoegsels te kunnen publiceren.

Rigaux Marcel en Trousse P. E. — *Les crimes et les délits du Code pénal. T. III : Les faux en écritures.* — Brussel, Etabliss. Bruylant, 1957, 541 p.

Stilaan doch zeker vordert de uitgave van het grote « encyclopédie-formulaire des infractions » van de Heren Rigaux en Trousse.

In 1938 verschenen de twee delen betreffende « Les codes de police » en in 1950 werd het eigenlijke strafwetboek aangevat met een eerste deel over de misdrijven tegen de veiligheid van de staat, terwijl in 1952 het tweede deel werd gepubliceerd aangaande de misdrijven tegen de rechten gewaarborgd door de Grondwet en tegen de openbare trouw. Thans is onlangs het derde deel verschenen dat de artikelen 193 tot 214 van het Strafwetboek behandelt aangaande de schriftvervalsing.

Hoezeer ook dit jongste deel ingeschakeld is in het grote encyclopédie-formulaire, toch vormt het een monografie op zichzelf, die uitvoerig alle aangelegenheden betreffende het misdrijf van schriftvervalsing juridisch onderzoekt. Deze uitgave is wel het meest uitgebreide commentaar op ons positief strafrecht dat wij tot nog toe in onze Belgische rechtsliteratuur kennen.

De vlotte uiteenzetting is gesteund op een zeer

uitvoerig wetenschappelijk materiaal, waarin heel de rechtsleer en rechtspraak grondig worden onderzocht en besproken. Het wetenschappelijk gehalte van het werk wordt in belangrijke mate verhoogd door de voortdurende verwijzing naar rechtsvergelijkende elementen. Het werk bevat trouwens een afzonderlijk kapittel betreffende het vergelijkend recht waarin de wetgeving betreffende de schriftvervalsing in verschillende landen wordt uiteengezet met vermelding van de oorspronkelijke teksten en hun Franse vertaling.

Het werk is uitvoerig voorzien van criminologische gegevens, statistische elementen en het nut ervan wordt in aanzienlijke mate verhoogd door het formulier van kwalificeringen waarmee het boek besluit.

Hetgeen tot nog toe reeds van dit grote werk werd gepubliceerd is werkelijk een monument dat in de toekomst een van de belangrijkste basiswerken zal zijn voor de studie en de toepassing van ons strafrecht.

Hof van Justitie van de Europese Gemeenschap voor kolen en staal. — *Jurisprudentie van het Hof van Justitie, Deel I : 1954-1955 en deel II : 1955-1956.* — Luxemburg, Villa Vauban.

In een luxueuse uitgave zijn thans reeds twee delen verschenen waarin de jurisprudentie gebundeld is van het Hof van Justitie der Europese gemeenschap voor kolen en staal.

Deze jurisprudentie werd overeenkomstig art. 59 van het reglement van het Hof gepubliceerd in de officiële talen van de gemeenschap, namelijk Duits, Frans, Italiaans en Nederlands.

De Nederlandse uitgave die voor ons ligt bevat de tekst van de vonnissen gewezen door het Hof alsmede de conclusies die door de Advocaat-Generaal in elke zaak werden genomen.

Het wordt een uiterst belangrijke verzameling die toelaat van dichtbij de jurisprudentie van deze nieuwe internationale rechtsmacht te volgen.

Nederland

Bulthuis J. — *Samenwerking van gemeenten.* — Utrecht, Kenink & Zoon.

Drost H. L. — *Als vader en zoon in het bedrijf samenwerken. Een juridisch-fiscale en bedrijfseconomische beschouwing.* — Amsterdam FED.

Financiële, De, verhouding tussen het rijk en de gemeenten. Teksten van wetten, koninklijke besluiten, ministeriële beschikkingen en circulaires. — 's-Gravenhage, Vereniging van Nederlandse gemeenten.

Hasselt W. J. C. van. — *Verzameling van Nederlandse staatsregelingen en grondwetten.* — Alphen aan de Rijn, N. Samsom.

Ko Swan Sik. — *De meervoudige nationaliteit.* — Leiden, A. W. Sijthoff.

Mostar H. — *Beroemde gevallen van gerechtelijke dwaling.* — Utrecht, Het Spectrum.

Munnik H. G. W. — *De rijtijdenwet en het rijtijdenbesluit.* — 4e druk opnieuw bew. en toegelicht door G. C. A. Rijdsdijk, H. G. Hesselink en H. M. van Houten. — Alphen aan de Rijn, N. Samsom.

Raalte E., van. — *De grondwet. Wijzigingen van 1956.* — Alphen aan de Rijn, N. Samsom.

Regelingen Euromarkt. Handboek betreffende de Europese economische gemeenschap. — IJmuiden, Vermande Zonen.

- Rombach J. en W. G. de Vries.* — Vademecum voor de notariële praktijk betreffende het maken van huwelijksvoorwaarden na 1 januari 1957. — Haarlem, H. D. Tjeenk Willink & Zoon.
- Stapelkamp G. J.* — De bedrijfsraad voor het bouwbedrijf. — Assen, Van Gorcum & Comp.
- Versteeg Th. A.* — Overzicht van privaatrechtelijke uitspraken van de Hoge Raad. — 's-Gravenhage, A. Jongbloed & Zoon.

Frankrijk

- Champion P.* — L'A.B.C. des prêts hypothécaires. — Edit. de l'Épargne.
- Israel M.* — Réparations aux victimes du nazisme. — Sirey.
- Poutout P.* — Guide pratique de la fonction communale. — Publications administratives.
- Stoufflet J.* — Le Crédit documentaire. — Libr. techniques.

Engeland

- Ascap.* — Copyright Law Symposium N° 8. — Columbia U.M.
- Atiyah P.* — The Sale of Goods. — Pitman.
- Blundell L. & V. Wellings.* — The Landlord and Tenant Acts, 1927 and 1954 Including The Complete Law of Business Tenancies. — Sweet & M.
- Bollen J.* — Special District Governments in the United States. — California U.P.
- Bramall A.* — The Rent Act, 1957. — Sweet & M.
- Dumsday W.* — Local Government Law and Legislation, 1956. — Hadden, Best.
- Digest of Land and Property Cases, 1956.* Ed. C. W. Skinner. — Estates Gazette. Soc. of Auctioneers.
- Eden E.* — Guide of the Rent Act, 1957. — Incorp.
- Gardiner G.* — The South African Treason Trial. — Stafford Cripps Mem. Pamphlet. — Christian Action.
- Gibb A.* — Judicial Corruption in Scotland. — W. Green.
- Gosnall G.* — etc. — Fundamentals of American Government. — McGraw.
- Heywood N. & A. Massey.* — Court of American Government : Suppt. to 7e D. G. Hunt & J. F. Phillips. — Stevens & Sons.
- Kirkwood J.* — The Rent Act 1957 as Affecting Scotland. — W. Green.
- Leaper W.* — Copyright and Performing Rights. — Stevens & Sons.
- Lundstedt A.* — Legal Thinking Revised : My Views on Law. — Nijhoff : Batsford.
- Lyon L.* — Governmental Problems in the Chicago Metropolitan Area. — Chicago U.P.
- Maxwell W. & L. F.* — Legal Bibliography of the British Commonwealth, v. 5; Scottish Law to 1956, with a List of Roman Law Books in the English Language. — Sweet & M.
- Pollock Sir F.* — Indian Contract and Specific Relief Acts. — Sweet & M.
- Renton R. & H. Brown.* — Criminal Procedure According to the Law of Scotland. — W. Green.
- Russell F.* — Arbitration. — Stevens & Sons.
- Schubert G. Jr.* — The Presidency in the Courts. — Minn. U.P. Oxf. U.P.
- Scott K.* — Counterfeiting in Colonial America. — Oxf. U.P.
- Survey of Legal Periodicals : Union Catalogue of Holdings in British Libraries.* — London Univ. Inst. of Adv. Legal Studies.

- Teeters N. & J. Shearer.* — The Prison at Philadelphia. — Columbia U.P.
- Tenant's Guide to the 1957 Rent Act.* — Labour Research.
- Webbley L.* — The 1957 Rent Act Simply Explained. — Homefinders Ltd, Wool Exchange.

Zwitserland

- Auer B. E.* — Die Warenkreditversicherung in der Schweiz. — Aarau, Sauerländer, 1956.
- Baumann A.* — Die rechtlichen Grundlagen des Programm Dienstes im schweizerischen Rundspruch- und Fernsehwesen unter besonderer Berücksichtigung des Problems der Radiofreiheit. — Zürich, Schweizer Druck- und Verlagshaus, 1957.
- Brüstlein R.* — Strassenverkehrsrecht. — Basel, Komm. Helbing & Lichtenhahn, 1957.
- Deschenau H.* — Revision du régime matrimonial. — Basel, Helbing & Lichtenhahn, 1957.
- Engisch K.* — Einführung in das juristische Denken. — Stuttgart, Kohlhammer, 1956.
- Fischer W.* — Das Austrittsrecht aus Staatenverbindungen. — Winterthur, Keller, 1957.
- Frey H.* — Die Devisengesetzgebung der Schweiz. — Basel, Verlag für Recht und Ges. 1957.
- Gross P.* — Die militärischen Qualifikationsgründe im schweizerischen Militärstrafgesetz. — Aarau, Keller, 1957.
- Hagenbüchle A.* — Das Bergrecht mit besonderer Berücksichtigung der Erdölschürfung. Referat. . . Basel, Helbing & Lichtenhahn, 1957.
- Heiniger E.* — Der Gemeinderat. — Zürich, Polygr. Verlag, 1957.
- Jacomella S.* — Oggi si tortura ancora il reo. — Lugano, Cenobio, 1957.
- Locher K.* — Handbuch und Praxis der schweizerisch-amerikanischen Doppelte Steuerabkommen : Einkommens- und Erbschaftssteuern. — Basel, Verlag für Recht und Ges, 1957.
- Mezger E., Schönke A., Jescheck H.* — Das ausländische Strafrecht der Gegenwart. — Berlin, Duncker & Humblot, 1957.
- Oser H., Schönenberger W.* — Schweizerisches Obligationenrecht. — 23. Aufl. Zürich, Schulthess, 1956.
- Oswald W.* — Formalismus in der Jurisprudenz und materiale Rechtsethik. — Freiburg, Universitätsverlag, 1957.
- Pfiffner E.* — Schuldverhaft und Personalarrest im Vollstreckungsverfahren. — Winterthur, Keller, 1957.
- Picenoni V.* — Der Vorzahlungsvertrag. — Basel, Helbing & Lichtenhahn, 1956.
- Robert-Tissot G.* — Le connaissance direct. — Paris, Libr. générale de droit et de jurisprudence, 1957.
- Rossel V.* — Code civil suisse et Code fédéral des obligations. — Lausanne, Payot, 1957.
- Schindler D.* — Gleichberechtigung von Individuen als Problem des Völkerrechts. — Zürich, Polygr. Verlag, 1957.
- Schnitzer A.* — Handbuch des internationalen Privatrechts einschliesslich Prozessrecht, unter besonderer Berücksichtigung der schweizerischen Gesetzgebung und Rechtsprechung. 4. neubearb. Aufl. Basel, Verlag für Recht und Ges., 1957.
- Schubiger A.* — Verhältnis der Sachgewährleistung zu den Folgen der Nichterfüllung oder nicht gehörigen Erfüllung. — Bern, Stämpfli, 1957.
- Schweizer R.* — Die kantonalen Schiedsgerichte für Streitigkeiten zwischen Aerzten oder Apothekern und Krankenkassen und ihre Praxis unter beson-

- derer Berücksichtigung des Problems der wirtschaftlichen ärztlichen Behandlung von Kassenpatienten. — Zürich, Schulthess, 1957.
- Sommer H.* — Berner Stadtkunde. Wie die Bundesstadt regiert und verwaltet wird. — Bern, Haupt, 1957.
- Stachelin A.* — Die Einführung der Ehescheidung in Basel zur Zeit der Reformation. — Basel, Helbing & Lichtenhahn, 1957.
- Stocker W.* — Zum schweizerischen Ehegüterrecht. — Basel, Helbing & Lichtenhahn, 1957.
- Strebel J.* — Recht und Unrecht im Alltag. — Olten, Freiburg i. Br., Walter, 1957.
- Trautvetter P.* — Die Ausweisung von Ausländern durch den Richter im schweizerischen Recht. — Winterthur, Keller, 1957.
- Vuilleumier J.* — Vers un régime juridique propre à la recherche et à l'exploitation des gisements de pétrole. — Basel, Helbing & Lichtenhahn, 1957.

Oostenrijk

- Fritsch E.* — Das Recht der Einkommen- und Körperschaftsteuer (ohne Lohnsteuer). — Wien, Linde, 1957.
- Höferer G.* — Buchführung öffentlicher Anstalten, Betriebe und ähnlicher Einrichtungen. — Wien, Linde, 1957.
- Loebenstein E.* — Kommentar zum Amtshaftungsgesetz. — Wien, Manz, 1951.
- Rechtslexikon.* — Hunbuch des österr. Rechtes f. die Praxis. — Wien, Hollinek 1957.
- Standfest F.* — Verwaltungsrechtsübersicht. — Graz, Amt d. Steiermärk. — Landesregierung, 1953-1955.

Daitsland

- Altenhoff R. u. H. Busch.* — Gesetz zur Verhütung von Misbräuchen auf dem Gebiete der Rechtsberatung. — Münster/Westf., Aschendorff, 1957.
- Althaus E.* — Das Recht der Gemeinden und Gemeindeverbände in den vormals preussischen Ländern. — Köln, Maxmilian-Verl., 1957.
- Baade H.* — Gesetzgebung zur Förderung ausländischer Kapitalanlagen. — Frankfurt a. M., Metzner 1957.
- Barlet K. u. E. Karding.* — Hypothekenbank-Gesetz. — München, Beck, 1957.
- Baumbach A.* — Wechselgesetz und Scheckgesetz mit Nebengesetzen. — München, Beck, 1957.
- Bemmann G.* — Zur Frage der objektiven Bedingungen der Strafbarkeit. — Göttingen, Schwartz, 1957.
- Böckenförde W.* — Der allgemeine Gleichheitssatz und die Aufgabe des Richters. — Berlin, de Gruyter, 1957.
- Bormann H.* — Das Geschäftsraummietengesetz in der Fassung der Aenderungs-gesetz vom 26. Dezember 1954 und vom 25. Dezember 1955 unter Berücksichtigung der Vorschriften des Ersten Bundesmietengesetzes. — Frankfurt/M.: Verl. Kommentator, 1956.
- Degen A.* — Beendigung des Arbeitsverhältnisses. — Frankfurt/M.: Verl. Kommentator, 1956.
- Degen A.* — Begründung des Arbeitsverhältnisses. — Frankfurt/M.: Verl. Kommentator, 1956.
- Degen A.* — Inhalt des Einzelarbeitsvertrages. — Frankfurt/M.: Verl. Kommentator, 1956.
- Ermacora F.* — Österreichs Staatsvertrag und Neutralität. — Frankfurt/M., Metzner, 1957.
- Fechtrup H.* — Der sachkundige Bürger im Gemeinderatsausschuss. — Stuttgart, Kohlhammer, 1957.
- Fischbach O.* — Bundesbeamtenrecht. — Köln, Heymann, 1957.

- Fischer E.* — Rechte im Staat. — Frankfurt/M., Metzner, 1957.
- Fleck R. u. H. Meyer-Marsilius.* — Handbuch des Niederlassungsrechts. — Köln, Dt. Wirtschaftsdienst, 1953.
- Gamm O. F. Fhr v.* — Grundfragen des Filmrechts. — Berlin, Heymann, 1957.
- Gerstenberg E.* — Photograph und Urheberrecht. — München, Klie, 1956.
- Gros P. u. K. Elwert.* — Handwörterbuch des Arbeits- und Sozialversicherungsrechts für die tägliche Praxis. — Stuttgart, Forkel, 1956.
- Hartlieb H. von.* — Schutz der Filmtitel. — Wiesbaden, Verl. Der neue Film 1955.
- Hartmann H. u. J. Baumgartner.* — Der Dienstunfall. — München, Verl. f. Verwaltungspraxis Rehm, 1957.
- Helle E.* — Der Schutz der persönlichen Ehre und des wirtschaftlichen Rufes im Privatrecht. — Tübingen, Mohr (Siebeck), 1957.
- Hollerbach A.* — Der Rechtsgedanke bei Schelling. — Frankfurt a. M., Klostermann, 1957.
- Huber E.* — Deutsche Verfassungsgeschichte seit 1789. Bd. I. — Stuttgart, Kohlhammer, 1957.
- Hueck A. u. H. Nipperdey.* — Lehrbuch des Arbeitsrechts. 6. Aufl. Bd. 2, Lfg. 2. — Berlin, Vahlen, 1956.
- Jahrreiss H.* — Mensch und Staat. — Köln, Heymann, 1957.
- Jeschek H.* — Das Menschenbild unserer Zeit und die Strafrechtsreform. — Tübingen, Mohr (Siebeck), 1957.
- Käss L.* — Kindergeldgesetz und Kindergeldergänzungsgesetz. — Frankfurt/M., Verl. Kommentator.
- Kirchner H.* — Abkürzungsverzeichnis der Rechtssprache. — Berlin, de Gruyter, 1957.
- Klauss H.* — Der Gesellschaftsvertrag in seiner zweckmässigsten Form. — Ludwigshafen Rh., Verl. f. Wirtschafts- u. Steuerrecht Kiehl, 1956.
- Kuhle H. u. H. Steuerwald.* — Berliner Gesetze. — Berlin, Kulturbuch Verl. 1953.
- Kronstein H.* — Rechtsauslegung im wertgebundenen Recht. — Karlsruhe, C. F. Müller, 1957.
- Leferenz H.* — Die Kriminalität der Kinder. — Tübingen: Mohr (Siebeck), 1957.
- Mayer G. u. Bettinger.* — Gesetz über das Landesstraf- und Ordnungsrecht auf dem Gebiet der öffentlichen Sicherheit und Ordnung. — München, Kommunal-schriften-Verl., 1956.
- Meixner F.* — Kriminaltaktik in Einzeldarstellungen. Bd. 2. — Hamburg, Verl. Kriminalistik, 1957.
- Netemeyer W.* — Organisations- und Bürokunde für die Kommunalverwaltung. (2. Aufl.) — Köln, Maximilian-Verl., 1957.
- Nock F.* — Einführung in die Zollabfertigung. — Hamburg, v. Decker, 1956.
- Peters H., Sauter u. R. Wolff.* — Kommentar zur Sozialgerichtsbarkeit. — Stuttgart, Kohlhammer, 1957.
- Prütting L.* — Die Vergnügungsteuer in Rechtsprechung und Literatur. — Bonn, Stollfusz, 1956.
- Schmidt F.* — Automatenrecht. — Köln, Heymann, 1956.
- Sellmann M.* — Entwicklung und Geschichte der Verwaltungsgerichtsbarkeit in Oldenburg. — Oldenburg: Stalling, 1957.
- Sottung R.* — Die Pfändung der Eigentümergrundschuld. — Berlin, Heymann, 1957.
- Trüstedt W.* — Patente und ihre Anmeldung. — München, Heymann, 1957.
- Die Verfassung des Landes Baden-Württemberg.* — Stuttgart, Kohlhammer, 1956.

- Wieczorek B.* — Zivilprozesordnung und Nebengesetze. — Berlin, de Gruyter, 1957.
- Wilde W.* — Grundzüge des Sozialrechts. — Hamburg : Dt. Anwaltverein, 1957.
- Wihtol A.* — Gewerbesteuer. — Frankfurt/M. : Verl. Kommentator, 1956.
- Winklmaier F.* — Wiedergutmachung. — Frankfurt a. Main, Verl. Kommandator, 1956.

BALIELEVEN

Verslag over de activiteiten van de Vlaamse Conferentie der Balie te Antwerpen tijdens het gerechtelijk jaar 1956-1957

Het bestuur was samengesteld uit :

Voorzitter : Mr Bruno Wuyts.

Ondervoorzitters : Mr Jetty Rombaut en Mr Jan Simons.

Penningmeester : Mr Alfons Dassen (part-time) en Mr Carlo Pichler.

Secretaris : Mr Andries Kinsbergen.

«Krisis in de Vlaamse Conferentie ? » Onder deze veelzeggende titel leidde Mr Victor de buitengewone algemene vergadering in van 12 juli 1956. Als enig punt op de dagorde stond, nu juist een jaar geleden, de verkiezing van het bestuur voor het gerechtelijk jaar 1956-1957.

De begeesterende rede van Mr Victor, de nog natrillende invloed van de 11e juli en het belang van de te nemen beslissing, leidden tot een kiesstrijd die in vuur en enthousiasme sinds lang zijns gelijke in de veel bewogen historie van de Vlaamse Conferentie niet meer gekend had.

Schitterend einde ! Onder de luidruchtig en langdurige toejuichingen van zijn geestdriftige confraters kon Mr De Bièvre onze Bruno Wuyts de Gele Trui omgorden.

Onmiddellijk toonde onze voorzitter dat hij het ernstig meende met het huwelijk dat hij voor een jaar met vrouwe Vlaamse Conferentie had afgesloten. Zonder dralen werd door hem een motie voorgesteld over het geval van Rechter Groothaert, motie die met eenparigheid van stemmen aanvaard en goedgekeurd werd.

De vacantie die op deze eerste vergadering volgde werd door onze voorzitter, onder andere, druk besteed aan de voorbereiding van de activiteiten van het nieuw gerechtelijk jaar.

Nog draaide moeder Justitia niet op volle toeren, toen reeds op 22 september 1956 de Vlaamse Conferentie van wal stak met de jaarlijkse boottocht. De expeditie zou ons leiden naar Temse, voor een bezoek aan het prachtige kasteel van Marnix van St. Aldegonde. Aan boord zou de Vlaamse Conferentie de hongerigen spijzen en de dorstigen laven, zo luidde althans de circulaire.

Nooit zagen wij op een beperkte ruimte als het boven- en benedendek van de traditionele Flandria-boot zoveel advocaten bijeen. Talrijke dames waren medegekomen, die zonnige namiddag van een late zomer. Varen en varen, wandelen, altijd maar wandelen, tot het kasteel van het aloude geslacht Marnix van St. Aldegonde. Begroet werden wij aldaar door Mijnheer de Graaf in hoogst eigen persoon.

In kernachtige bewoordingen, die de gulhartigheid van dit aloude geslacht onomstotelijk bewees, riep de oude graaf uit dat wij extra muros alles mochten zien, om zich na deze historische woorden onmiddellijk in zijn burcht terug te trekken. Zo begon en eindigde deze prachtige receptie.

Dan maar weer wandelen, terug naar de Schelde. doch, waar de spijzen ontbraken, vloeide de dranken ruimschoots. Bakboord en stuurboord werden voor vele confraters onbelangrijke begrippen, slechts het laveren kon hun belangstelling levendig houden.

Het was laat toen de talrijke aanwezigen van boord strompelden en in een laatste snik mekaar afscheid wensten.

De Congoreis van Mr Rombaut was de welkome gelegenheid om uit deskundige bron iets te vernemen over onze overzeese gebiedsdelen. Mr Rombaut had immers, met de zelfverloochening die zijn edel hart typeert, zijn kostbare vacantie opgeofferd, om een stukje beschaving in het donkere Afrika te brengen. « Een wandeling door Belgisch Congo » betitelde onze oud-voorzitter zijn voordracht.

Onder het kritisch oog en het goed luisterend oor van zijn liefvallige ega, ging deze voordracht door op 4 oktober 1956. Talrijke confraters hadden het slechte weer getrotseerd om in de zaal Blumer opnieuw mee te wandelen.

Op treffende en boeiende wijze heeft Mr Rombaut een synthese gemaakt van de talrijke problemen die een ernstig beleid in Belgisch Congo stellen. Niet alleen werden algemene vraagstukken aangesneden, maar op een werkelijk zeer originele wijze wist spreker, telkens hij ons door een stad of streek voerde, de plaatselijke moeilijkheden onder de loupe te nemen en de oplossing die er aan gegeven werd te vergelijken met deze die er elders op gevonden waren.

Sommig boze tongen beweren dat wanneer zijn ega er niet bij is, Mr Rombaut met evenveel enthousiasme en met glinsterende ogen over nog tal van andere Congolese aspecten spreekt.

Op 10 oktober 1956 werd een bestuursvergadering gehouden, tijdens dewelke Mrs Bocken, Deleu en De Weerdt aangeduid werden als afgevaardigden van de stagiaires.

Om een nauwer contact tussen de stagiaires tot stand te kunnen brengen, werd besloten de verschillende oud-voorzitters te vragen, de stagiaires bij hen thuis te ontvangen. Enthousiast namen al onze oud-voorzitters dit initiatief aan.

Op 19 oktober 1956 werd het altijd even gastvrije huis van Mrs Jetty en Louis Rombaut ter beschikking van de Vlaamse Conferentie gesteld. Een overvloed van spijs en drank overweldigde de talrijke stagiaires die opgekomen waren. Op deze bijeenkomst werd het woord gevoerd door Mrs Deleu en Bocken over sommige vraagstukken die hen nauw aan het hart liggen. De Heer Stafhouder maakt de synthese van de opgeworpen problemen.

Nog steeds waren de werkzaamheden van de Vlaamse Conferentie niet officieel begonnen en toch vond reeds de 6e vergadering plaats in de Kapel van Bourgon dië, waar de Heer Procureur des Koning Lepaige op 26 oktober 1956 het woord voerde over de « Dreyfus affaire ». De vergaderzaal was praktisch te klein om plaats te bieden aan de menigvuldige confraters die opgekomen waren voor deze duistere spionnagezaak. Vrijspraak voor Dreyfus, veroordeling van Zola was de mening van de Heer Lepaige na een rekwisitorium van meer dan 2 uur.

Op 9 november 1956 begon dan de eerste werkelijke officiële plichtigheid met de ontvangst van de stagiaires, in aanwezigheid van de Stafhouder en de oud-voorzitters, in de vergaderzaal van het gerechtgebouw.

Vijf flessen, die eens dat bekende Nederlandse water bevat hadden, ledige sigarenkisten, veel rook, glazen die nog slechts hun droevige bodem vertoonden en overgulpende asbakken, waren de stille getuigen van de ernst en de toewijding waarmee de stagiaires ge-

luisterd hebben naar de wijze en ernstige raadgevingen die hun gegeven werden. Overladen door de talrijke lessen die zij ontvingen en gebukt onder deze last, konden de arme slachtoffers dan ook niet anders dan naar huis zwijmelen.

Dan de dag der dagen. Op zaterdag 17 november 1957 plechtige openingszitting van de Vlaamse Conferentie in de Assisenzaal van het gerechtshuis.

Een stampvolle zaal was opgekomen om Mr Van Nieuwerburgh te aanhoren over Voltaire in het proces Calas. Deze bewees ons dat Calas zijn veroordeling ten volle verdiend had. Op voortreffelijke wijze heeft Mr Van Nieuwerburgh zijn oorspronkelijk thesis uiteengezet en verdedigd. Zijn openingsrede werd dan ook onthaald op het hartelijk en langdurig applaus van de meer dan 600 aanwezigen.

De Heer Stafhouder wist in schitterende bewoordingen de traditionele kritiek uit te oefenen, nadat eerst reeds onze voorzitter op uitstekende wijze het doel en streven van de Vlaamse Conferentie aan het opgekomen publiek had uiteengezet.

Na deze ten volle gelukte vergadering had het banket plaats in de zaal De Boeck, waar een fijne dis, de geestige en soms zeer originele tafelspeeches, de aanwezigen in de gewenste stemming brachten voor de revue die ook dit jaar weer vol sprankelende humor was. Het onophoudelijk gelach, de tranen van plezier die over de wangen van eerbiedwaardige stafhouders en confraters rolden, waren het hoorbaar en zichtbaar bewijs van het succes dat de revuïsten oogstten.

Onvermoeibaar gaat Mr Bruno Wuyts verder met zijn programma, onder het motto: het is nooit goed genoeg voor de Vlaamse Conferentie.

Maandag 3 december 1956 bezoek aan General Motors. Vele confraters hadden ook aan deze uitnodiging gevolg gegeven. De ontvangst was uiterst hartelijk, de opgediende spijzen prima en het bezoek aan de montagehallen overonderend. De gezellige eetzaal, waar de bedienden van deze firma iedere middag hun maal kunnen genieten is het vergelijken waard met het schouwspel dat onze griffies ongelukkiglijk rond het middaguur noodgedwongen bieden.

Terug thuis mijmerden vele dan ook, gebogen over dorre besluiten, over snelheid, degelijkheid en efficiency.

Snelheid: 17 januari 1957. Op nieuw op reis en deze maal naar Peru, met onze oud-confrater Mr Hugo Walschap.

In een goed gedocumenteerde uiteenzetting gaf de Heer Walschap een overzicht van de aardrijkskundige gegevens, de geschiedenis en de cultuur van deze republiek van gekleurd Amerika. Prachtige diapositieven illustreerden deze voordracht. Dit bezoek aan het dak van de wereld, eindigde in de kelder van het huis van wijlen de Heer Rockox.

« Il Bigamo ». Mr Bruno Wuyts vond dat het nu eens tijd werd dat de Vlaamse Conferentie een film ging zien. Zijn speurend oog viel natuurlijk op de aanlokkelijke titel uit het land van Montesi.

De zaal Vendôme was op 24 januari 1957 te klein om al de opgekomen magistraten, confraters en hun echtgenoten te herbergen. In deze film werd de rechtsweld en meer in het bijzonder de advocatuur op zeer speciale wijze belicht. Sommigen waren onthutst, sommigen verontwaardigd, de meesten vonden deze film een dulle klucht en konden de humor die er aan ten grondslag lag met volle teugen smaken.

De daarop volgende dag was weer voor de stagiaires. Deze maal had de vergadering plaats bij Mr Van Baarle, als steeds paraat voor de Vlaamse Conferentie. Op werkelijk schitterende wijze werden de stagiaires

ontvangen en een magnifieke avond werd hun door onze confrater geschonken.

Had Il Bigamo zijn ogen geopend, was er een andere reden, de geschiedenis zal het uitmaken, doch op 31 januari 1957 verliet onze schatbewaarder Mr Dassen de rangen die hij zo trouw gediend had, om één en onverdeelbaar te worden met de Heer Sabbe. Er weze aan herinnerd dat ook in 1956 onze toenmalige penningmeester het werken moe was en de magistratuur verkoos. Penningmeester bij de Vlaamse Conferentie, een waarborg voor de toekomst! Honni soit qui mal y pense.

Op 26 januari 1957 werkte de Vlaamse Conferentie mede aan de inrichting van het Bal van de Kring voor het Vlaams Gezelschapsleven van Antwerpen dat plaats vond in de stadsfeestzaal.

Bruno Wuyts kent geen vermoeidheid. Hij zorgde er voor dat Professor Van Hee zich in het Rockoxhuis eens zou komen bezinnen over het recht. Op originele en geestige wijze wist professor Van Hee zijn onderwerp voor te dragen. Met lichte spot gaf spreker zijn oordeel te kennen over het boek der boeken, de Code Napoléon, dat hij een droevig product van de 18e eeuw noemde. Pythagoras heeft echter gezegd: ontreinig de beek niet die Uw dorst geleest heeft; belastig de vrouw niet die zich door U liet kussen.

Il Bigamo. Sinds deze voorstelling werd onze Voorzitter gepijnigd door de worst. Psychologen zullen later wel uitmaken of er een causaal verband bestaat tussen Il Bigamo en een worstenfeestijn.

Wat er ook van zij, de worst vierde hoogtij op 28 februari 1957 tijdens het jaarlijks worstenfeestijn dat plaats vond in de gebruikelijke vergaderzaal. De circulaire vermeldde een revue der jongeren onder het motto: « Zo de ouden zongen, piepen de jongen ». De jongen piepten niet, de ouden zongen des te meer. Tot slot werd op Stafhouders kosten een stevige pint door de talrijke aanwezigen gedronken.

De film liet Mr Bruno Wuyts niet meer los en op 15 maart 1957 kregen wij een voordracht van de Heer Rechter Ceulemans over de komische film.

Op treffende wijze bracht spreker zijn stof voor. De originaliteit van het onderwerp, de diepgaande kennis van de filmgeschiedenis, gepaard met de kunst zijn thesis op aangename en boeiende wijze in een zuivere taal voor te brengen, waren enkele der redenen van het welverdiend succes dat de Heer Ceulemans te beurt viel voor zijn welgedocumenteerde uiteenzetting.

Vanzelfsprekend had Stafhouder Victor gevolg gegeven aan het verzoek de stagiaires eens bij hem thuis te ontvangen. Talrijke opkomst, interessante discussies en een grandiose ontvangst tot in de late uurtjes, die dinsdag 26 maart 1957 in de Justitiestraat, 21.

Met angst en beven zag het Bestuur uit naar 29 maart 1957, waarop, onder impuls van de Stafhouder, voor de eerste maal een muziekuitervoering zou gegeven worden.

Deze muziekevond van confraters voor confraters groeide echter uit tot een schitterend succes. De concertzaal van het Rockoxhuis was bijna te klein voor al de confraters en hun familieleden die er aan gehouden hadden deze kunstmanifestatie bij te wonen.

Nogmaals willen wij ons aansluiten bij het overonderend applaus dat Mrs De Tiège, Dierckx, Van Hoof, Allegoet en Goemans ten dele viel.

De Vlaamse Conferentie verleende haar medewerking aan het diner van het V.E.V. dat plaats vond in de salons Chantilly op 12 april 1957.

Drukkerij De Bièvre. Deze firma heeft er niet alleen voor gezorgd dat, ondanks het onmogelijk laat binnenbrengen van de kopij — mea culpa — de circulaires

toch nog, zij het dan zeer nipt, op tijd waren, maar zij heeft ons zelfs toegelaten haar instellingen te bezichtigen en te bewonderen. Of dit nog niet voldoende was, werd dan nog een prachtig banket aangeboden op het Kasteel van Brasschaat.

De familie De Bièvre heeft ons op schitterende wijze ontvangen en wij zijn er van overtuigd dat onze oudvoorzitter Mr De Bièvre de medeplichtige geweest is bij de organisatie van de festijn voor de Conferentie, die hem zo nauw aan het hart ligt.

Ondertussen werden circulaire verstuurd naar al de confraters die meer dan 10 jaar ingeschreven waren op de tabel der orde, met verzoek hun penning te storten voor de welsprekendheidsprijskamp Herman de Jongh.

Een ruim succes viel deze circulaire ten deel en de ogen van onze schatbewaarder twinkelen nog van genoegen wanneer hij over de astronomische getallen spreekt die de confraters en patrons zo mild geschonken hebben.

24 mei 1957. Mr Burger zou spreken in de Assisenzaal van ons gerechtshof. Niemand van ons wist echter waarover. Eenparig werd dan ook besloten op de circulaire te vermelden: Actuele vraagstukken, in de hoop dat het niet zou gaan over de Dreyfus affaire. Een zucht van verlichting ontsnapte dan ook uit onze beklemden borsten toen wij uiteindelijk vernamen dat het zou gaan over Benelux. Het werd een gezellige samenspraak tussen de spreker en Mijnheer de President over het Deltaplan en de macht die Benelux vertegenwoordigt in de wereldeconomie.

Geen eenzijdige voorlichting meende Mr Bruno Wuyts en hij nam onmiddellijk de Heer Oscar Leemans onder de arm om hem te vragen langs Belgische zijde enkele problemen der haven van Antwerpen te behandelen. Dit gebeurde op 7 juni 1957 en hoe het mogelijk was, is nog steeds voor iedereen een geheim, maar onze voorzitter wist voor deze vergadering de ontvangstzaal van de Agence Maritime te charteren. Tijdens de cocktail die volgde werd nog tot zeer laat over de gestelde problemen nagepraat.

Inderdaad, het beeld dat de Heer Leemans ons ophing over de haven van Antwerpen was ver van bemoedigend. Spreker waarschuwde er ten eerste voor ons niet blind te staren op cijfers en statistieken. Er is enige vooruitgang in de Haven van Antwerpen, doch vergeten wij niet, aldus de Heer Leemans, in de huidige periode is Antwerpen de surplushaven van Rotterdam.

Dit jaar eindigt voor Uw verslaggever met de vergaderingen die op woensdag 19 juni en maandag 26 juli l.l. plaats vonden in de vergaderzaal van het Rockoxhuis voor de traditionele Herman de Jongh-prijskamp. Negen van de twaalf ingeschreven stagiaires deden aan deze wedstrijd mee. De meest diverse onderwerpen werden op de meest uiteenlopende wijze behandeld. Alle mededingers hebben echter bewezen dat hen geen moeite te groot was om zich in ons midden naar waarde te doen schatten, en door hun talrijke aanwezigheid, hebben de andere confraters laten blijken dat zij deze inspanning op prijs stelden en wensten aan te moedigen.

Mijnheer de Voorzitter, Mijnheer de Stafhouder, Waarde Confraters,

Wanneer wij de balans opmaken van de activiteiten van dit jaar, stellen wij vast dat er meer dan twintig vergaderingen belegd werden, vier maal gingen wij op verplaatsing, drie maal hebben wij gebanketteerd. Wij gingen in werkelijkheid op reis naar Temse, Brasschaat, en in gedachte naar Belgisch Congo en Peru. Twee maal vergaderden wij in het Assisenhof. Wij genoten van twee revues, twee filmvoorstellingen en een muziekavond. Rekening houdende met de vergaderin-

gen in het Assisenhof, in de Agence Maritime, de filmvoorstelling Il Bigamo en de muziekavond, boekten wij meer dan 2.000 aanwezigen. Voor de gewone vergaderingen werden 450 × 16 of 7.200 circulaire verstuurd, wat ons met de vergaderingen in het Assisenhof en deze waarop de magistraten geduld werden tot een totaal bracht van ongeveer 15.000 uitnodigingen. De echtgenoten konden zich vier maal overtuigen van de ernstige en deugdzaam sfeer van onze vergaderingen. De Vlaamse Conferentie was vertegenwoordigd op al de openingszittingen in het binnenland, evenals te Parijs, te Den Haag en Luxemburg. De stagiaires werden drie maal ontvangen. Een tennisturnooi werd ingericht. Stadswaag en Quartier Latin kenden bloeiperiodes na de vergaderingen zonder echtgenoten. Een van onze trouwste leden werd ouderdomsdeken. Ondanks dit alles hield Bruno Wuyts het hoofd koel en trouwde ook dit jaar niet.

K.

Conferentie van de Jonge Balie te Brugge

De plechtige openingszitting van de Conferentie van de Jonge Balie te Brugge, is vastgesteld op zaterdag, 12 oktober aanstaande, te 17 uur, in de zittingszaal van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Brugge. Mr William De Becker zal de openingsrede uitspreken met als onderwerp: « Individualisatie in het strafrecht ».

MEDEDELINGEN

Huldiging Prof. Collin

Op 8 december heeft te Leuven een Academische zitting plaats, om Professor F. Collin te huldigen ter gelegenheid van zijn zestig jaar. Inschrijvingen worden verzameld met het doel een « Prijs F. Collin » te stichten die periodiek zal worden toegekend aan de schrijver van een werk waarvan het onderwerp betrekking heeft op het economisch en financieel recht.

De storting geschiedt op het P.C.-nummer 2891.21 van de heer G. Scheyven, te Brussel.

Het Comité ter huldiging van Prof. Fernand Collin, bestaande uit talrijke vooraanstaande persoonlijkheden, heeft de hieronder volgende omzendbrief verspreid.

* * *

M.,

De heer Fernand Collin, professor aan de Katholieke Universiteit te Leuven, wordt binnenkort zestig jaar. Vrienden, oud-studenten, medewerkers hebben het initiatief genomen hem ter gelegenheid van deze verjaardag in het openbaar te huldigen.

Als professor aan de Rechtsfaculteit van de Universiteit te Leuven, heeft de heer F. Collin talrijke studentengeslachten gevormd aan wie hij het strafrecht, de penitentiaire wetenschap en het zeerecht doceerde.

Na het beroep van advocaat aan de Balie te Antwerpen te hebben uitgeoefend, werd de jubilaris groepen tot het voorzitterschap van een belangrijke bankinstelling. Hij is eveneens lid van het Directiecomité van het Herdisconterings- en Waarborginstituut en beheerder van verschillende vennootschappen.

De heer F. Collin wist de belangstelling van het Vlaamse volk voor economische en financiële vraag-

stukken te wekken. Op dit gebied verwezenlijkte hij, met enkele andere personaliteiten, pionierswerk. Hij is ondervoorzitter van de Stichting Industrie-Universiteit voor de vervolmaking van bedrijfshoofden en penningmeester van het Benelux-Comité. Met bijzondere toewijding leidt hij overigens verschillende andere openbare en private inrichtingen van algemeen nut, zo onder meer de Hoge Raad voor het Gezin.

Een academische zitting zal, tot huldebetoan aan de heer F. Collin, te Leuven plaatshebben op 8 december aanstaande. De dagorde wordt later bekend gemaakt. Bovendien wordt een prijs gesticht, genaamd « Prijs Fernand Collin », die periodiek zal worden uitgereikt om de verdiensten te erkennen van een werk in het Nederlands opgesteld door een afgestudeerde van een der hogere onderwijsinrichtingen van het land, op het gebied van het economisch en financieel recht.

Het Uitvoerend Comité dat zich met de inrichting van het huldebetoan belastte, voelde zich bijzonder aangemoedigd door de steun die het mocht bekomen vanwege talrijke personaliteiten onder de meest vooraanstaande van het land. Hieronder vindt U de samenstelling van het Beschermcomité, van het Ere-Comité en van het Uitvoerend Comité.

De inrichters van de huldiging zijn zo vrij een beroep te doen op alle oud-studenten en vrienden van de heer F. Collin, opdat zij, door hun inschrijving, zouden bijdragen tot de samenstelling van het kapitaal dat moet toelaten de prijs tot stand te brengen. Aan allen die minstens 250 F zullen gestort hebben op postrekening nummer 2891.21 van de heer G. Scheyven, te Brussel, directeur-generaal van het Herdiscontering- en Waarborginstituut, penningmeester van de Huldiging Collin, zal het Uitvoerend Comité een exemplaar toezenden van het gedenkschrift dat het relaas van de plechtigheid zal bezorgen.

Wij zouden bijzonder gelukkig zijn indien het U mogelijk was aan te sluiten bij de hulde die aan de heer F. Collin zal worden gebracht.

Voor het Uitvoerend Comité,

De Secretaris,
G. Van Dievoet.

De Voorzitter,
R. Vandeputte.

Verbond van het Vlaams Overheidspersoneel

Mededeling

Het Verbond van het Vlaams Overheidspersoneel deelt mede dat de jaarlijkse statutaire algemene vergadering op dinsdag, 8 oktober e.k., in het Consciencehuis, Van Praetstraat 28, te Brussel (Beurs) doorgaat om 18 uur.

Op de agenda staat o.a. de bekendmaking van de leden van het beschermcomité, goedkeuring van het aktieprogramma 1957-1958 en verkiezing van de raadsleden en plaatsvervangende raadsleden.

Alle leden van V.V.O. worden op deze vergadering uitgenodigd.

TIJDSCHRIFTEN

Tijdschrift voor Sociaal Recht en van de Arbeids-gerechten : n° 5 - 1957 :

De Cuyper G. F., Tuchtregels in de onderneming. — Michel Magrez, Le droit disciplinaire dans les entreprises publiques. — A. Lagasse, Les sanctions disciplinaires dans les entreprises privées.

Nederlands Juristenblad : afl. 32 - 28 september '57 :

Mr J. L. F. van Essen, De bevoegdheid van het Internationale Hof van Justitie. — Prof. Mr J. Valkhoff, Opheffing van het faillissement wegens gebrek aan baten als ontbindingsgrond. — Dr G. Czapski, Schadevergoeding voor slachtoffers van het nationaal socialisme. — Jhr Mr G. W. van der Does, Toelating tot de rechtsstudie.

Weekblad voor Privaatrecht, Notaris-ambt en Registratie : n° 4506 - 28 september 1957 :

Prof. Mr S. N. van Opstall, Hoe houdt men « oude » stichtingen in het leven (III). — M. J. A. van Kerkhoff, Kan bij hypotheekverlening door een rechtspersoon met een onderhandse volmacht worden volstaan ? — Mr K. N. Korteweg, Overzicht der Nederlandse Rechtspraak, Zakenrecht (II).

Journal des Tribunaux : n° 4162 - 29 septembre 1957 :

Pierre Mimin, Respect de l'homme et respect humain. — Jules Wolf, L'« internationalisation » du camp d'Auschwitz. — Jurisprudence.

Recueil Général de l'enregistrement et du notariat : octobre 1957 :

Camille Scailteur, Politique fiscale d'abord. (Réflexions en marge d'un livre récent.)

Recueil Dalloz de doctrine de jurisprudence et de législation : 30e cahier - 21 septembre 1957 :

Pierre Huguet, Chronique législative (26 mars-29 mai 1957).

Juris Classeur Périodique. — La semaine juridique : n° 39 - 25 septembre 1957 :

Ph. Levy, Après l'arrêt du 27 juin 1957. — L'échelle mobile. Les clauses monétaires. — Henri Motulsky, Question préalable et question préjudiciable en matière de compétence arbitrale.

BERICHT

Plaatsgebrek verplicht ons verschillende rubrieken, zoals Boekbespreking en overzicht der Belgische Wetgeving, naar een volgend nummer te verschuiven.

VLAAMSE JURISTEN,

Abonneert U op het "Rechtskundig Weekblad"